

A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2012-ben
Excavations at the Budapest History Museum in 2012

AQUINCUMI FÜZETEK 19

A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2012-ben

Excavations at the Budapest History Museum in 2012

Budapest, 2013

Szerkesztő:
Zsidi Paula, Vámos Péter

Edited by:
Paula Zsidi, Péter Vámos

Fordítás:
Mérai Dóra, Alice M. Choyke

Translation by:
Dóra Mérai, Alice M. Choyke

Tárgyfotók:
Komjáthy Péter, Tóth Csilla

Object photos by:
Péter Komjáthy, Csilla Tóth

Technikai szerkesztő:
Kolozsvári Krisztián

Technical assistance by:
Krisztián Kolozsvári

A külső borítón elől:
Színházi maszkot ábrázoló bronz
félmécses a Keled utcából
(fotó: Bakos Ágnes, Tihanyi Bence)

Front cover:
Bronz half lamp with theatrical
mask from Keled Street
(fotó: Ágnes Bakos, Bence Tihanyi)

A külső borítón hátul:
A katonaváros temetőjének részlete a
Bécsi út 58. szám alatt

Back cover:
Detail of the Military Town
cemetery at 58 Bécsi Road

A belső borítón elől:
A 2012-ben végzett megelőző
feltárások helyszínei

Inside front cover:
Locations of preventive
excavations conducted in 2012

A belső borítón hátul:
A 2012-ben végzett kisebb
feltárások helyszínei

Inside back cover:
Locations of small-scale
excavations conducted in 2012

ISSN 1219-9427 (Nyomtatott)
ISSN 2061-2389 (Online)

Budapesti Történeti Múzeum, 2013
Felelős kiadó: Dr. Bodó Sándor főigazgató

Budapest Historical Museum, 2013
Editor-in-chief: Dr. Sándor Bodó, Director

Tartalom

Régészeti feltárások Budapest területén 2012-ben (*Zsidi Paula*) 7

A Budapesti Történeti Múzeum által végzett kronológiai-topográfiai kutatásokhoz kapcsolódó új adatok . . . 14

A 2012-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei 18

Kutatások az Aquincum polgárvárosától nyugatra épülő baseballpályán (*Lassányi Gábor*) 19

Római kori vaseszköz-lelet a baseballpálya alatt (*Rupnik László*) . . . 32

Újabb feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében (*Anderkó Krisztián*) 43

Próba- és megelőző feltárások a Harsánylejtőn 2012-ben (*Havas Zoltán – M. Virág Zsuzsanna*) 54

Jelentés Nagytétény központja rehabilitációjához kapcsolódó régészeti munkákról (*Beszédes József – Terei György*) 81

Régészeti munkák a Budapest-Tárnok vasútvonal felújításának fővárosi szakaszán 2011-2012-ben (*Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) 89

Contents

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2012 (*Paula Zsidi*) 7

Recent data to the chronological-topographic investigations conducted by the Budapest History Museum . . . 14

Sites of the larger preventive excavations conducted in 2012 18

Research on the territory of the future baseball park west of the Civil Town of Aquincum (*Gábor Lassányi*) 19

A Roman Period iron tool find under the baseball park (*László Rupnik*) . . . 32

New excavations in the western cemetery of the Military Town (*Krisztián Anderkó*) 43

Test and preventive excavations on Harsánylejtő in 2012 (*Zoltán Havas – Zsuzsanna M. Virág*) 54

Report on the archaeological works related to the reconstruction in the town center of Nagytétény (*József Beszédes – György Terei*) 81

Archaeological work in the Budapest section of the reconstruction of the Budapest-Tárnok railroad in 2011-2012 (*József Beszédes – Adrienne Kozma – Gábor Szilas – György Terei*) 89

Üveggyártó műhely és lakóépület részlete a középkori Pest területén (<i>Zádor Judit</i>)	108	A glass production workshop and a detail of a dwelling in the territory of medieval Pest (<i>Judit Zádor</i>)	108
Régészeti próbafeltárás a Kossuth téren (<i>Kovács Eszter</i>)	111	Test excavations on Kossuth Square (<i>Eszter Kovács</i>)	111
Beszámoló a csepeli COL4 LOT2 csatornafejlesztéshez kapcsolódó régészeti munkálatokról (<i>Horváth M. Attila – Sánta Barbara – Tóth Farkas Márton</i>)	117	Report on the archaeological work connected to the COL4 LOT2 sewer development project in Csepel (<i>Attila Horváth M. – Barbara Sánta – Márton Tóth Farkas</i>)	117
A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2012. évben	139	Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Budapest History Museum in 2012	153
Rövidítésjegyzék	154	Abbreviations	154
A 2012. évi feltárások közreműködői	155	Participants in the excavations in 2012	155
A 2012. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói	156	Employers and patrons of the most important excavations in 2012	156
A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2012-ben megjelent publikációi	157	Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2012	157

Régészeti feltárások Budapest területén 2012-ben

Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2012

A régészeti feltárásokat a Budapesti Történeti Múzeum 2012-ben is a korábbi szervezeti keretek között, hagyományos struktúrában végezte. Míg a megyei önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmények többsége ez évben állami fennhatóság alá került, a BTM továbbra is a fővárosi önkormányzat intézménye maradt. A régészeti feladatellátás alapvető jogszabályi kerete azonban az év második felében többször és lényegesen megváltozott. Változtak a régészeti védettségre és a régészeti feltárással kapcsolatos általános és különleges előírások, módosultak a régészeti feltárási tevékenység részletes szabályai és a nagyberuházásokra vonatkozó feltárási tevékenység részletes szabályozása.

A fenti jogszabályváltozások alapjaiban érintették, érintik a BTM régészeti munkájának kereteit és sokszor tartalmát, részleteit is. Változott a feltárással jogosult intézmények köre, amelyek között azonban a BTM továbbra is a főváros területén illetékes feltárási szerv maradt, azaz a korábbi feltárási kötelezettsége változatlan. Érzékenyen érinti az intézményt azonban a nagyberuházások idő és pénzkorlátja, valamint az e rendelkezésekkel kapcsolatos többlet-adminisztráció. Különösen azért, mert a főváros területén található az ország védett régészeti emlékeinek egy jelentős része. A főváros történeti városmagjainak területe-

The Budapest History Museum conducted archaeological excavations within the established organizational framework and traditional structure in 2012 too. While this year most of the museums previously supported by the county municipalities were transferred to state authority, the Budapest History Museum remained an institution belonging to the municipality of the capital. The legislative frameworks of the archaeological service were, however, considerably modified on a number of occasions during the second half of the year. The general and specific regulation of archaeological protection and excavation has undergone change, the detailed rules of archaeological excavation have been altered, as were the detailed regulation of preventive excavations preceding large scale developments.

The legislative changes listed above have fundamentally affected the framework and often also the content and details of the archaeological work conducted within the Budapest History Museum. The range of institutions entitled to carry out excavations was modified, but among these, the Budapest History Museum continued to serve as the competent archaeological organization within the territory of the capital, so its previous competence remained unaltered. The new financial and time frames for large-scale development-lead

tén végzett, nagyberuházásokhoz köthető feltárások jogszabályban megállapított és nem a feladathoz illeszkedő idő- és pénzkorlátja sokszor veszélyhelyzetet teremt a régészeti örökség számára, s konfliktusos helyzet alakul ki a beruházó és a feltárást végző intézmény között. Ezen a konfliktuson sokszor csak helyileg, egymás feladatait értékelve és közös felelősségvállalással tudunk felülemelkedni. (Jelenleg ezt a konfliktusos helyzetet próbáljuk kezelni a Várkert Bazár építéséhez kapcsolódó régészeti feltárásoknál is.) A jogszabályokban az elmúlt évben megjelent új fogalmak (állami nagyberuházás, előzetes régészeti dokumentáció, elfedés) mellett további, korábban ismeretlen fogalmak jelentek meg: pl. a régészeti projektterv, vagy a „jelentős régészeti emlék” kategóriája, amelyek valós tartalmát, kritériumait csak az elkövetkezendő év folyamán fogjuk gyakorlatban is megtapasztalni. A jogszabályváltozások gyors ütemét a feltárásokra vonatkozó intézményi belső szabályozás is igyekezett követni, bár igen nehéz volt a nem egyszer csak néhány hónapig hatályos rendeletekkel a napi gyakorlatban lépést tartani.

Az intézmény régészeti feladatellátását tovább nehezítette, hogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal megszűnésével egyidejűleg, a hatósági és ellenőrzési feladat, amely korábban egyetlen minisztériumnál volt, az év második felében több minisztériumhoz került. A régészeti feladatellátás ellenőrzése a Belügyminisztériumhoz, a hatósági munka a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumhoz került, míg a szakmai munka felügyelete továbbra is az Emberi Erőforrások Minisztériumánál maradt. Miután ezek a változások az év utolsó negyedében következtek be, valódi hatásukat az intézmény munkájára csak a következő évben lehet lemérni.

excavations, however, seriously concern our institution too, as does the increased administrative workload that resulted from these provisions, especially because a significant number of the protected archaeological sites in Hungary are located within the territory of the capital. The legally determined financial and time frames of the excavations related to large scale developments in the area of the historical city center of Budapest, which are not appropriate to the actual tasks, often create a situation that endanger the archaeological heritage and produce conflict between the developer and the institution responsible for the excavations.

The participants can often overcome these conflicts only on a local scale, by appreciation of each other's tasks and sharing responsibilities. (Currently we are trying to handle such a conflict situation at the archaeological excavations related to the constructions at the Buda Castle Bazaar. In addition to the concepts that first appeared in the law last year (state-controlled large scale development, preliminary archaeological documentation, archaeological site capping), new, previously unknown regulations have been introduced such as the archaeological project plan and the category of "significant archaeological site". We will experience in practice the real content and criteria of these new regulations only during the year to come. We have been trying to follow the tight rhythm of the legislative changes with the modifications in our institutional internal regulation too, although in daily practice it has been difficult to keep up with decrees that were often in force no longer than a few months.

The archaeological tasks of our institution were often further complicated by

Ásatások, gyarapodás

A 2012. évben a korábbi évek csökkenő tendenciája megállt: a régészeti feltárások száma enyhe emelkedést mutat. Régészeink 20 megelőző és 9 próbafeltárást vezettek. A régészeti megfigyelések száma nagyjából az előző évinek felelt meg, 90 helyszínen adtunk szakfelügyeletet kivitelezési munkákhoz, amelyet növelt az ELMŰ és a FŐGÁZ intézményével kötött keretmegállapodások alapján végzett 37 megfigyelés. A régészeti feltárások során az intézmény 22 régésze összesen 1337 napot töltött terepen, ezen idő alatt 69054 m² területet kutatott át. A régészeti gyűjtemények 213 láda leletanyaggal (zömében kerámia), s több mint 200 egyedi tárggyal gyarapodtak, amelyek konzerválása, feldolgozása a következő évek feladata lesz.

A kutatások több helyszínen is értékes eredménnyel szolgáltak. Az őskori kutatások középpontjában ez évben a csepeli csatormafejlesztési projekt munkálatai álltak, amely a következő évre is áthúzódik. A kivitelezéshez kapcsolódó megfigyelések nyomán a terület neolitikumtól, a rézkoron és a bronzkoron keresztül egészen a népvándorlás korig terjedő időszakáról kaptunk újabb adatokat. A feltárás módszerében is figyelemre méltó. Az Európai Unió projekt igen szűkös határideje miatt a feltárás a kivitelezéssel párhuzamosan, igen fesztített tempóban, de jól szervezetten zajlott. A római kori kutatások egyik fontos helyszíne volt a katonaváros nyugati temetője (Bécsi út), ahonnan több temetkezés szolgáltatott épen maradt használati és viseleti tárgyakat. Egy másik fontos ásatási helyszín volt az aquincumi polgárváros nyugati előtere (Keled utca), ahol igyekeztünk egy leendő baseballpálya területén, lehetőleg roncsolásmentes módszerekkel,

the decision according to which the magisterial and monitoring tasks previously belonging to the same ministry were – in parallel with the elimination of the Office of Cultural Heritage – divided between different ministries. The monitoring of archaeological service was moved under the authority of the Ministry of Interior, the magisterial tasks under the Ministry of Public Administration and Justice, while the supervision of the professional work remained with the Ministry of Human Resources. As these changes were effected in the last quarter of the year, their real impact on the activity of our institution can only be evaluated in the following year.

Archaeological excavations and acquisition

In contrast with the decreasing tendency of the past years, the number of archaeological excavations showed slight growth in 2012. Our archaeologists conducted 20 preventive and 9 test excavations. The number of archaeological observations, more or less, corresponded to the number in the previous year: Archaeological observation linked to construction work was carried out at 90 sites, with an additional 37 observations conducted within the framework agreement signed with the ELMŰ and FŐGÁZ institutions. Altogether 22 archaeologists from the institution spent 1337 days in field work at archaeological excavations, investigating a surface of 69,054 m². The archaeological collections were increased by 213 boxes of finds (mostly pottery) and more than 200 individual objects, the conservation and analysis of which will be the task for the following years.

Interesting results were produced by the research at several sites. Prehistoric

műszeres lelőhely-felderítéssel a legtöbb információt nyerni. Az elmúlt év geofizikai felméréseit követően fémkeresővel is átvizsgáltuk a terepet, és a legígéretesebb pontokat szakszerűen feltárva olyan egyedi leleteket találtunk, amelyek a Római Birodalom területén is ritkaságszámba mennek (pl. bronz kettős mécses). Nagy állami projektekhez kapcsolódott a Kelenföld-Tárnok vasút kivitelezési munkáinak megfigyelése, az előkerült leletek feltárása, valamint a Nagytétény városközpont rehabilitációja során végzett ásások.

A legnagyobb kiterjedésű és a legnagyobb figyelmet keltő régészeti feltárásunk a Budai Vár területén zajlott. Amellett, hogy az intézmény középkoros régészeti folyamatosan jelen voltak a Budai Várban zajló út- és közműfelújítási munkáknál, hosszas, több mint másfél éves előkészítést követően végre megindulhattak a régészeti munkák a Várkert Bazar területén is. Első lépcsőben a próbafeltárásokat végeztük el, majd ezek nyomán elkészítettük a megelőző feltáráshoz vonatkozó tervezetünket is. A tervezést és előkészítést a vonatkozó, fentebb már említett jogszabályok adta idő és pénzügyi korlátok megnehezítették, s mire a feltárási szerződést megkötöttük, már a téli időszakban jártunk, ami a szabadtéri szakmai munkát speciális körülmények közé kényszerítette. A munka egy részét így is sikerült 2012-ben befejezni, 2013-ban már csak a kivitelezéshez kapcsolódóan tudunk majd munkát végezni. A feltárások – bár még korántsem fejeződtek be – a Budai Vár keleti, Duna felőli előterének török és középkori történetéhez szolgáltatnak új adatokat, leleteket. A BTM legfontosabb ásásairól és a legjelentősebb leletekről továbbra is tájékoztat a múzeum régészeti honlapja (www.varosiregeszet.hu).

research focused on the archaeological tasks related to the construction works on the drainage development project in Csepel this year that will continue in the following year too. New data were provided during the observations related to the construction works concerning several archaeological periods in the area, from the Neolithic through the Copper and Bronze Ages to the Migration Period. The excavation also deserves attention concerning the methods applied. Due to the tight deadline of the project financed by the European Union, the excavation was carried out in parallel with the construction work, in a tight rhythm but with effective organization. One of the most important Roman Period sites being researched was the western cemetery of the Military Town (Bécsi Road), where there were a number of burials containing personal articles and costume elements that survived intact. The western foreground of the Civil Town of Aquincum (Keled Street) was another important research site where archaeological site detection with mechanical devices was employed on the territory of a future baseball park in an attempt to procure a maximum of information with preferably non-destructive methods, by. Following the geophysical survey carried out last year, the territory was investigated with a metal detector as well. Excavating the most promising using the proper professional methods, unique finds were brought to light that may be considered rarities anywhere within the entire territory of the Roman Empire (e.g. half of a two-piece oil lamp). Archaeological observation and the excavation of detected finds during the construction work on the Kelenföld-Tárnok railway line and the excavation carried

Muzeológiai munka, nyilvántartás

A korábbi évek ásatásainak feltárási dokumentációi közül 47 db készült el. Valamivel kevesebb a restaurált tárgyak száma a korábbinál, ugyanakkor megfigyelhető, hogy a saját műhely részvétele a teljes restaurálásban növekedett, külső műhelyeket a gyarapodás csökkenése miatt már nem kell igénybe vennünk.

A nyilvántartás területén az elmúlt év magas szintjét tartani tudtuk. A hagyományos nyilvántartással leltározott dokumentumok (fotó, rajz), tárgyak száma a tavalyi évben látványosan csökkent, míg a digitális adathordozón nyilvántartásba vett dokumentumok, tárgyak száma ezzel szemben növekedett, több mint 170 000 volt. A számítógépes nyilvántartás feltételeinek megteremtése, valamint a BTM egységes régészeti nyilvántartása kialakításának előkészítése érdekében valamennyi érintett szakmai osztály képviselőjének részvételével munkacsoport alakult és kezdte meg működését ebben az évben.

Tudományos munka, publikációk, nyilvánosság

A BTM régészeti osztályainak publikációs tevékenysége a korábbi években megszokott keretek között mozgott 2012-ben is. A régészeti feltárások eredményeit az „Aquincumi füzetek” sorozat 18. kötete (szerk. Vámos P – Zsidi P.) mutatta be. Az Aquincumi Múzeum római kori csonteszköz anyagának gyűjteményi katalógusa (szerk. Facsády A.) is megjelent ebben az évben. E mellett a BTM régész munkatársai 20 előzetes ásatási közlésben, 25 tanulmányban tették közzé kutatási eredményeiket, valamint 4 könyv megírásában és kiadásában közreműködtek. A közönséget sajtótájékoztató formájában informáltuk a BTM Aquincumi Múzeuma és az Osztrák

out during the rehabilitation of the town center of Nagytétény were related to large-scale state development projects.

The museum archaeological excavation that covered the largest surface and generated the greatest public interest was one that took place in the territory of the Buda Castle. Our archaeologists were continuously present at the reconstruction works of the roads and public utilities in the Buda Castle, and it was finally possible to start archaeological work on the territory of the Várkert Bazár (Castle Bazaar) as well, after long preparations that took one and a half years. As a first step, test excavations were carried out, and based on these findings, plans were prepared for the preventive excavation. The planning and preparatory process was rendered more difficult by the temporal and financial constraints defined in the above-mentioned laws. When the excavation contract was finally signed, it was already the winter season, forcing us to carry out archaeological work in the open-air under special circumstances. However, even under these circumstances part of the work could be completed in 2012. In 2013, work could be conducted only in connection with the construction. The excavations – though still far from being completed – provided new data and finds on the Ottoman Period and medieval history of the eastern foreground of the Buda Castle overlooking the Danube. The archaeological website of the Budapest History Museum (www.varosiregeszet.hu) continues to present recent news on the most important excavations and the most significant finds.

Museological work, inventorying

The field documentation for 47 excavations conducted in previous years was

Régészeti Intézet geofizikai kutatásainak előzetes eredményeiről.

Az új régészeti leletek bemutatását ebben az évben újszerű tartalommal töltötte meg az Aquincumi Múzeum. A „Műtárgymesék – Fővárosi régészeti értékeink más-képp” című kiállítás keretében kollégáink egy-egy „kedvenc” műtárgyukról adtak szakszerű, de személyes vonatkozású információt. Áprilisban a Wien Museum meghívására az új aquincumi feltárásokat bemutató kisebb kiállítás készült Bécsben, a Römermuseumban, „Neues aus dem römischen Budapest. Archäologische Entdeckungen aus den Jahren 2007 und 2011” címmel.

*Részlet az Aquincumi Múzeum „Műtárgymesék” című időszaki kiállításából
Detail of the “Tales of Finds” temporary exhibition in the Aquincum Museum*

completed. The number of restored objects lagged behind previous data. The capacity of our own conservator workshop in overall restoration work, however, has increased so that because of the decrease in the growth of the collection it was not necessary to entrust external workshops.

We were able to maintain the high standards set in the previous year in the field of inventorying. The number of the documents and objects inventoried using traditional methods (photographs and drawings) conspicuously decreased during the last year, while the amount of documents and objects inventoried with digital media has increased to more than 170,000 items. A working group responsible for the establishment of the conditions of digital inventorying and the preparation of a unified archaeological inventory within the Budapest History Museum was formed and began its activities this year, with the participation of each impacted professional department.

Scholarly activity, publications, publicity

The publishing output of the archaeological departments of the Budapest History Museum in 2012 also remained within the range characterizing preceding years. Results of the archaeological excavations were presented in the 18th volume of the “Aquincumi füzetek” series (eds. P. Vámos and P. Zsidi). A catalogue of the Roman Age bone tools housed in the collections of the Aquincum Museum was published too this year (ed. A. Facsády). In addition, archaeologists of the Budapest History Museum published their results in 20 preliminary archaeological reports and 25 studies. They also contributed to the preparation and publication of 4 books. We held a press conference for the wider

*Az elkészült Pannonia Provincia Program projekt létesítményei az Aquincumi Múzeum területének délnyugati sarkában (légi felvétel: Civertan Stúdió)
The facilities of the Pannonia Provincia Program in the southwestern part of the Aquincum Museum (photo by Civertan Stúdió)*

Az Aquincumi Múzeumban befejeződött a „Pannonia Provincia Program”. A turisztikai vonzerő növelését célzó projekt eredményeként többek között új látogatói bejárat, új kőtár és egy római kori ház rekonstrukciója várja a látogatókat. A Vármúzeumban megnyílt a Középkori Osztály és az Újkori Várostörténeti Osztály által irányított nagy vállalkozás, a budapesti várostörténeti állandó kiállítás, „Budapest – Fény és árnyék – A főváros ezeréves története” címmel.

Zsidi Paula

public in the concerning the preliminary results of the joint geophysical research project of the Aquincum Museum of the Budapest History Museum and the Archaeological Institute of the Austrian Academy of Sciences.

Presentation of the most recent archaeological finds in the Aquincum Museum was topped up with an innovative content this year. Within the framework of the exhibition “Tales of Finds”. Archaeological finds exhibited in a different perspective” through the eyes of our colleagues offered a professional but, at the same time, personal presentation of their “favorite” objects. A smaller-scale exhibition was prepared in April in the Römermuseum in Vienna at the invitation of the Wien Museum with the title “Neues aus dem römischen Budapest. Archäologische Entdeckungen aus den Jahren 2007 und 2011” and presenting recent excavations in Aquincum.

The “Pannonia Provincia Program” ended at the Aquincum Museum. Some of the results of the project aimed at increasing tourism attractiveness, a new visitors’ entrance, a new lapidary and a reconstruction of a Roman Period house to receive visitors to the museum. A permanent exhibition entitled “Budapest – Light and Shadow: The 1,000-year History of a Capital” presenting the urban history of Budapest was opened in the Castle Museum. It was a large-scale enterprise coordinated by the Medieval Department and the Modern Urban History Department at the museum.

Paula Zsidi

A Budapesti Történeti Múzeum által végzett kronológiai-topográfiai kutatásokhoz kapcsolódó új adatok

Recent data to the chronological-topographic investigations conducted by the Budapest History Museum

(Az 1-8. helyszínek jelölése a címlap belső oldalán lévő térképen, a 9-16. helyszínek jelölése a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)

(Locations 1-8 are marked on the map on the inside front cover, locations 9-16 are marked on the map on the inside back cover)

Az alábbi összeállítás az őskortól a római és a népvándorlás koron keresztül a kora újkorral bezárólag tekinti át a főváros területén folytatott, eredménnyel záródó régészeti beavatkozásokat.

The following list is meant to provide an overview of the results from excavations of Prehistoric, Roman, Migration period and finally Early Modern Period sites that took place in the territory of the Capital City.

Őskori településszerkezet / Prehistoric settlement structures

Középső neolitikum / Middle Neolithic – Budatétény

- Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrájának Zseliz időszaka, településrészlet (XXII. ker., Növény utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Késő neolitikum / Late Neolithic – Óbuda

- Lengyel-kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Középső rézkor / Middle Copper Age – Óbuda

- Protoboleráz időszak, településnyomok és temetkezés (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *M. Virág Zsuzsanna*) [3]

Késő rézkor / Middle Copper Age – Nagytétény

- Baden kultúra, településnyomok (XXII. ker., Nagytétény, Kastélypark-Pohár utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Késő rézkor / Middle Copper Age – Csepel-sziget

- Baden kultúra, településnyomok (XXI. ker., Csepel–Királyerdő, *Horváth M. Attila – Sánta Barbara – Tóth Farkas Márton*) [8]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Albertfalva

- Településnyomok (XI. ker., Duna utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Kora bronzkor / Early Bronze Age – Csepel-sziget

- Településnyomok, Harangedény-Csepel csoport (XXI. ker., Csepel-Királyerdő, *Horváth M. Attila – Sánta Barbara – Tóth Farkas Márton*) [8]

Középső bronzkor / Early Bronze Age – Csepel-sziget

- Településnyomok (XXI. ker., Csepel-Királyerdő, *Horváth M. Attila – Sánta Barbara – Tóth Farkas Márton*) [8]

Késő bronzkor / Late Bronze Age – Óbuda

- Urnamezős kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Szilas Gábor*) [3]

Bronzkor / Bronze Age – Nagytétény-Tétényliget

- Településnyomok és temetkezés (XXII. ker., Nagytétény-Tétényliget, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Kora vaskor / Late and Middle Iron Age – Óbuda

- Hallstatt-kultúra, településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Szilas Gábor*) [3]

Késő vaskor / Late Iron Age – Óbuda

- Kelta településnyomok (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Havas Zoltán*) [3]

Késő vaskor / Late Iron Age – Csepel-sziget

- Kelta településnyomok (XXI. ker., Csepel-Királyerdő, *Horváth M. Attila – Sánta Barbara – Tóth Farkas Márton*) [8]

Római kori topográfiai kutatások / Roman Period topographic researches

Az aquincumi polgárváros és körzetének településszerkezete / Settlement structure of the Aquincum Civil Town and its surroundings

- Településrészlet (III. ker., Keled utca, *Lassányi Gábor*) [1]

Az aquincumi katonaváros településszerkezete / Settlement structure of the Aquincum Military Town

- Temetőrészlet (III. ker., Bécsi út 58, *Anderkó Krisztián*) [2]

Aquincum agglomerációs körzete (villaövezet) / Vicinity of Aquincum (villa district)

- Falusias jellegű település és villagazdaság maradványai (III. ker., Csúcshegy, Nagykevény utca 8., *Havas Zoltán*) [9]
- Falusias jellegű település maradványai (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Havas Zoltán*) [3]

Vízvárosi tábor és környezete

- Településnyomok (I. ker., Kapucinus utca 9., *Benda Judit*) [12]

Campona tábora és környéke

- Az auxiliáris tábort övező vicus településmaradványai (XXII. ker., Nagytétény-központ, *Beszédes József – Terei György*) [4]
- Az auxiliáris tábort övező vicus településmaradványai (XXII. ker., Nagytétény, Kastélypark-Pohár utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Camponától délre lévő limes-szakasz

- Limesút részlete (XXII. ker., Nagytétény-Tétényliget, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Népvándorlás kor / Migration Period

- Avar kori (7-8. századi) településrészlet (XXII. ker., Budafok-Háros, Növény utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]
- Avar kori (7-8. századi) településrészlet (XXII. ker., Növény utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Középkori topográfia / Mediaeval topography

Buda városa / Buda town

- Középkori – kora újkori településnyomok (I. ker., Úri utca 45., *Kiss Virág*) [14]
- Középkori (14-15. század) és török kori védmű maradványai (I. ker., Budavári Palota – Csikós udvar, *Tóth Anikó*) [15]
- Középkori (13-15. század) épültmaradvány (I. ker., Ybl Miklós tér – Várkert Bazár, *Magyar Károly – B. Nyékhelyi Dorottya*) [16]

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- 16. századi épület kutatása, középkori (13-15. század) és török kori (16-17. század) településnyomok (I. ker., Kapucinus utca 9., *Benda Judit*) [12]
- Középkori pince kutatása (I. ker., Pala utca 8., *Benda Judit*) [13]
- Árpád-kori (13. század) településnyomok (II. ker., Margit körút 19–21., *Bencze Zoltán*) [11]

A középkori Pest topográfiája / Topography of Mediaeval Pest

- 13. századi üvegműhely és 15-16. századi településrészlet (V. ker., Váci utca 54., *Zádor Judit*) [6]

Középkori falukutatás / Mediaeval village research

- Árpád-kori (13. század) településrészlet (III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő, *Tóth Anikó*) [3]
- Középkori településnyomok (XXII. ker., Növény utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Tétény mezőváros

- 14–16. századi településnyomok (XXII. ker., Nagytétény–központ, *Beszédes József – Terei György*) [4]

Kora újkori topográfia / Early modern topography

Buda külvárosa / Suburbs of Buda

- Török kori védmű maradványai (I. ker., Ybl Miklós tér – Várkert Bazár, *Magyar Károly – B. Nyékhelyi Dorottya*) [16]

Felhévíz nyugati határa / Western border of Felhévíz

- 16-17. századi temetőrészlet (II. ker., Margit körút 19–21., *Bencze Zoltán*) [11]

Tétény mezőváros

- 17-18. századi temetkezések (XXII. ker., Nagytétény–központ, *Beszédes József – Terei György*) [4]
- 18. századi épületmaradványok (XXII. ker., Nagytétény, Kastélypark–Pohár utca, *Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György*) [5]

Újkori – Modern kori kutatások / Early modern – researches

Buda / Buda

- 16. századi épület 18. századi építési fázisai, 18. századi épületmaradványok (I. ker., Kapucinus utca 9., *Benda Judit*) [12]
- Középkori pince 18. századi építési fázisai (I. ker., Pala utca 8., *Benda Judit*) [13]

A 2012-ben végzett nagyobb megelőző feltárások helyszínei Sites of the larger preventive excavations conducted in 2012

(Jelölésük a címlap belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside front cover)

1. Budapest III. ker., Keled utca
(Lassányi Gábor, Rupnik László)
2. Budapest III. ker., Bécsi út 58.,
(Anderkó Krisztián)
3. Budapest III. ker., Harsánylejtő
(Havas Zoltán – M. Virág Zsuzsanna)
4. Budapest XXII. ker., Nagytétény *(Beszédes József – Terei György)*
5. Budapest-Tárnok vasútvonal fővárosi szakasza
(Beszédes József – Kozma Adrienne – Szilas Gábor – Terei György)
6. Budapest V. ker., Váci utca 54.
(Zádor Judit)
7. Budapest V. ker., Kossuth Lajos tér *(Kovács Eszter)*
8. Budapest XXI. ker., Csepel
(Horváth M. Attila – Sánta Barbara – Tóth Farkas Márton)

Kutatások az Aquincum polgárvárosától nyugatra épülő baseballpályán

(Budapest III. ker., Keled utca,
Hrsz.: 19622/4)

2012 tavaszán kezdődtek meg a Főváros első kiépített baseballpályájának előkészítő munkái Óbudán, a Keled utcában.

A terület mintegy 300 m-re nyugatra húzódik Aquincum római kori polgárvárosának nyugati falától, a településről a Solymár-völgy irányába kivezető kelet-nyugati főútvonal, az úgynevezett „D utca” folytatásának déli oldalán. Korábban, 1975-ben Póczy Klára rövid feltárást végzett itt, amikor egy mintegy 30 m szélességű ipari vágányt vezettek át átlósan a területen. Az ásások során kövezett főutat és az azt két oldalról kísérő, tornácos homlokzatú kőépületek részleteit sikerült megfigyelni (PÓCZY 1976, 425; BTM RA ltsz.: 177–77).

A vizsgált terület közvetlen közelébe lokalizálható az a fazekastelep, amelynek két kemencéjét és kútját 1929-ben Nagy Lajos találta meg (NAGY 1937, 265). A kemencék pontos helye jelenleg nem azonosítható, mindössze annyi tudható, hogy azokat az úgynevezett Katonai Anyagszertár, a későbbi Lókörház a Keled utca és Kunigunda útja sarkán még ma is álló épületeitől, valamint az esztergomi vasúti töltéstől nem messze tárták fel (NAGY 1942b, 629–630).

Szerencsés módon a tervezett beruházás területét is magába foglalta Stefan Groh

Research on the territory of the future baseball park west of the Civil Town of Aquincum

(Budapest III, Keled Street,
Lrn.: 19622/4)

In the spring of 2012, preparatory works for the construction of the first baseball park in Budapest were started in Óbuda on Keled Street.

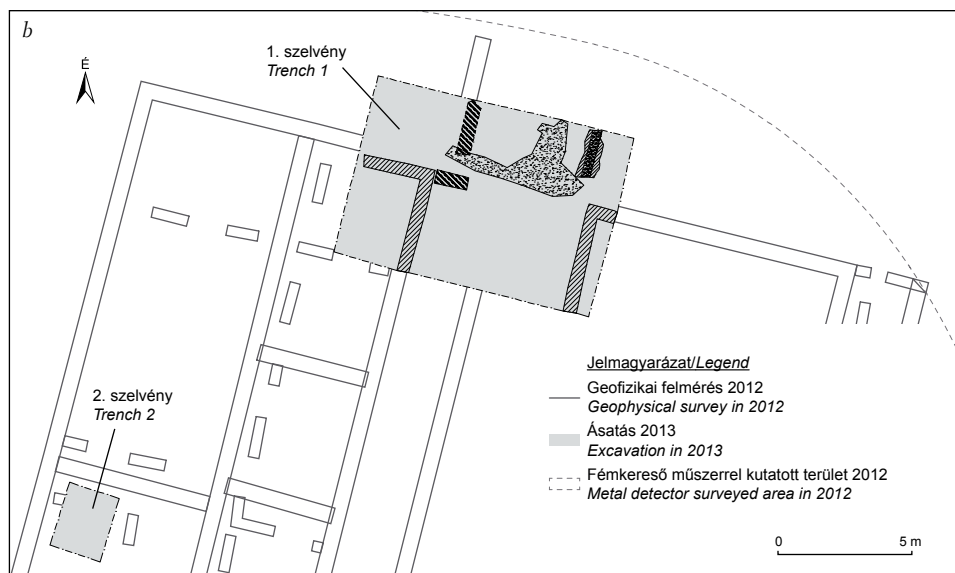
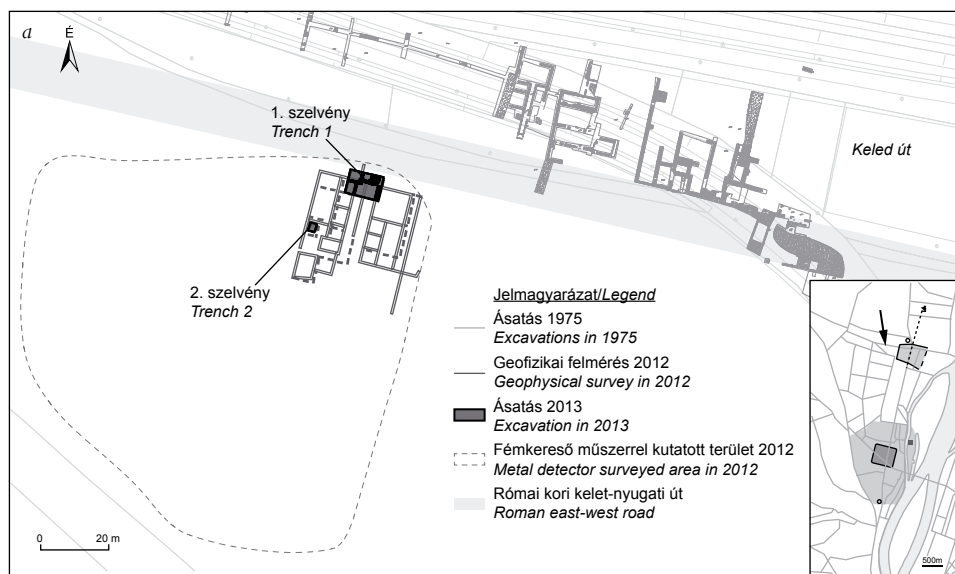
The area is located about 300 m west of the western wall of the Roman Period Civil Town of Aquincum, from the east-west main road leading out from the settlement towards the Solymár Valley, on the southern side of the continuation of so-called “Street D”. Previously, in 1975, Klára Póczy carried out a brief excavation here when an approximately 30 m wide industrial railway crossing the territory diagonally was established. During the excavations, she was able to observe a stone paved main road and details of stone buildings with porches on their facades along the opposite sides of the road (PÓCZY 1976, 425; BTM RA ltsz.: 177–77).

A settlement specialized in pottery production, two kilns and a well found by Lajos Nagy in 1929, are located in the immediate vicinity of the area (NAGY 1937, 265). It is not possible to identify the exact place of the kilns today. All we know is that the spot where they were unearthed is not far from the buildings of the so-called Military Warehouse, later Horse Hospital, that still stand on the corner of Keled Street and Kunigunda Street, and from

és Helga Sedlmayer, az Osztrák Régészeti Intézet és az Aquincumi Múzeum közös kutatási projektjén belül (LÁNG 2012), 2011-ben végzett geofizikai felmérése, amelynek előzetes eredményeit az osztrák

the embankment of the railway towards Esztergom (NAGY 1942b, 629–630).

The territory of the planned development was fortunately included within the geophysical survey carried out by Stefan

1a-b. kép: Az átvizsgált terület és környezete a korábbi kutatási eredmények feltüntetésével
Fig. 1a-b: The surveyed area and its environs with results of the earlier researches

kollégák nagyvonalúan rendelkezésünkre bocsátották (1. kép).

Mivel a baseballpálya legnagyobb részén a vízszintes felszín kialakításához jórészt 10-30 cm vastagságú feltöltés kialakítását tervezték, amely előtt a gyomirtás miatt kis mélységű tárcsázásra is sor került, ezért a kutatás első fázisában fémkereső műszerek segítségével leletkutatást végeztünk önkéntesek bevonásával. A mintegy 11 ezer m²-nyi felületen több mint 300, jórészt római kori fémtárgy került elő. Minden lelet pozícióját mérőállomás segítségével pontosan bemértük.

A talált leletek koncentrációja és a felszíni megfigyelések is megerősítették, hogy a római kori épületek a kelet-nyugati főútvonal két oldalára koncentráálódtak. Dél felé valószínűleg a terep is lejtethett, és a talált emlékek száma is erőteljesen csökkent.

A tárgyak közül összesen 65 érem: 63 darab római kori pénz, egy Ferdinánd dénár és egy török akce volt (2. kép). Az előzetes feldolgozása alapján az érmek közül a legkorábbi Vespasianus császár *denarius*a, 18 darab az Antoninus-dinasztia időszakára, 14 darab a Severus-korra míg 5 erősen kopott bronzpé debates a 2–3. századra tehető. További 18 példány a katonacászárok korából származik, ezek jórészt *antoninianus*ok. A késő római korból 7 darab 4. századi *follis*t találtunk. A többi fémtárgy között nagyszámú ruhakapcsoló tű, jórészt térdfibula volt (3. kép). A használati tárgyak közül zárszerkezet részei, kulcsok, bútordíszek, ládikaveretek és egy kisebb dárdahegy is előkerült.

A terep legmagasabb pontján, a terület északkeleti sarkán a gyomirtás és a tárcsázás nyomán egy erőteljesen köves felületen már épületelemek látszottak a felszínen. Itt a feltöltés előtt egy 10×7 m-es kelet-nyugat irányú szelvényt alakítottunk

2. kép: Traianus és Hadrianus császár ezüst *denarius*a
Fig. 2: Silver *denarius* of Traian and Hadrian

Groh and Helga Sedlmayer in 2011 in the framework of a joint research project of the Austrian Archaeological Institute and the Aquincum Museum (LÁNG 2012), the preliminary results of which were generously made available to us by the Austrian colleagues (Fig. 1).

On the major part of the ballpark they planned to lay down an additional 10-30 cm thick layer of fill, and preceding that, a shallow disking was carried out related to the chemical weed control. This is why, in the first phase of the research, we conducted a field survey with metal detectors with the participation of volunteers. On a surface of about 11 thousand m² more than 300, mostly Roman Period metal objects were found. We precisely measured the coordinates of each find with a total station.

The clustering of the finds and the field observations both confirmed that the Roman Period buildings were concentrated

ki, amelyet csekély, 5–10 cm-es mélységig megtisztítottunk a legfelső köves–omladékos réteg tetejéig (4. kép).

A felszín megtisztítása után két, valószínűleg egy tengelyre épült, a fő égtájának megfelelően tájolt épület gondosan megépített, 0,7 m vastag kőalapozásának egy-egy sarka rajzolódott ki. A két épület kelet-nyugati fala teljesen egybevágó, a nyugati saroknál a fal némileg túllóg keleti irányban. A párhuzamos észak-déli falak közti távolság 6 m, de a közöttük lévő köves réteg esetleg további köztes falakra utalhat.

A párhuzamos épületektől északra, a jelentős mennyiségű kőomladékban, egy további, fő égtájának megfelelően tájolt kisebb építmény falai is kirajzolódtak.

A korábbi ásátások és a geofizikai vizsgálatok eredményeinek felhasználásával megállapíthattuk, hogy a két épület falsarkai egy-egy észak-déli tájolású, a főútvonal déli oldalán álló hosszúházhoz tartozhattak. A felszín megtisztítása során 2–3. századi kerámiatöredékek, köztük dél-galliai és rheinzaberni terra sigillata darabok kerültek elő.

on the two sides of the east-west main road. The surface probably sloped down towards the south, and here the number of the finds too decreased considerably.

The material contained a total of 65 coins: 63 from the Roman Period, a denarius of King Ferdinand and an Ottoman-Turkish akche (Fig. 2). Based on the preliminary analysis, the earliest of the coins was a *denarius* of Emperor Vespasian, 18 pieces can be dated to the period of the Antonine dynasty, 14 to the Severan age, and 5 badly worn bronze coins to the AD 2nd–3rd centuries. A further 18 pieces date from the period of the soldier emperors and these are mostly *antoniniani*. From the Late Roman Period we found 7 *folles* from the AD 4th century. Among the rest of the metal objects, there were many brooches, mostly knee brooches (Fig. 3). Articles for everyday use included elements from a lock mechanism, keys, furniture ornaments, casket fittings, and a small spearhead.

At the highest point of the terrain, in the northeastern corner of the territory, following the chemical weed control and

3. kép: Bronz térdfibulák a fémkeresős gyűjtésből
Fig. 3: Bronz knee brooches from the metal detector survey

4. kép: Római kori köépületek falai közvetlenül a felszín alatt az 1. szelvényben
Fig. 4: Roman period wall right under the surface soil in Trench No. 1

A geofizikai vizsgálat alapján, a nyugatabbra fekvő épület egyik hátsó, délebbi traktusához tartozó részen nyitottuk a kutatás 2. szondáját, egy fémkeresővel talált különleges leletsoport pontos dokumentálása céljából. A műszeres kutatás során ugyanis Sándor Lajos ezen a ponton egy nagyméretű vaskapára bukkant a felszíntől mintegy 0,4 m mélységben, amely alatt további *in situ* vastárgy, egy ásó látszott.

A vaseszköz-lelet pontos rétegtani helyzetének tisztázása céljából egy 2,5×2 m-es észak-déli tájolású szondát nyitottunk. A szonda felső része kevert, még a szántás által érintett, de csak római kori leleteket tartalmazó, mintegy 0,2 m vastag barna, humuszos réteg volt (SE-1). Ez alatt egy viszonylag tömörebb, kőzettörmelék, pa-

the disking, building elements could already be detected on the surface on a densely stony area. Here, previous to the filling work, we opened a trench measuring 10×7 m that we cleaned to a depth of 5–10 cm, down to the top of the uppermost stony debris layer (Fig. 4).

After cleaning the surface, the corners of the comprehensively constructed, 0.7 m thick stone foundation of two buildings appeared. The buildings were probably built along the same axis, oriented towards the main points of the compass. The east-west wall of the two buildings coincided completely; the wall was overextended a bit towards the east at the western corner. The distance between the parallel north-south walls was 6 meters, but the stony

ticsszemcsét tartalmazó, mintegy 0,1-0,15 m vastag, humuszos, barna réteg következett (SE-2), amelynek bontásából III. Gordianus és Hadrianus egy-egy bronzpénze is előkerült terra sigillata és más kerámiatöredékekkel együtt.

Ez alatt egy erőteljesen átégett, vöröses színű, humuszos, agyagos, kőzet- és agyagtégla-törmelékes, nagyszámú kerámiatöredéket tartalmazó réteg következett (SE-3), amelyből egy közepes méretű, szürke hombár szája állt ki.

A már részben kibontott ásó és a rajta lévő ásókapra mellett további két vastárgyra, egy másik ásókapára és egy balta fejére bukkantunk. Bár először úgy tűnt, hogy az SE-3 ráhúzódik a vastárgyakra, a bontás során (a kissé megégett humuszban a vastárgyak alatt) részben kirajzolódott egy kissé lazább betöltésű beásás (SE-4), amely valószínűleg arra utal, hogy a letaposott és összetömörödött járószintbe, közvetlenül a hombár mellé egy sekély gödörbe rejtették el a vasszerszámokat, majd azokat humusszal fedték le, később pedig az egész felület átégett (5. kép). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a hombár feltételezett beásását nem tudtuk elkülöníteni egyértelműen ettől a sekély beásástól és annak sötétbarna humuszos, paticszemcsés betöltésétől (SE-5). A szonda bontásában és a vastárgyak meghatározásában Rupnik László (ELTE Régészettudományi Intézet) segített.

A kisméretű szondában a vasszerszámok kibontása után csak a hombár kiemelésére került sor. A szürke, hasas, a szájáig a földbe süllyesztett, mintegy 60 cm magas edény alján néhány, nem hozzá tartozó nagyobb tárolóedény töredékét is megtaláltuk némi faszén maradványa mellett, ami arra utalhat, hogy az, nagyjából a környező padlószint átégésekor, többé-kevésbé üres

layer between them might reflect the presence of further partition walls. North from the parallel buildings, within the zone with a significant amount of stone debris, walls of another small building could be observed. It was also oriented towards the main points of the compass.

With the help of the results of previous excavations and geophysical surveys it could be concluded that the corners of the walls of the two buildings belonged to two strip houses oriented north-south, situated on the southern side of the main road. After cleaning the surface, we found AD 2nd-3rd-century potsherds, with fragments of Samian Ware among them, produced in South Gaul and Rheinzabern.

Based on the geophysical survey, we opened trench 2 of the excavation in the area belonging to one of the southern, back parts of the building that was situated further to the west, with the purpose of the more precise documentation of a special find group discovered with a metal detector. During the survey, Lajos Sándor found a large iron hoe here at a depth of about 0.4 m from the surface, under which another *in situ* iron tool, a spade, could be seen.

In order to clarify the exact stratigraphical position of the iron tool find, we opened a 2.5×2 m large trench oriented north-south. The upper part of the trench contained a 0.2 m thick, mixed, brown layer with humus, still impacted by the plowing but containing exclusively Roman Period finds (SE-1). Beneath that, a relatively thicker, 0.1-0.15 m deep brown layer appeared that was mixed with humus and contained stone debris and speckles of daub (SE-2). This contained a bronze coin of Gordian III and another one of Hadrian, together with fragments of Samian Ware and other types of pottery.

5. kép: A földbe süllyesztett hombár az átvágott, égett padlószintben
 Fig. 5: The semi-dug large storage vessel in the cut, burned, beaten surface

lehetett. A hombár fekéén egy minden szempontból egyedülálló lelet, egy bronzmécses feküdt.

A 7,5 cm hosszúságú, 2,5 cm szélességű tárgy egy nagyon ritka bronzmécses típusba, a két darabból álló, összeilleszthető figurális példányok közé tartozik (6. kép). Az aquincumi hombár alján egy ilyen tárgy jobb fele maradt meg. A mécses két szimmetrikus, a hossz tengelye mentén összeilleszthető, önállóan is funkcionáló darabból állt. A felső rész komikus maszkot ábrázol, az olajbeöntő nyílást a száj sarkában alakították ki. Az állnál található égőnyílás volutás kialakítású. A szemöldöknél egy függesztőrészt alakították ki, amelybe egy kis bronzláncot fűztek. A hajhoz eredetileg egy akantuszlevél alakú fogantyút

Underneath that, an intensely burnt, reddish, clayey layer followed that was mixed with humus and debris of stone and clay brick, and contained a large number of potsherds (SE-3), from which the mouth of a medium size, grey storage vessel protruded.

Next to the partly uncovered spade and the hoe lying on it, we found two further iron tools: another hoe and the head of an axe. Though first it seemed that the layer SE-3 spread over the iron objects, a pit with a slightly looser fill became partly perceptible during the excavation (under the iron tools in the slightly burnt humus) (SE-4). This probably indicates that the iron tools were hidden in a shallow pit dug next to the storage vessel, into the packed,

forrasztottak, amelyet letörve találtunk meg, a restaurálás után került vissza csak eredeti helyére.

A mécses belső oldala egyenes kialakítású, hátsó, fej felőli részénél egy konkáv keresztmetszetű vájat található, az ebben futó sínnel illeszthették össze a tárgyat a szimmetrikusan kialakított párjával.

beaten surface. Then these objects were covered with humus, and later the entire surface was burnt (Fig. 5). We should note however, that the supposed pit containing the storage vessel could not be distinguished from this second, shallow pit and its dark brown fill mixed with humus and speckles of daub (SE-5). During the exca-

6a-b. kép: A színházi maszkos bronz félmécses
Fig. 6: The bronz half lamp with theatrical mask

Hasonló, két darabból álló figurális mécsesből mindössze alig néhány publikált darab ismert a Birodalom területéről. Ezek szinte kivétel nélkül múzeumi gyűjtemények régi (leletkontextus nélküli) darabjaiként maradtak fenn, vagy kerültek elárverezésre aukciósházakban. A témával foglalkozó Norbert Franken összesen hat ilyen darabot tudott felkutatni (FRANKEN 2005). Egy további példányt a Christie's aukciós ház árverezett el 2001-ben, New Yorkban (<http://www.christies.com/lotfinder/lot/a-roman-bronze-oil-lamp-circa-1st-3831890-details.aspx?intObjectID=3831890> [Megtekintve: 2012. január 14.]).

Az Aquincumban talált példány jelenlegi ismereteink szerint az egyetlen hiteles ásatási körülmények között talált, publikált darabja ennek a tárgytipusnak. Ebből kifolyólag pontos keltezése önmagában igen nehéz, de valószínű, hogy a Kr. u. 1–2. században készülhetett.

A padlószintből, amelybe a tárgyat tartalmazó hombárt süllyesztették, a később átégett humuszos, agyagos, kőzet- és agyagtégla-törmelék réteg (SE-3) átvágása során egy olyan rheinzaberni terra sigillata töredéke is előkerült, amely *terminus post quem*ként a 2. század végénél – 3. század első harmadánál későbbre keltezi a hombár földbeásását, továbbá a vaseszközök földberejtését.

A hombár kiemelése után világosan látszott, hogy az SE-3-as réteg (azaz az átégett padlószint) alatt még legalább fél méteres mélységig további korábbi kultúrrétegek találhatóak.

A padlószint feletti rétegsorban nem utalt semmi ennél későbbi, római kori építési fázis jelenlétére. Ez alapján a 2. szon-dában megfigyelt, járószintbe ásott hombárt és földbe elrejtett vaseszköz-készlet

vation of the trench and the identification of the iron tools we were assisted by László Rupnik (ELTE Institute of Archaeological Sciences).

Following the excavation of the iron tools, only the storage vessel was elevated from the small trench. In the bottom of the grey, bellied, ca. 60 cm high vessel that was buried up to its mouth, we found some fragments of another, big storage vessel together with some remains of charcoal, which may indicate that it was, more or less, empty at the time when the floor level around it was burned. An object lay in the bottom of the storage vessel that was unique in every respect: a bronze oil lamp.

The 7.5 cm long, 2.5 cm wide object is an extremely rare type of bronze lamps: it is a figural lamp that consists of two halves to be assembled into one object (Fig. 6). The right half of such a piece survived in the bottom of the storage vessel found in Aquincum. The complete oil lamp consisted of two symmetrical halves that could be joined together along the longitudinal axis, but the two pieces could function separately as well. The upper part depicts a comic theater masque with the filling hole situated in the corner of the mouth. The nozzle, located by the chin, was shaped with a volute. A suspension loop was placed with a thin bronze chain threaded through it by the eyebrow. Originally, it had an acanthus leaf-shaped handle soldered to the hair, which was found broken off. It was re-fitted onto its original place during its restoration.

The inner side of the half lamp is flat with a concave groove at the back part towards the head. It served to take in the small rail situated on the symmetrically shaped pair of the object when the two halves were joined.

elását a Kr. u. 2. század utolsó vagy a 3. század első évtizedeinél későbbre keltezhetjük. A padló átégése után a hosszűház ezen részén későbbi járósínt már nem keletkezett, így valószínűnek látszik, hogy a vasszerszámok elrejtése után az épület megsemmisült.

A műszeres kutatás során dokumentált nagyszámú, katonacsászárok korára keltezhető érem alapján ez a pusztulás valamikor a 3. század közepe után következhetett be.

Összefoglalva a tervezett baseballpálya területének zónájával és Aquincum polgárvárosának nyugati előterével kapcsolatosan jelenleg az alábbi információkkal rendelkezünk:

A polgárvároson belül „D” utcának nevezett kelet-nyugati irányú főútvonal a település egyik legrégebbi útja. Ennek mentén helyezkedett el a Kr. u. 1. század végétől használatban lévő Aranyhegyipatak menti temető (NAGY 1942a, 465–468; LASSÁNYI 2005, 89; LASSÁNYI-BECHTOLD 2006, 78).

A kövezett főútvonal mentén, amelynek két oldalán csatorna is futott (BTM RA ltsz.: 177–77) legkésőbb a 2. századtól szabályos észak-déli tájolású kőépületeket, hosszűházakat is létesítettek (PÓCZY 1976). Az épületek út felőli homlokzata portikuszos kialakítású volt.

A geofizikai és műszeres leletkutatások alapján, a terület az úttól délre valószínűleg csak egy-két épületsornak megfelelő mélységig volt beépítve. A környéken, jelenleg egy pontosan nem ismert helyen, fazekastelep is működött, amelyet Póczy Klára a Flavius kortól a 140-es évekig keltezett (PÓCZY 1956, 95–102).

Az épületeket a 3. század folyamán intenzíven használhatták. A „D” utca mentén elnyúló elővárosi övezet elnép-

Only a few published examples of similar figural oil lamps consisting of two pieces are known from the territory of the Empire. Those, almost without exception, have survived as old items in museum collections (without a known archaeological context), or they were sold in auction houses. Norbert Franken, an expert in the topic, was able to find six similar pieces (FRANKEN 2005). A further example was auctioned by Christie's in 2001 in New York (<http://www.christies.com/lotfinder/lot/a-roman-bronze-oil-lamp-circa-1st-3831890-details.aspx?intObjectID=3831890> [last accessed: 14 January 2012]). As far as we know, the half lamp found in Aquincum is the only piece of this object type that has been found in a documented archaeological context. As a consequence, it is difficult to establish its dating, although it was probably produced in the AD 1st-2nd century. A Samian Ware fragment from Rheinzabern was uncovered in the floor level where the storage vessel containing the lamp was sunk, after cutting across the clayey layer mixed with humus and debris of stone and clay bricks (SE-3), as well. This fragment provides a *terminus post quem* dating for when the vessel and the iron tools were hidden: it must have happened later than the end of the AD 2nd – first third of the 3rd century.

After the storage vessel was taken out it became clearly visible that under layer SE-3, that is the burned floor level, further culture bearing layers were found down to a depth of at least half a meter. In the stratigraphic sequence above the floor level there were no traces of a later construction phase within Roman Period. Based on this, the storage vessel found in trench 2 dug into the floor level and the hiding of

telenedésével kapcsolatban fontos adattal szolgált az 1975-es ásátás, amelynek során a most kutatott két szondától mintegy 120 m-re keletre, azaz a városfalhoz közelebb, egy közvetlenül az út déli oldalánál megépített, habarcsos falazótéglákból készült, teljesen kirabolt, kelet-nyugati tájolású sírt tárt fel Póczy Klára (PÓCZY 1976, 425). Ez a temetkezés a polgárváros keleti és déli temetőjében, valamint a Filatori-gátnál feltárt hasonló szerkezetű sírépítmények alapján a Kr. u. 3. század második felére, a 3–4. század fordulójára keltezhető (LASSÁNYI 2011, 44–48), tehát ebben az időszakban ez a terület már elnéptelenedhetett, legfeljebb út menti temetőként szolgált.

A feltűnően kis számban előkerült 4. századi bronzpénzek minden bizonnyal a kövezett út használatával függenek össze.

A késő római kori leletek, érmek alacsony száma nem támogatja azt az elképzelést, amely szerint a polgárvárosnak részben a régi falak és a megerősített vízvezeték által körbekerített nyugati része még (ZSIDI 2002, 120–121) valamiféle településként funkcionált volna a 4. században.

Bár ez a hipotézis jelenleg nem kizárható, fontos azonban megjegyezni, hogy a közelmúltban a nyugati oldalon, a „D” utcától kissé északra végzett feltáráson (LÁNG 2009) sem kerültek elő késő császárkori leletek értékelhető mennyiségben, továbbá, hogy jelenleg csak a polgárváros keleti temetőjéből (LASSÁNYI 2010, 32–33), jórészt közvetlenül a Duna-partról (NAGY 1942c, 768–770) ismerünk néhány egyértelműen a 4. századra keltezhető temetkezést és késő római bélyeges téglákat (NAGY 1937, 273–274).

the iron tool hoard in the ground can be dated to the period following the last decades of the AD 2nd or the first decades of the 3rd century. Following the burning of the floor, no later floor levels were created in this part of the strip house, so it seems probable that the building was demolished after the iron tools were hidden. Based on the large number of coins dating from the age of the soldier emperors that were found during the metal detector survey, this destruction happened sometime after the AD mid-3rd century.

In sum, at present we possess the following information about the area of the planned baseball park and the western outskirts of the Civil Town of Aquincum:

The east-west main road called Street “D” within the Civil Town is one of the oldest roads in the settlement. The cemetery along the Aranyhegyi-stream (patak) that was used from the end of the AD 1st century was situated by this road (NAGY 1942a, 465–468; LASSÁNYI 2005, 89; LASSÁNYI–BECHTOLD 2006, 78).

Stone buildings, that is strip houses, were built from at latest from the AD 2nd century, regularly oriented north-south (PÓCZY 1976) along the stone paved main road with its drainage channels running along its two sides (BTM RA ltsz.: 177–77). The facade of the buildings looking towards the road was constructed with a porticus.

Based on the results of the geophysical and metal detector survey, the territory south of the road was probably built-in to a depth that corresponded to no more than one or two rows of buildings. In the nearby area, in a place that cannot be precisely identified, a pottery production workshop was operating as well. It was dated by Klára Póczy to a period lasting from the Flavian

A baseballpálya területének tervezett, jövőbeli bővítése nyomán elképzelhető, hogy további kutatásokra kerülhet majd sor a polgárvárostól nyugatra.

Lassányi Gábor

Irodalom/References:

FRANKEN 2005 • N. Franken: Nur eine technische Spielerei? – Bemerkungen zu zweiseitigen Kopflampen aus Bronze. In: L. Chrzanovski (dir.), *Lychnological Acts 1. Actes du 1er Congrès international d'études sur le luminaire antique*, Nyon–Genève, 29. 9.–4. 10. 2003. *Monographies Instrumentum* 31. Montagnac 2005, 123–130.

LÁNG 2009 • Láng O.: Gazdagon díszített épület az aquincumi polgárváros nyugati részén (Richly decorated building in the western part of the Civil Town of Aquincum). *Aqfűz* 15 (2009) 18–29.

LANG 2012 • Láng O.: Budapest, III. ker., Szentendrei út nyugati oldal. *Aqfűz* 12 (2012) 117.

LASSÁNYI 2005 • Lassányi G.: Feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben (Recent excavations in the cemetery along the Aranyhegyi stream). *Aqfűz* 11 (2005) 81–90.

LASSÁNYI–BECHTOLD 2006 • Lassányi G. – Bechtold E.: Újabb feltárások az Aranyhegyi-patak menti temetőben (Recent excavations in the cemetery along the Aranyhegyi Stream). *Aqfűz* 12 (2006) 73–78.

LASSÁNYI 2010 • Lassányi G.: Feltárások az egykori Óbudai Gázgyár területén (Excavations in the area of the former Óbuda Gas Factory). *Aqfűz* 16 (2010) 25–38.

LASSÁNYI 2011 • Lassányi G.: Kora bronzkori és római kori temetőrészlet fel-

Age up to the end of the AD 140s (PÓCZY 1956, 95–102).

The buildings must have been intensively used during the AD 3rd century. The excavation carried out in 1975 provided important data in connection with the depopulation of the outskirts stretching along Street “D”. During that work, Klára Póczy unearthed an entirely robbed grave oriented east-west, constructed of brick and mortar, right on the southern side of the road, 120 m east of the trench opened this year, and thus, closer to the city wall (PÓCZY 1976, 425). This burial can be dated to the second half of the AD 3rd century – turn of the 3rd and 4th century based on grave constructions with similar structures excavated in the eastern and southern cemeteries of the Civil Town and by the Filatori-gát (LASSÁNYI 2011, 44–48). Thus, by this period, the area had already been depopulated and served as no more than a roadside cemetery.

The occurrence of a conspicuously small number of AD 4th-century bronze coins is probably related to the use of the stone paved road.

The low number of late Roman period finds and coins does not support the idea that the western part of the Civil Town, partly fenced-in by the old walls and the strengthened aqueduct (ZSIDI 2002, 120–121), would still have served as some kind of settlement in the AD 4th century.

Though this hypothesis cannot presently be excluded, the recently conducted excavations on the western side, a bit north of Street “D” (LÁNG 2009) did not yield any significant numbers of Late Imperial period finds either. Furthermore, at present, we know of a few burials that could clearly be dated to the AD 4th century and late Roman bricks with stamps

tárása a volt Óbudai Gázgyár déli részén (Excavation of parts of Early Bronze Age and Roman cemeteries in the southern part of the former Óbuda Gas Factory). *Aqfüz* 17 (2011) 36–51.

NAGY 1937 • Nagy L.: Az Aquincumi Múzeum kutatásai és gyarapodása az 1923-1935 években. *BudRég* 12 (1937) 261–275.

NAGY 1942a • Nagy L.: Temetők és temetkezés. In: Szendy K. (szerk.), *Budapest Története I-II*. Budapest 1942, 464–483.

NAGY 1942b • Nagy L.: Gazdasági élet. In: Szendy K. (szerk.), *Budapest Története I-II*. Budapest 1942, 569–650.

NAGY 1942c • Nagy L.: Kereszténység és kontinuitás Aquincumban. In: Szendy K. (szerk.), *Budapest Története I-II*. Budapest 1942, 765–778.

PÓCZY 1956 • Póczy K.: Die Törpferwerkstätten von Aquincum. *ActaArchHung* 7 (1956), 74–138.

PÓCZY 1976 • Póczy K.: Keled utca. *BudRég* 24/1 (1976) 425.

ZSIDI 2002 – Zsidi P.: *Aquincum polgárvárosa*. Budapest 2002.

(NAGY 1937, 273–274) that come exclusively from the eastern cemetery of the Civil Town (LASSÁNYI 2010, 32–33), mostly right from area on the Danube shore (NAGY 1942c, 768–770).

A planned future enlargement of the baseball park might provide further research possibilities north of the Civil Town.

Gábor Lassányi

Római kori vaseszköz-lelet a baseballpálya alatt

(Budapest III. ker., Keled utca,
Hrsz.: 19622/4)

A Roman Period iron tool find under the baseball park

(Budapest III, Keled Street,
Lrn.: 19622/4)

Bevezető

A BTM Aquincumi Múzeumának munkatársai 2012 májusában, Lassányi Gábor vezetésével fémkereső műszeres kutatást végeztek a III. kerületi Keled utca egyik telkén, amelyet egy baseballpálya építéséhez kapcsolódó munkálatok tettek szükségessé. Ennek köszönhetően nagy mennyiségű fémlelet – többek között a most bemutatásra kerülő vasszerszámok – látott napvilágot. (A műszeres kutatásról és a hozzá kapcsolódó feltárásról részletesebben lásd Lassányi Gábor cikkét jelen kötet 19–31. oldalán). A kereső jelzését követő bontás során a tárgyak mélysége és elhelyezkedése egy 2,5×2 m-es, észak-déli tájolású szonda nyitását tette indokolttá a depó körül annak érdekében, hogy a szerszámok rétegtani helyzete megismerhetővé és dokumentálhatóvá váljon (*1. kép*). Jómagam, Lassányi Gábor felkérésének köszönhetően, ekkor kapcsolódhattam be a szerszámlelet feltárázába és későbbi feldolgozásába, amelyért mind neki, mind az Aquincumi Múzeum a jelen kutatást elősegítő munkatársainak ezúton is szeretnék köszönetet mondani.

A szerszámok bemutatása és értékelése

A két kapából, ásóból és baltából álló együttest a fanyelek eltávolítása után gon-

Introduction

Experts at the Aquincum Museum of the Budapest History Museum carried out metal-detecting research on a plot in Budapest III, Keled Street in May 2012, under the supervision of Gábor Lassányi. The research was necessitated by works related to the construction of a baseball park. A large number of metal finds were brought to light, among them the iron tools presented below. (For more details about metal-detecting research and the excavation related to that, see the study by Gábor Lassányi on page 19–31 in the present volume.) During the excavation following the signal of the detector, the position of the finds required opening of a 2.5×2 m trench oriented northwest around the depot. The trench was opened so as to permit archaeologists to estimate the stratigraphic position of the tools (*Fig. 1*) which could then be observed and documented. I joined the excavation of the tool find and the analysis that followed at this point at the request of Gábor Lassányi. I would hereby like to express my gratitude to him and to the colleagues at the Aquincum Museum promoting this research.

Presentation and evaluation of the tools

The two hoes, a spade and an axe that constituted the ensemble were buried

1. kép: A depólelet feltárás közben
Fig. 1: The depot during the excavation

dosan egymásra pakolva helyezték földbe. A szerszámok elrejtésének ténye alapján kijelenthető, hogy a kérdéses periódusban azok – használati tárgyként vagy nyersanyagként – egyaránt értékesek lehettek az egykori tulajdonos számára. A támadást követően azonban nem térhetett vissza azok felkutatására, vagy egyszerűen a romok között lehetetlenné vált megtalálásuk. A vastárgyakat tartalmazó tömegleletek elrejtése legtöbbször erre az okra vezethető vissza, amelyre nemrégiben a vindornyafoki lelet kapcsán Müller Róbert hívta fel a figyelmet (MÜLLER 2012, 170).

A négy vasszerszám együttesen 5,93 kg súlyú volt. Leírásuk a következő:

1. Ásó/ásólapát (2. kép 1): Nagyméretű, vaskos, nehéz példány. Köpűje nyitott, kerek átmetszetű, a penge felé tölcséresen szűkül, fala vastag. Vállá csapott, sarkain lekerekített, a penge alul egyenesen levágott, trapéz alakú. Metszete csaknem egyenes, közepén megvastagodik, de kü-

carefully, one placed upon the other, after removing their wooden haft. The fact that they were hidden suggests that in that period they represented some kind of value for their sometime owner, either as tools or as raw material. He, however, was not able to return to search for them when the danger of raid had been over, or simply could not find them any more among the ruins. This must have been the reason behind hiding bulk finds including iron tools in most of the cases, as it was pointed out by Róbert Müller concerning the ensemble discovered at Vindornyafok (MÜLLER 2012, 170).

Altogether, the four iron tools weighed 5.93 kg. They can be described as follows:

Spade/shovel (Fig. 2. 1.): A large, thick, heavy object with a circular, funnel-shaped, open socket with thick walls, narrowing towards the blade. The shoulder is rounded and the trapezoid blade cut straight at the bottom. Its cross-section is nearly straight, thickening towards the

lön gerincnek nincs nyoma. Pengéje kissé deformált, bal sarka lefelé hajlott, talán valaminek aláfészíthették.

Leltári szám: 2012.7.2.

H: 41,6 cm, köpű 14,8 cm; Sz: váll 20,8 cm; V: köpűf. 0,65 cm, penge 1,8–1,1 cm; köpű 3,9×4,7 cm; 2767 g

2. Irtókapa (2. kép 3): Foka vastag, négyszögletes, amelynek pereme a használattól enyhén kitüremkedett. Nyélluka ovális, lekerekített, a szerszám középtengelyéhez képest kissé balra eltolt, amit az egyik nyélfal nagyobb vastagsága idézett elő. A nyélfalat erősen kiemelkedő, háromszög alakú nyúlványokkal látták el. Pengéje lefelé ívelt, de inkább a nyaknál enyhén megtörve, mintsem egyenesen. Erősen kiszélesedik, éle enyhén íves. Az élezés módját a korrózió miatt nem lehet megállapítani. A penge jobb sarka kopottabb.

Leltári szám: 2012.7.3.

H: 21,8 cm; Sz: penge 14,3 cm; fok: 3,9×4,5 cm; V: fok 3,3 cm, nyélfal 1–1,35 cm; penge 2,1–0,4 cm; nyélluk 2,6×3,3 cm; 1385 g

3. Irtókapa (2. kép 2): Foka vastag, négyszögletes. Nyélluka ovális, a szerszám középtengelyéhez képest a nyélluk és a fok kissé balra eltolt, amit az egyik nyélfal nagyobb vastagsága idézett elő. A nyélfalat enyhén kiemelkedő, lekerekített nyúlványok erősítik. Pengéje lefelé enyhén ívelt, letört; kissé domború metszetű. Erősen kiszélesedik, éle egyenes. Az élezés módját a korrózió miatt nem lehet megállapítani. A penge jobb sarka félkörívesen kopott.

Leltári szám: 2012.7.4.

H: 22,5 cm; Sz: penge 15,4 cm; fok: 3,35×3,8 cm; V: fok 3 cm, nyélfal 1–1,35 cm; penge 2,25–0,45 cm; nyélluk 2,45×3,4 cm; 1432 g

middle part although there are no traces of a distinct ridge. The blade is slightly deformed with its left corner bent down when it was, perhaps, used as a pry.

Inventory No.: 2012.7.2.

Length: 41.6 cm, socket 14.8 cm; Width: shoulder 20.8 cm; Depth: socket wall 0.65 cm, blade 1.8–1.1 cm; socket 3.9×4.7 cm; 2767 g

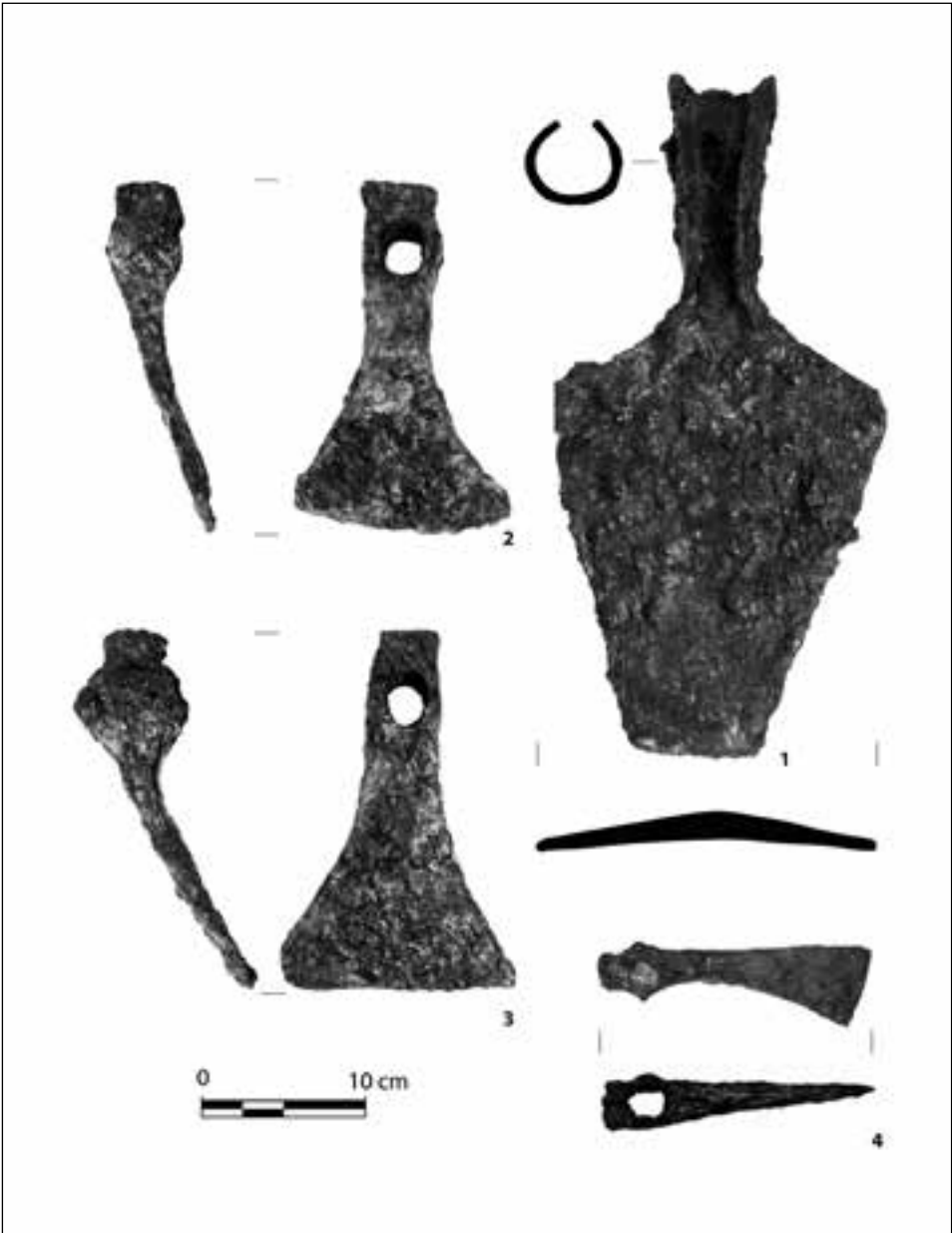
Weeding hoe (Fig. 2. 3): The poll is thick, quadrangular, with a slightly protruding edge as the result of the use of the tool. The eye is oval, rounded, slightly moved to the left of the central axis, because the socket wall is thicker on one side. The socket wall was set up with protuberant triangular lugs on both sides. The blade is curved downward, not evenly, but broken at the neck. The slightly curved blade expands markedly. The method of sharpening cannot be observed due to corrosion. The right corner of the blade is more worn.

Inv. No: 2012.7.3.

Length: 21.8 cm; Width: blade 14.3 cm; poll: 3.9×4.5 cm; Depth: poll 3.3 cm, socket wall 1–1.35 cm; blade 2.1–0.4 cm; eye 2.6×3.3 cm; 1385 g

Weeding hoe (Fig. 2. 2): The poll is thick, quadrangular. The eye is oval, slightly moved to the left from the central axis, because the socket wall is thicker on one side. The socket wall was strengthened with slightly protuberant, rounded lugs. The blade, with a slightly convex cross-section, curves downward, broken. The straight-edged blade expands markedly. The method of sharpening cannot be observed due to corrosion. The right corner of the blade is worn in a semicircular area.

Inv. No: 2012.7.4.

2. kép: A feltárt szerszámok. 1. ásó (Ltsz. 2012.7.2.), 2–3. kapák (Ltsz. 2012.7.4. és 2012.7.3.), 4. balta (Ltsz. 2012.7.5.)

Fig. 2: The excavated tools. 1. spade (Inv. No. 2012.7.2.), 2–3. hoes (Inv. No. 2012.7.4. and 2012.7.3.), 4. axe (Inv. No. 2012.7.5.)

4. Balta (2. kép 4): Foka vastag, sérült be-repedezett. Nyélyyuka szabálytalanul lekerekített téglalap alakú, falát alul-fölül háromszög alakú nyúlványokkal látták el. Pengéje enyhén aszimmetrikus, felül csaknem egyenes, alul ívelten szélesedik ki. Éle egyenes, ép. A nyak alsó része enyhén ki-domborodik.

Leltári szám: 2012.7.5.

H: 17 cm; Sz: penge 5,1 cm; V: fok 1,5 cm, nyélfal 0,6–0,7 cm; nyélyyuk: 1,6×2,5 cm; 353 g

A depólelethez tartozó első szerszám megnevezése némi magyarázatra szorul. A rómaiak nem ismerték a mai értelemben vett lapátokat, az erre a feladatra használt eszközök formailag gyakran alig térnek el az ásóktól. Általában az ívesebb, öblösebb pengével rendelkező példányokat szokás ásólapátnak tekinteni (PIETSCH 1983, 62; POHANKA 1986, 110).

A tárgyalt példány esetében kifejezetten nagy tömeg, a csaknem egyenes penge az ásóként történő meghatározás felé billenti a mérleg nyelvét. A penge csapott válla nem tette lehetővé, hogy használója lábával ránehezedve nyomja bele a földbe. Mindezek alapján ezt az ásót a nagy tömegeből fakadó mozgási energia révén leginkább nehéz, a föld oldal irányú letermelésével, levágásával járó feladatokra használhatták.

A Kárpát-medence területén előforduló hasonló szerszámokat Müller Róbert dolgozta fel. A római kori példányok főbb jellemzői között sorolta fel a nyitott köpűt, a trapéz alakú, csapott vállú pengét (MÜLLER 1982, 448–451), amelyek a szóban forgó példányon szintén megfigyelhetők. Magyarország területén a római uralmat megelőzően és közvetlenül azt követően nem terjedtek el teljesen a

Length: 22.5 cm; Width: blade 15.4 cm; poll: 3.35×3.8 cm; Depth: poll 3 cm, socket wall 1–1.35 cm; blade 2.25–0.45 cm; eye 2.45×3.4 cm; 1432 g

Axe (Fig 2. 4): The poll is damaged, cracked. The eye is irregular, oblong, with rounded ends, provided with triangular lugs both upward and downward. The blade is slightly asymmetrical, nearly straight upside, with a curved extension towards the bottom. The edge is straight, preserved intact. The lower part of the neck slightly protrudes.

Inv. No: 2012.7.5.

Length: 17 cm; Width: blade 5.1 cm; Depth: poll 1.5 cm, socket wall 0.6–0.7 cm; eye: 1.6×2.5 cm; 353 g

The ambiguity concerning the term applied to the object mentioned as the first one found from the depot requires explanation. The Romans did not use the kind of shovels known today, and the form of the tools used for this purpose often hardly can be differentiated from spades. Generally, the rather curved examples with swollen blades can be considered shovels (PIETSCH 1983, 62; POHANKA 1986, 110).

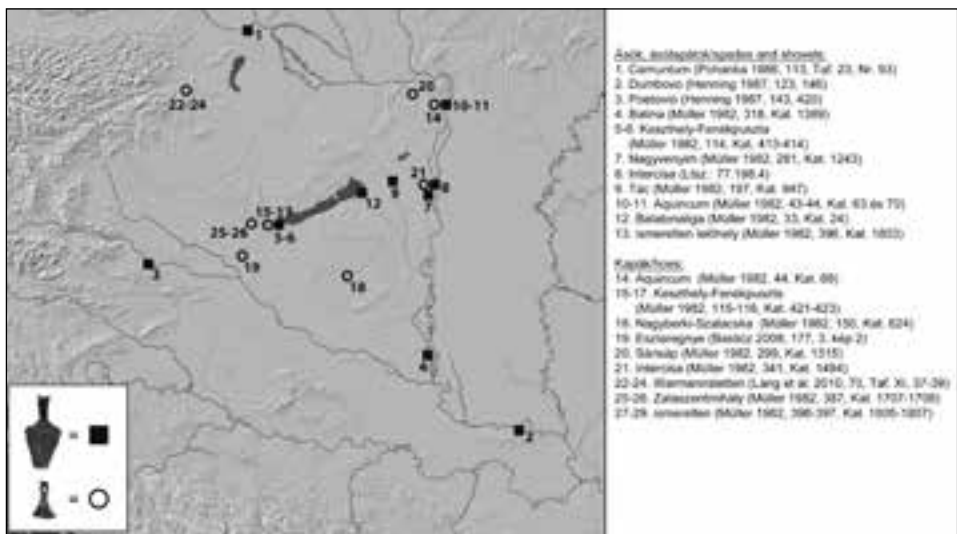
The particularly heavy object with its nearly straight blade strongly suggests that it can be identified as a shovel. Given the round shoulder of the blade, the user of the object would not have been able to push it into the earth by pressing it with their foot. Based on this, the shovel must have been used with a sideward movement, like vertically chopping and cutting down the earth.

Similar tools found in the Carpathian Basin were analyzed by Róbert Müller. He listed the open socket and the trapezoid blade with a rounded shoulder as the

vasból készített ásók, azok csak a középkor folyamán jelentek meg újra (MÜLLER 1982, 448). A Római Birodalom más területeiről ismertek ilyenek, de nagyobb arányban sehol sem figyelhetőek meg (WHITE 1967, 20, Pl. 2, a; PIETSCH 1983, 62, Taf. 22; POHANKA 1986, 117–120, Taf. 23–24). Ennek oka, hogy a részben vagy teljesen fából készült változatok játszották a döntő szerepet. Az elterjedés egyenetlenségeit jól mutatja, hogy míg Britannia esetében a teljesen vasból kovácsolt ásók hiányoznak, ásóvasalások nagy mennyiségben és számos formai változatban fordulnak elő, addig Pannonia esetében épp fordított a helyzet (REES 1979, 322–326, Fig. 108–121; MÜLLER 1982, 448; MANNING 1985, 44–47, Fig. 10–11). A Balkán délkeleti részén hasonló kép bontakozik ki, ugyanakkor itt a Kr. u. 5. század eleje után sem tűnt el a teljesen vasból készült forma, használata a középkorig folyamatos (HENNING 1987, 71–72). A jelenség kialakulásában az eltérő helyi hagyomány, a vasellátás nehézségei és az ebből fakadó magasabb ár, vagy a talajviszonyok és munkamódszerek különbözősége egyaránt szerepet játszhattak (WHITE 1967, 27–28). Mindamelllett a kutatótság eltéréseiből fakadó torzító hatást sem lehet figyelmen kívül hagyni, ahogy azt sem, hogy a fából készült változatok tényleges arányáról nem alkothatunk valós képet. A sokféle anyagú és kialakítású ásók közötti eligazodást igazán az antik szerzők és képi források sem könnyítik meg. Az előforduló latin kifejezések – mint a *pala*, *bipalium*, *vanga*, *ferrea*, vagy *fossorium* – és a tárgyi leletek között nehéz egyértelmű megfelelést találni (WHITE 1967, 17–28). A néhány ábrázolás egyikén, a síremléken (Arlon, Belgium) ábrázolt alak lábával nyomja a

most characteristic features of Roman Period shovels (MÜLLER 1982, 448–451). All of these features can be observed on the object in question too. Spades made entirely of iron did not prevail in the territory of present day Hungary before the Roman Period nor immediately afterwards either. They reappeared only during the Middle Ages (MÜLLER 1982, 448). Such pieces, though not in large numbers, have been found in other areas within the Roman Empire (WHITE 1967, 20, Pl. 2, a; PIETSCH 1983, 62, Taf. 22; POHANKA 1986, 117–120, Taf. 23–24), because spades made partly or entirely of wood were also of decisive importance. The uneven distribution of this tool type can be demonstrated by the fact that while fully wrought iron spades are completely absent in Roman Britain, iron sheaths were brought to light in a large numbers in a wide variety of forms, the situation is exactly the opposite in Pannonia (REES 1979, 322–326, Fig. 108–121; MÜLLER 1982, 448; MANNING 1985, 44–47, Fig. 10–11). The southeastern part of the Balkans is characterized by a similar picture, although here the spade variant made entirely of iron was used after the 5th century AD as well, in fact, continuously until the Middle Ages (HENNING 1987, 71–72).

A difference in local traditions, difficulties in the iron supply and, as a result, its higher cost, or different soil conditions and working methods could all contribute to this phenomenon (WHITE 1967, 27–28). In addition, the distorting effect of differences in the stage of research should not be forgotten together with the fact that it is not possible to estimate the actual proportion of the wooden variants. Nor do ancient Roman authors and images prove helpful in orientating ourselves

3. kép: A Keled utcában talált ásó és kapák párhuzamai és elterjedésük Pannoniában (Alaptérkép: Holl Balázs)
 Fig. 3: Analogies to the spade and hoes unearthed in Keled Street, and their distribution in Pannonia (map after Balázs Holl)

földbe, emiatt a szerszám feje nem azonosítható (WHITE 1970, Fig. 28).

Müller Róbert gyűjtésének köszönhetően jó néhány ásót, illetve ásólapatot ismerünk Pannoniából, amelyet néhány további példánnyal egészíthettünk ki. Ezek közül kettő Aquincum területéről származik, de előkerülésük körülményei nem ismertek (3. kép). A baseballpálya helyén talált ásó formai szempontból jól illeszkedik ezek közé, viszont méretét és tömegét tekintve párhuzam nélkül áll.

A két kapa meghatározása kapcsán több hasonló bizonytalanság merült fel. A probléma magját jelenti, hogy a kapák e típusa, formailag nagyon közel áll egy többcélú, de elsősorban fafaragás során használatos eszköztípushoz. Hasonló fafaragó szerszámok (szalukapák, teknővájók) a hazai néprajzi tárgykörből szintén ismertek (BÁTKY–GYÓRFFY–VISKI 1933, 314–315, 803–804. kép). A római kor első felében ez egy kéttagú, egyik ol-

among the spades that display a broad variety concerning their material and shape. It is difficult to identify clear correlations between the Latin terms – such as *pala*, *bipalium*, *vanga*, *ferrea*, and *fossorium* – and the finds (WHITE 1967, 17–28). In one of the few known representations, on a grave monument (Arlon, Belgium), the figure depicted with a spade pushes the tool into the ground with his foot. Thus, the head of the object cannot be distinguished (WHITE 1970, Fig. 28).

Thanks to the collection work carried out by Róbert Müller, a good number of the spades and shovels from Pannonia are known, complemented here with a few further items. Two of these objects came into light in Aquincum, but from an unknown archaeological context (Fig. 3). The spade found in the territory of the baseball park can be classified among these objects with respect to its form, but no analogies can be found concerning its size and weight.

dalán lefelé megtört pengével, másikon kalapácsfejjel ellátott, kezdetben nyélcsoves szerszámot jelentett (GAITZSCH 1980, 38–46; MÜLLER 1982, 460–461, 12. kép; PIETSCH 1983, 25–29; DUVAUCHELLE 2005, 43–45, Fig. 26.). Ez a jellegzetes forma az Aquincumból származó ácseszköz-leletből szintén ismert (NAGY 1937, 159–160, 2. kép 3–6). Az antik szerzőknél és feliratokon *ascia* néven megjelölt, síremlékeken gyakran ábrázolásra került szerszámtípusnak felel meg (WHITE 1967, 66–68; GAITZSCH 1980, 38–39; ZIMMER 1982, 32–34, Kat. 56–57, 59–63, 65, 67–69, 71–72; MATTSON 1990). A késő római korra ez a forma fokozatosan átalakult, a kalapács tag és a nyélcső fokozatosan lerövidült, illetve eltűnt, a penge íves, a nyéllal egyre nagyobb szöveget bezáróvá vált (PIETSCH 1983, 28–29, Abb. 11), mindez az irtókápkhoz történő formai közeledéssel járt együtt. A fafaragó-szerszám és a mezőgazdasági eszköz elkülönítésének problémájára a hazai kutatók közül Müller Róbert, Gaál Attila és utóbb Basticz Zoltán hívta fel a figyelmet (MÜLLER 1982, 460; GAÁL 1996, 196; BASTICZ 2008, 179–180, 1. kép). Elméletileg a penge élezésének módja és íveltsége alapján ebben az esetben is megállapítható a funkció, mivel a szalukapáknál a penge mindig belül, a kapáknál pedig kívül élezett. Régészeti korú leleteken azonban ezt gyakran nem lehet megvizsgálni, így marad a többi, önmagában nem kizárólagos formai jegy összevetése. A szóban forgó példányok kapcsán a pengék erős kiszélesedése és nagy vágószöge alapján a kapaként történő meghatározás tűnik indokoltnak. Ugyanakkor egyes jellemzőik, mint az egyenes él, a szögben megtört és nem ívelt penge, vagy a fok peremének

The identification of the two hoes raised a number of similar difficulties. The core of the problem is constituted by the fact that the form of this hoe type is very close to that of a multifunctional tool mostly used for wood carving. Similar woodworking tools (adzes) are known from ethnographic material in Hungary as well (BÁTKY-GYÓRFFY-VISKI 1933, 314–315, figs 803–804). In the first half of the Roman Period, these tools were bipartite, initially shaft-tube tools with a downward broken blade on one side and a hammer head on the other (GAITZSCH 1980, 38–46; MÜLLER 1982, 460–461, fig. 12; PIETSCH 1983, 25–29; DUVAUCHELLE 2005, 43–45, Fig. 26.). This characteristic form also appears in the carpenter tool find discovered in Aquincum (NAGY 1937, 159–160, fig. 2, 3–6). It corresponds to the tool type called an *ascia* by the ancient authors and in inscriptions, a tool often represented on grave monuments as well (WHITE 1967, 66–68; GAITZSCH 1980, 38–39; ZIMMER 1982, 32–34, Kat. 56–57, 59–63, 65, 67–69, 71–72; MATTSON 1990).

This form gradually underwent transformations by the Late Roman Period: the hammer element and the shaft tube became shorter or disappeared, the blade became curved, and the angle between the blade and the haft gradually increased (PIETSCH 1983, 28–29, Abb. 11). These changes resulted in forms that were increasingly similar to those of the weeding hoes. In Hungarian scholarship, Róbert Müller, Attila Gaál and most recently Zoltán Basticz emphasized the problem of distinguishing woodworking and agricultural tools (MÜLLER 1982, 460; GAÁL 1996, 196; BASTICZ 2008, 179–180, fig. 1). Theoretically the function can be identified based on the method of sharp-

kalapálás hatására történő gallérosodása a kézműves szerszámok felé mutat. Mindkét példánynál a penge jobb oldala tűnik kopottabbnak, ami tartós féldalal használatra utal, ezért összességében a kapaként történő alkalmazás tűnik valószínűbbnek, de másodlagosan, eltérő feladatokra is használhatták. Az ásóhoz hasonlóan ennek a típusnak is van korábbról ismert párhuzama Aquincumból, illetve Pannoniából egyaránt (3. kép).

Végül, de nem utolsó sorban a baltáról kell említést tenni. A penge aszimmetrikus elrendezése és egyenes felső része alapján egyértelmű, hogy kézműves eszközzel van szó. A viszonylag vastag, négyzetes fok a római kori baltákra jellemző. A háromszögletes nyélnyúlvány – amely az egyik kapa esetében is megvan – ebben a korszakban már megjelenik, de önmagában nem keltező értékű sajátosság, mivel más időszakokban és területeken is elterjedt (MÜLLER 1975, 81; GAITZSCH 2005, 79–81). Ez a példány a kisebb méretű, sokrétűen használható balták közé tartozik (PIETSCH 1983, 12). Hasonló kialakítású fejszék a Dunaföldvár-Alsórév-nél talált szerszámleletből ismertek, de ezek nagyobb méretűek és szimmetrikus állású pengével rendelkeznek (GAÁL 1996, 192, III. tábla 1–2, XV. tábla 7–8).

Összegzés

A fenti szerszámok egy, a várost övező földeken, szőlőkben dolgozó, irtást, az árkok karbantartását, illetve egyéb földmunkákat végző személy eszközei közé tartozhattak. A terület éremforgalma és a rétegmegfigyelések alapján a szerszámok használata a Kr. u. 3. század első felére tehető. Hasonló összetételű tömeglelet eddig Pannoniából nem került elő, a nagyenyimi leletben más mezőgazdasági

enning the blade and its curvature even the case of adzes where the blade was always honed on the inner side while hoes were always honed on the outer side. The honing method, however, is rarely possible to detect on objects of archeological origin, so the only remaining method to distinguish between the two tool types is to compare the rest of the formal features, none of which characterizes either category of these tools exclusively.

It seems to be justified to identify the objects in question as hoes based on the markedly expanded blades and the wide cutting angle. At the same time, certain characteristics such as the straight edge, the broken and not curved blade, or the collar-like form of the butt resulting from hammering seems to indicate these are craftsmen's tools. The right side of the blade looks more worn in both objects, suggesting a long-term lopsided use. Thus, on the whole, it seems more probable that they served as hoes, but that they might have been additionally used in other ways as well. Similarly to the hoe, this type too has earlier analogies both from Aquincum and Pannonia (Fig. 3).

Last but not least, the axe should be discussed. The asymmetrical shape of the blade and its straight upper part clearly marks it as a craftsmen's tool. The relatively thick, quadrangular poll was characteristic of Roman Period axes. The triangular lugs – characteristics that can be observed on one of the hoes as well – had already appeared in this period, but does not in itself date the object since it was widespread in other periods and territories as well (MÜLLER 1975, 81; GAITZSCH 2005, 79–81). This object belongs to the category of smaller, multifunctional axes (PIETSCH 1983, 12). Similar axes were found in the tool

eszközök között egy ásólapát került napvilágra (MÜLLER 1979).

A depóelet érdekessége, hogy a szerszámok között két, viszonylag ritka típus is megtalálható. Mindkettő esetében időszerű lenne egy összefoglaló gyűjtés és elemzés elvégzése, erre a közeljövőben remélhetőleg sor kerül. Ehhez a jelenlegihez hasonló, dokumentált feltárásból származó szerszámok szolgálhatnak igazán jó alapul. Hiszen a Pannoniából eddig napvilágra került tömegleletek többsége nem ásatás során került elő, a keltezés és értelmezés legfeljebb terepi vagy közvetett adatokra támaszkodhatott. Figyelemre méltó, hogy fémkeresős kutatás nélkül a vaseszköz-lelet nem került volna elő, ahogy az a nagy mennyiségű érem sem, amelyek pontosabb keltezést tettek lehetővé. Hasonló módszer alkalmazásával a jövőben növekedhet a megtalált és dokumentált depóleletek száma, amelynek fontosságát a vasszerszámok kutatása kapcsán nem lehet eléggé hangsúlyozni.

Rupnik László

cache discovered in Dunaföldvár-Alsórév although those are bigger and their blade is symmetrical (GAÁL 1996, 192, plate III, 1–2, plate XV, 7–8).

Summary

The iron tools found in the baseball park may have been part of the equipment of someone working in the fields and vineyards surrounding the town and dealing with clearing and other agricultural tasks. The coin circulation in the area and stratigraphic observations suggest that the tools were used in the first half of the 3rd century AD. No similarly composed bulk finds have been brought to light before in Pannonia. The find from Nagyvenyim contained a shovel among the other agricultural tools (MÜLLER 1979).

One of the interesting facts about the depot was that it contained two relatively rare tool types. A comprehensive collection and analysis of the analogies would be a timely task for both objects that will hopefully be carried out in the near future, based on tools from well-documented archaeological contexts such as this excavation. Most of the bulk finds discovered in Pannonia, however, were not found during archaeological excavations and their dating and interpretation can only be based on field or indirect data. It must be emphasized that neither the iron tool find nor the large number of coins that permitted the depot to be more precisely dated would have been discovered without the use of a metal detector. The number of detected and documented depots will likely increase in the future by using similar methods, the importance of which concerning research on iron tools cannot be overemphasized.

László Rupnik

Irodalom/References:

BASTICZ 2008 • Z. Basticz, Római kori vaseszközök Eszteregnye – Ojtó-dűlő lelőhelyről (Roman Age iron tools from Eszteregnye – Ojtó-dűlő). Zalai Múzeum 17 (2008) 177–188.

BÁTKY–GYÖRFFY–VISKI 1933 • Zs. Bátky – Gy. Györffy – K. Viski, A magyarság néprajza I. A magyarság tárgyi néprajza I. Budapest 1933.

DUVAUCHELLE 2005 • A. Duvauchelle, Les outils en fer du Musée Romain d'Avenches. Avenches 2005.

GAÁL 1996 • A. Gaál, Római vaseszközök és rézedények a Duna medréből (Römische Eisenwerkzeuge und kupferne Gefäße aus dem Bett der Donau). Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve 19 (1996) 191–218.

GAITZSCH 1980 • W. Gaitzsch, Eisene römische Werkzeuge I-II. BAR International Series 78. Oxford 1980.

GAITZSCH 2005 • W. Gaitzsch, Eisensfunde aus Pergamon. Geräte, Werkzeuge und Waffen. Pergamenische Forschungen 14. Berlin–New York 2005.

HENNING 1987 • J. Henning, Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. Archäologische Beiträge zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausends u. Z. Akademie Wissenschaften der DDR Zentralinstitut für alte Geschichte und Archäologie. Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42. Berlin 1987.

MANNING 1985 • W. H. Manning, Catalogue of the Romano-British iron tools, fittings and weapons in the British Museum. London 1985.

MATTSON 1990 • B. Mattson, The Ascia Symbol on Latin Epitaphs. Göteborg 1990.

MÜLLER 1975 • R. Müller, Die Datierung der mittelalterlichen Eisengerätfunde in

Ungarn. ActaArchHung 27 (1975) 59–102.

MÜLLER 1979 • R. Müller, The Iron Implement Find in Nagyvenyim. Alba Regia 17, 1979, 245–259.

MÜLLER 1982 • R. Müller, A mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késővaskortól a törökkor végéig (Die Entwicklung der eiserne Agrargeräte in Ungarn von der Späteisenzeit bis zum Ende der Türkenherrschaft). Zalai Gyűjtemény 19/I–II (1982).

MÜLLER 2012 • R. Müller, Késő római kori vaseszköz lelet Vindornyafokról (Ein spätrömischer Eisengerätfund aus Vindornyafoke). Zalai Múzeum 20 (2012) 167–188.

NAGY 1937 • L. Nagy, Ácsszerszámokból álló tömeglelet az Aquincumi Múzeumban. BudRég 12 (1937) 153–178.

PIETSCH 1983 • M. Pietsch, Die römischen Eisenwerkzeuge von Saalburg, Feldberg und Zugmantel. Saalburg Jahrbuch 39 (1983) 5–131.

POHANKA 1986 • R. Pohanka, Die eisernen Agrargeräte der römischen Kaiserzeit in Österreich. Studien zur römischen Agrartechnologie in Rätien, Noricum und Pannonien. BAR International Series. 298. Oxford 1986.

REES 1979 • S. E. Rees, Agricultural Implements in Prehistoric and Roman Britain. BAR British Series. 69. Oxford 1979.

WHITE 1967 • K. D. White, Agricultural Implements of the Roman World. Cambridge 1967.

WHITE 1970 • K. D. White, Roman Farming. London 1970.

ZIMMER 1982 • G. Zimmer, Römische Berufsdarstellungen. Archäologische Forschungen 12. Berlin 1982

Újabb feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében

(Budapest III. ker., Bécsi út 58.,
Hrsz: 18726/11)

A III. kerület, Bécsi út 58. számú, kb. 700 m²-es telken a beruházó KuLa Hungária Kft. egy többfunkciós (üzletek, irodák, lakások), mélygarázzsal ellátott épület felépítését tervezte. A régészeti védelem alatt álló területen az építkezéssel járó földmunkák elkezdését a KÖI (Kulturális Örökségvédelmi Iroda) egy próbafeltárás eredményétől tette függővé.

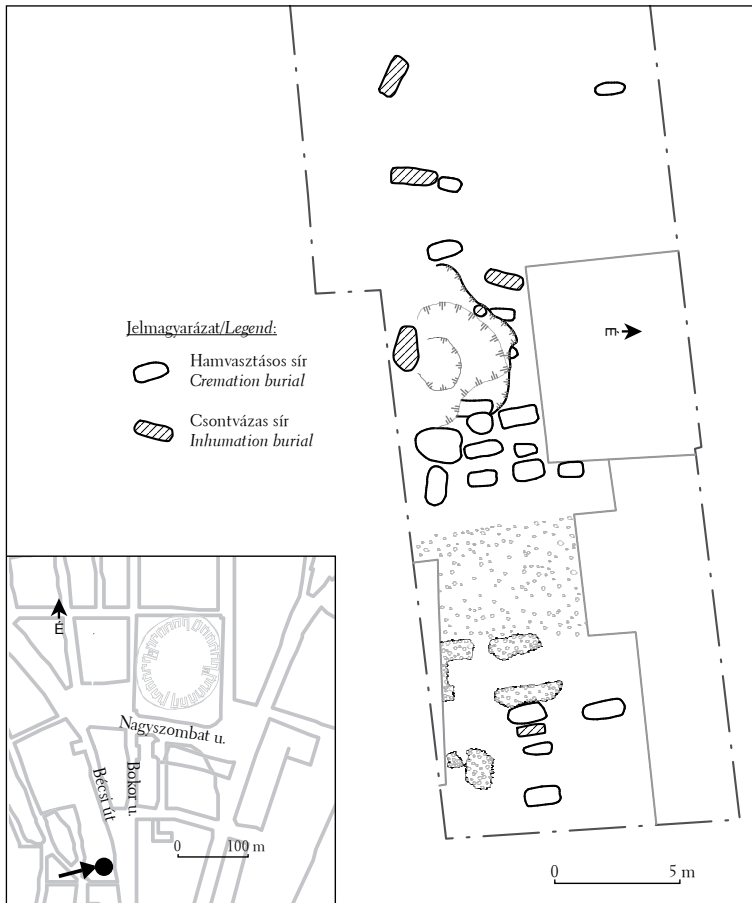
A kérdéses telek az aquincumi katonaváros területén helyezkedik el, azon belül a Bécsi út nyugati oldalán húzódó temetőszáv területére esik. Szűkebb környezetében nagyon jól ismert a régészeti kutatás előtt, mert a teleksor a Bécsi út 38. számtól (BERTIN 1997, 18–26) egészen a Bécsi út 66. számig (VÁMOS 2007, 262–263) – tulajdonképpen ennek a parcellának a kivételével – szinte teljes egészében feltárt. Ez a Bécsi út nyugati oldalán található saroktelek közvetlenül kapcsolódik a már korábban kutatott Bécsi út 60. számhoz (BERTIN 1996, 40–43) és csak a Kecse utca választja el a tőle délre lévő – szintén részben feltárt – Bécsi út 56. számtól (HABLE 2002a, 21–28). Mindkét telken – és a környezetében lévő többi lelőhelyen (BERTIN 1997, 18–26; BERTIN 1998, 40–47; BERTIN 1999, 26–36; HABLE-MÁRTON 2000, 20–36; BERTIN 1996, 40–43; HABLE-MÁRTON 2001, 21–37;

New excavations in the western cemetery of the Military Town

(Budapest III, 58 Bécsi Road,
Lrn.: 18726/11)

The investor KuLa Hungária Kft., planned construction of a multifunctional building (shops, offices, apartments) with a deep garage in the 3rd district of Budapest, on the plot at 58 Bécsi Road which measured c. 700 square meters. As the area is under archaeological protection, the decision of KÖI (Office of Cultural Heritage Protection) about giving the permission for starting the earthmoving work related to the construction depended on the results of a test excavation.

The plot in question is situated in the territory of the Military Town of Aquincum, and within that, of the cemetery zone that is located along the western side of the Bécsi Road. Its closer environment is very well known to archaeological research, as the row of plots running from 38 (BERTIN 1997, 18–26) to 66 Bécsi Road (VÁMOS 2007, 262–263) had been almost completely excavated, with the exception of this one parcel. The corner plot, located on the western side of Bécsi Road, is directly connected to the previously studied 60 Bécsi Road (BERTIN 1996, 40–43). Only Kecse Street separates it from 56 Bécsi Road that is situated further to the south. This latter plot too has partially been excavated (HABLE 2002a, 21–28). To date, on both of these

1. kép: Az ásatási terület összesítő alaprajza
Fig. 1: Ground plan of the excavations

HABLE 2002a, 21–28; HABLE 2002b, 267–278; VÁMOS 2006, 15–23; VÁMOS 2007, 262–263) – több periódusba tartozó római kori jelenségek, kenyérsütő kemencék, tárológödörök, hamvasztásos és csontvázás sírok, sírkertek és épületmaradványok kerültek eddig elő. A feltárt tárgyi leletek között számos sírkő, sírkőtöredék, sarcófág, valamint sírépítményekhez tartozó díszítőelem és kőfaragvány is napvilágra került. Meghatározó régészeti jelenség volt még a Bécsi út nyugati oldalán futó római kori vízvezeték is, amelynek egy-egy szakasza előkerült a közeli Kecse utca 25. (TOPÁL 1995, 45; HABLE 2002b,

plots – and on the rest of the archaeological sites located around (BERTIN 1997, 18–26; BERTIN 1998, 40–47; BERTIN 1999, 26–36; HABLE–MÁRTON 2000, 20–36; BERTIN 1996, 40–43; HABLE–MÁRTON 2001, 21–37; HABLE 2002a, 21–28; HABLE 2002b, 267–278; VÁMOS 2006, 15–23; VÁMOS 2007, 262–263) – Roman Period phenomena from different periods, baking ovens, storage pits, cremation and inhumation burials, graveyards and remains of buildings were found. The unearthed objects included several grave steles and fragments of them, sarcophagi, and ornaments and stone carvings from

269), a Bécsi út 50. (NÉMETH 1973, 260; HABLE 2002b, 269) és a Bécsi út 38–42. szám (BERTIN 1997, 21; HABLE 2002b, 270) alatt is.

A szakirodalom és a topográfia szerint tehát a Bécsi út 58. számom a fentiek körébe tartozó régészeti jelenségek előkerülésére lehetett számítani, ezért az esetlegesen eredményes próbafeltárást – a beruházóval kötött megállapodás szerint – teljes felületű megelőző feltárásnak kellett követnie.

A próbafeltárást megközelítőleg 230–250 m²-t érintett, a kelet-nyugati irányú kutatóárok kijelölése és mélyítése a telek északi oldalán (statikai okokból a Bécsi út 58. szám mellett 3 m, a Bécsi úti járdától 2 m biztonsági sáv megtartásával) történt meg (1. kép). Mivel a régészeti munkálatok jó ütemben haladtak, valamint a rendelkezésre álló idő és a költségvetés is lehetővé tette, a próbafeltárást folyamatosan bővíthettük a kutatható területet, így közel 400 m²-t sikerült feltárni az első szakaszban. A terület az újkorban,

grave monuments. The Roman Period aqueduct running along the western side of the Bécsi Road was a prominent archaeological phenomenon as well. Segments of it were uncovered close by at 25 Kecské Street (TOPÁL 1995, 45; HABLE 2002b, 269), 50 Bécsi Road (NÉMETH 1973, 260; HABLE 2002b, 269) and 38–42 Bécsi Road (BERTIN 1997, 21; HABLE 2002b, 270) too.

Based on the literature and topography, similar archaeological phenomena were also expected on the plot of 58 Bécsi Road, so – according to the agreement with the investor – in the case the test excavations yielded any results, they would have been followed by preventive research of the entire surface.

The test excavation impacted approximately 230–250 square meters. The designation and deepening of the east-west oriented trench was carried out (Fig. 1) on the northern side of the plot (retaining, for static reasons, a three meter wide safety zone towards 58 Bécsi Road and a two

2. kép: Az ásatási terület részlete kibontott sírokkal
Fig. 2: Detail of the excavation area with graves

és az ásatási eredmények szerint a római korban is, a Bécsi úttól nyugat felé fokozatosan emelkedett. Ezt a szintemelkedést a környező ásatásokon is jól megfigyelhették, de talán itt volt a legmarkánsabb egy domborzati kiszögellés miatt. Valamikor az újkor folyamán ezt a különbséget megszüntették, a nyugati oldalt lemélyítették, a keletit pedig feltöltötték, hogy a területet szintbe hozzák. Ennek a teprendezésnek köszönhető, hogy a telek nyugati végén, körülbelül 80 m²-en, már csak a sárga altalaj került elő az alig 50-60 cm vastag modern kori feltöltés alatt. A Budaújlakon korábban feltárt, Bécsi út melletti telkek nyugati felében kerültek elő eddig a legkorábbi régészeti jelenségek, kenyérsütő kemencék, tárológödrök és településnyomok, amelyek a Kr. u. 1. század végére és a 2. század elejére keltezhetőek. A Bécsi út 58. szám alatt azonban ez a horizont hiányzott, ami vagy a fent említett területrendezésnek köszönhető, vagy a telek meredeksége miatt nem is létezett. A kelet felé lejtő altalaj és a felette lévő újkori réteg közé a telek körülbelül kétharmad részétől egy, a lejtés mértékével arányosan vastagodó, barna színű földréteg ékelődött. Ennek az egységes jellegű rétegnek egy része feltehetőleg a terület feletti domboldalról mosódott le az évszázadok folyamán. A sárga színű, homokos szerkezetű altalajban nyugat felé haladva egyre több, nagyméretű mészkőtömb bukkanat felszínre. A feltárás során két, a korábban itt állott újkori lakóházhoz tartozó pincét is körvonalaztunk: az egyiket (5×10 m méretű) az északi sávban, a másikat (8×25 m nagyságú, kelet-nyugati hossz tengelyű) pedig a déli oldalon. Mivel mindkét pince vágta a kultúrrétegeket, alattuk régészeti jelenségek már nem kerültek elő.

meter wide zone towards the sidewalk of Bécsi Road). As the archaeological works proceeded according to schedule, and the time and budgetary framework permitted, we could continuously enlarge the research area during the preventive excavation. Thus, we were able to cover almost 400 square meters in the first stage. In the Modern Age and according to the excavation results in the Roman Period too, the terrain sloped gradually from Bécsi Road upwards towards the west. This inclination was clearly observed in the nearby excavations as well, but perhaps it was most characteristic here because of a elevation on the surface. Sometime during the Modern Age, this difference was eliminated, the western side was deepened and the eastern side was filled to level the surface. Due to this leveling, at the western end of the plot, in an area of approximately 80 square meters, only the yellow subsoil was found under the modern age fill layer that barely reached the depth of 50-60 cm. The earliest archaeological phenomena were found in the previously excavated western part of the plots along the Bécsi Road in Budaújlak and included: baking ovens, storage pits and settlement remains that could be dated to the late 1st – early 2nd century AD. This horizon was, however, absent on the plot of 58 Bécsi Road. This may have been due either to the above-mentioned leveling or else it was never there at all because of the sloping of the surface. From about the second third of the plot, a layer of brown earth appeared between the subsoil descending towards the east and the modern age layer above, with a thickness increasing depending on the degree of inclination. A part of this homogenous layer was probably washed down from the hillside situated above the

A próbafeltárás során – mint az a szomszédos telkek alapján várható volt – római kori temetőrészlet került napvilágra (2. kép). A régészeti jelenségek a terület keleti felén, az újkori réteg alatt húzódó barna földréteg alsó, 30-40 cm vastag részében jelentkeztek. A nyugat felé fokozatosan emelkedő altalaj miatt a telek kétharmad (keletről nyugat felé) részétől a római kori sírok már a sárga színű altalajba vágódtak. A feltárt emlékek zöme a római kori temetkezések körébe tartozott, az összesen 25 darab sírból 5 volt csontvázas és 20 hamvasztásos rítusú. Ezeken kívül feltártunk még egy önmagában eltemetett koponyát is, amelyhez hasonló jelenség a Bécsi út 64. szám alatt is előkerült (VAMOS 2006, 19). Előfordultak továbbá olyan, hamvasztásos sírokra hasonlító objektumok is, amelyek kirabolt vagy szétdőlt temetkezésekre utaltak. A csontvázas sírok észak-déli és kelet-nyugati tájolásúak voltak, koporsóra utaló jeleket nem találtunk. Közülük kettőben, a felnőtt csontváz mellett rossz megtartású gyermekcsontvázak is előkerültek. A hamvasztásos sírok mind-

area over the centuries. Proceeding towards the west, an increasing number of large limestone blocks surfaced in the yellow, sandy subsoil. During the excavation, we identified the outlines of two cellars belonging to a modern age dwelling that had previously stood here: one (measuring 5×10 m) in the northern zone and the other (8×25 m, with an east-west longitudinal axis) on the southern side. As both cellars cut the culture bearing layers, no archaeological phenomena were found beneath them.

During the test excavation – as it could be expected on the basis of the neighboring plots – a detail from a Roman age cemetery was uncovered (Fig. 2). The archaeological phenomena could be detected in the eastern part of the area, in the lower 30-40 cm of the brown earth located under the modern layer. Due to the rising level of the subsoil towards the west, from the remaining two thirds of the plot (measured from the east towards the west) the Roman Period burials were already cut into the subsoil. Most of the excavated features

3. kép: Kerámiaedény válogatás a sírmellékletekből
 Fig. 3: Selection of ceramic vessels from the grave goods

4. kép: Mécsek a sírmelléletekből
Fig. 4: Selection of oil lamps from the grave goods

egyike szórthamvas rítusú volt, nagyobb részüket paticsos és faszenes körvonal határozta. Változatos formában jelentkeztek, főleg lekerekített sarkú és négyszögletes, de előfordultak ovális és szabálytalan alakúak is. A sírokból a szokásos temetkezési melléletek – korsók, fazekak, mécsesek, érmek – mellett bronz övveretek, fibulák továbbá vaskés, pecsétgyűrű, gyöngysor és bronz karperec került elő (3-6. képek). Sok esetben a sírmelléletek töredékessége és a sírok között feltárt leletek arra engednek következtetni, hogy több sírt is kiraboltak vagy szétromboltak. A telek nyugati felében – az emelkedő kultúrszint miatt – már az újkorban megbolygatták őket. A környéken feltárt temetőrészekkel ellentétben itt elenyésző számban fordult elő egymásra temetkezés, a sírok kisebb-nagyobb távolságra helyezkedtek el egymástól, amelyek zöme, az ásási terület északi sávjának közepén, egy körülbelül 60 m²-es területen került elő, többé-kevésbé szabályos rendben. A hossz tengelyükkel észak-déli tájolású, egymástól 30-60 cm távolságra fekvő sírok csoportjába később egy nagyméretű, feltehetőleg római kori beásás került, ami

were Roman period burials. Among a total of 25 burials, five were inhumations and 20 were cremations. Besides these graves, we unearthed a single buried skull too; a similar phenomenon had previously been discovered at 64 Bécsi Road (VAMOS 2006, 19). There were some other features too that looked like cremation graves, and their existence may suggest robbed or destroyed burials. The inhumation graves were oriented north-south and east-west, and we could not observe any traces of coffins. In two of them, in addition to the skeleton of an adult, the poorly preserved skeleton of an infant was uncovered too. The cremation burials lacked urns. Most of them were marked by a contour of daub and charcoal. The graves displayed diversity in their form, with most of them having a rectangular shape or rounded corners although there were oval and irregularly-shaped examples too. In the burials, besides the usual grave goods of jugs, pots, oil lamps, coins, there were bronze belt mounts, an iron knife, brooches, a seal ring, a string of beads and a bronze bracelet (Figs. 3-6). In many cases, the fragmentary

5. kép: Bronz övveretek a
4. számú sírból
Fig. 5: Bronze belt
mounts from grave no. 4

többüket vágta is, illetve elhelyezkedése és mérete alapján valószínűsíthető, hogy néhányat el is pusztított. A beásás mellett egy szabálytalan alakú, kisméretű kőlappal jelzett gödörből egy ép füstöltál került elő, amely minden bizonnyal kultikus céllal került a temetőbe.

A temetkezések körébe tartozó emlékek mellett a terület keleti felében egy körülbelül 5 m széles, észak-déli irányú, nem egybefüggő, köves-kavicsos sáv húzódott. Ezt a jelenséget a környező ásatásokon is dokumentálták (BERTIN 1996, 41–42; BERTIN 1997, 25; BERTIN 1999, 33; HABLE-MÁRTON 2000, 31; HABLE-MÁRTON 2001, 23; VÁMOS 2006, 18; VÁMOS 2007, 263) és az adatok (azonos szerkezet és topográfiai helyzet) alapján kijelenthető, hogy itt is a temetőn átvezető római kori út részlete került elő. Itt, a Bécsi út 64. szám alatt megfigyeltekkel (VÁMOS 2006, 18) ellentétben nem fordult elő szuperpozíció, a temetkezések az út két oldalán sorakoztak. Ennek keleti oldalán a sírok között egy mészkőből épített falszakasz és falsarok maradványát is

state of the grave goods and of the finds unearthed between the graves suggests that a number of graves had been robbed or destroyed. In the western part of the plot – due to the elevation of the culture bearing level – the disturbance already happened in the Modern Age. In contrast with the cemetery details excavated nearby, the number of the superposed burials here was negligible. The graves were situated at a variable distance from each other, and most were located in the middle of the northern zone of the excavation site, in an area of about 60 square meters, in a more or less regular order. Later, a large, supposedly Roman Period pit disturbed the group of north-south oriented graves situated at a distance of 30-60 cm from each other. The pit cut some of the graves and, based on its position and size, probably also destroyed a number of them. Next to the pit, an intact incense burner bowl was discovered in an irregularly-shaped pit marked by a small stone slab. The placing of the object in the cemetery must have happened for a ritual purpose.

sikerült feltárni. A rossz állapotú falrészletek funkciójára a terület topográfiájából lehet következtetni: lehetnek sírkertek maradványai vagy lehet a Bécsi út 46–50. szám alatt előkerült (BERTIN 1999, 30), szintén a római út keleti oldalán elhelyezkedő olyan kőfalas építmény, amely egy nagyobb temetkezési egységet, parcellát határolt.

A fenti eredmények miatt – ahogy az várható volt – teljes felületű feltárást írt elő a területre a KÖI. Ez, mivel a próba-feltárás keretében már szinte a teljes felületet fel tudtuk tární, csak két kisebb részt érintett: a Bécsi út 60. szám mellett statikai okok miatt meghagyott, körülbelül 3 m széles és 15 m hosszú sávot és a telek középső részén, az egykori ásatási árok és az újkori pince közötti körülbelül 10 m hosszú, 2 m széles szakaszt. A Bécsi út 60. melletti sávban csak az után lehetett folytatni a feltárást, hogy az ott álló épületet résfalazással megerősítették. Az ehhez szükséges szint ugyan papíron nem érte el a területen előkerült római kori jelenségek szintjét, de a kivitelezés során (38 tonnás résfalazógép használata és a szomszédos háznak az erre a telekre átnyúló, legalább 1-1,20 m széles alapozása) teljesen kutathatatlanná vált ez a szakasz, ezért itt már csak a régészeti emlékek alatt húzódó altalajt tudtuk dokumentálni. A középső sávban még egy csontvázas temetkezést sikerült feltárnunk, ami mellett – közvetlenül az újkori rétegek alatt – egy olyan altalajba nyúló kavicsos-sóderes réteg (folt?) jelentkezett, amire utaló nyomot a korábbi árok metszetében még nem lehetett megfigyelni. Elhelyezkedése alapján inkább természetes vetülés, mintsem római kori kavicsdepó lehetett.

Az ásatási eredmények jelenlegi feldolgozottsági szintjén a terület római kori kronológiája a következőképpen ala-

Besides the features related to burials, an approximately 5 meter wide, discontinuous stripe of stones and pebbles ran north-south in the eastern part of the area. This phenomenon had been documented during the nearby excavations as well (BERTIN 1996, 41–42; BERTIN 1997, 25; BERTIN 1999, 33; HABLE–MÁRTON 2000, 31; HABLE–MÁRTON 2001, 23; VÁMOS 2006, 18; VÁMOS 2007, 263). Based on the data (the same structure and topographical position) it can be stated that this was a detail of the Roman Period road leading across the cemetery. Here, however, in contrast with observations at 64 Bécsi Road (VÁMOS 2006, 18), no superpositions were observed and the burials were arranged along the two sides of the road. Among the graves on the eastern side, we were able to unearth the remains of a wall section and a corner built of limestone. The wall fragments were badly preserved. Their function can be deduced on the basis of the topography of the area: they may be the remains of graveyards, or a stone building similar to the one found at 46–50 Bécsi Road (BERTIN 1999, 30), also on the eastern side of the Roman Period road. It fenced-in a larger burial unit, a cemetery parcel.

Based on the above results, the KÖI – as might have been expected – prescribed the excavation of the entire area. As we had already been able to research almost the complete surface within the framework of the test excavation, this concerned only two smaller parts: the approximately 3 meter wide and 15 meter long stripe left for static reasons along 60 Bécsi Road and a segment in the middle of the plot between the former excavation trench and the modern age cellar that was about 10 meter long and 2 meter wide. In the zone

6. kép: Kr. u. 2-3. századi bronz pecsétgyűrű Iuppitert ábrázoló nicolo kő gemmával a 18. számú sírból
Fig. 6: AD 2nd-3rd century bronze signet ring with nicolo stone gem depicting Jupiter from grave no. 18

kult: a legkorábbi jelenségnek, a környező ásások tükrében, az útfelszín tekintethetjük. A nem egybefüggően sóderes-kavicsos nyomvonal a most feltárt állapotában, inkább egy másodrendű, időszakosan javított közlekedési sáv, semmint egy jól karbantartott útvonal lehetett. Ettől függetlenül sokáig használták, az útfelszínről a 4. század közepső harmadára datálható II. Constantius érme (*FEL TEMP REPARATIO* körirattal) került elő. Erről a területről hiányzik a szomszédos telkeken feltárt (BERTIN 1996, 40; BERTIN 1997, 21; BERTIN 1999, 29; VÁMOS 2006, 17; VÁMOS 2007, 263), a Kr. u. 1. század végére datálható kenyérsütő kemencéket, településnyomokat tartalmazó periódus. Ennek oka vagy a telek nyugati felét érintő nagyobb mértékű újkori pusztítás vagy a telekrész erőteljes szintemelkedése, amely miatt itt nem is voltak ilyen jellegű meglepedésre utaló nyomok. A Lezoux-i terra sigillata alapján (Vámos Péter meghatározása) az első temetkezések a Kr. u. 2. század derekán kerülhettek a területre. A

near 60 Bécsi Road we could continue the excavation only after the building was strengthened with slurry walls. Though theoretically the level influenced by this did not extend into the Roman Period phenomena found in the area, during the construction works this section became impossible to research (due to the use of a 38 ton heavy slurry wall excavator and the fact that the foundation of the neighboring house that was at least 1-1.2 m wide extended to this plot too). Consequently, we could document nothing else here but the subsoil located under the level of the archaeological phenomena. In the central zone we were able to unearth one more inhumation burial. Next to it – directly under the modern age layers – a layer (contour of a fill?) with pebbles and gravel could be detected extending into the subsoil, no traces of which had been observed before in the section wall of the earlier ditch. Based on its position, it is more likely a natural phenomenon than a Roman Period pebble deposit.

At the present stage of analysis of the excavation results, the Roman Period chronology of the territory can be outlined as follows: in the context of the nearby excavations, the road surface can be considered the earliest phenomenon. The track, covered discontinuously with gravel and pebbles, in the state as it was excavated now, seems to have been more a secondary, temporarily repaired traffic route than a well-maintained road. Nonetheless, it was used for a long time; a coin of Constantius II dating from the middle third of the 4th century AD was found on the road surface (with a circumscription *FEL TEMP REPARATIO*). In this area, the phase uncovered on the neighboring plots, characterized by baking ovens and

további leletek alapján (Kr. u. 2. század közepe-re tehető Loeschcke X típusú firmamécses [IVÁNYI 1935, 15–16], Marcus Aurelius erősen kopott *asa*, a rheinzaberni és westerndorfi sigillatak töredékei, Probus *antoninianusa* [3. század második fele]) a temetőt ettől kezdve folyamatosan használták legalább a 3. század végéig. Természetesen ezek az időhatárok még módosulhatnak a teljes leletanyag feldolgozásának befejezésekor.

Az előzetes vizsgálatok alapján tehát a feltárt jelenségek szervesen illeszkednek a szomszédos telkeken feltárt régészeti korú emlékekhez.

Anderkó Krisztián

settlement remains dated to the late 1st century AD (BERTIN 1996, 40; BERTIN 1997, 21; BERTIN 1999, 29; VÁMOS 2006, 17; VÁMOS 2007, 263) was missing. The reason for this is either the large-scale modern age destruction that influenced the western part of the plot, or the significant sloping of the plot, because of which there might have been no traces of such settlement here at all. Based on the terra sigillata fragments from pottery produced in Lezoux (identified by Péter Vámos), the first burials must have been carried out in the area during the mid-2nd century AD. The rest of the finds (a Loeschcke X type firma lamp dated to the mid-2nd century AD [IVÁNYI 1935, 15–16], a badly worn *as* of Marcus Aurelius, fragments of Samian ware produced in Rheinzabern and Westerndorf, an *antoninianus* of Probus [second half of the 3rd century AD]) suggest that the cemetery was in continuous use from that time on, at least until the end of the 3rd century AD. The timeframe may certainly be modified when the analysis of the finds is finished.

Thus, based on the preliminary examinations, the excavated phenomena conform to the archaeological remains unearthed on the neighboring plots.

Krisztián Anderkó

Irodalom/References:

BERTIN 1996 • Bertin, P: Előzetes jelentés a Bp. III. Bécsi út 60. sz. alatti leletmentésről (Preliminary report on excavations at 60 Bécsi Street). Aqfűz 2 (1996) 40–43.

BERTIN 1997 • Bertin, P: Előzetes jelentés a budaiújlaki temető leletmentő ásatásáról (Preliminary report on the excavations at the Budaújlak cemetery). Aqfűz 3 (1997) 18–26.

BERTIN 1998 • Bertin, P: Előzetes jelentés a Bécsi út 44. sz. alatt végzett leletmentésről (Preliminary report on the rescue excavations carried out at 44 Bécsi Street). Aqfűz 4 (1998) 40–47.

BERTIN 1999 • Bertin, P: Előzetes jelentés a Bécsi úti temető déli részletének feltárásáról III (Preliminary report on the excavations in the southern sections of the Bécsi Road cemetery III). Aqfűz 5 (1999) 26–36.

HABLE–MÁRTON 2000 • Hable T. – Márton A.: Sírok és sírkövek a Bécsi úti temetőből (Graves and Gravestones from the Bécsi Street cemetery). Aqfűz 6 (2000) 20–36.

HABLE–MÁRTON 2001 • Hable T. – Márton A.: Újabb sírok az aquincumi katonaváros nyugati temetőjéből (New graves from

the western cemetery of the Aquincum Military Town). Aqfűz 7 (2001) 21–37.

HABLE 2002a • Hable T.: Néhány sír az aquincumi katonaváros nyugati temetőjéből (Some recently unearthed graves from the western cemetery of the Aquincum Military Town). Aqfűz 8 (2002) 21–28.

HABLE 2002b • Hable T.: Óbuda-Újlak római kori topográfájának vázlata (Die Skizze der römzeitlichen Topographie von Óbuda-Újlak). BudRég 35/1 (2002) 267–278.

IVÁNYI 1935 • Iványi, D.: Die pannonischen Lampen. Dissertationes Pannonicae Ser. II. No. 2. Budapest 1935.

NÉMETH 1973 • Németh M.: Ásatási Jelentések. III. Bécsi út 50. BudRég 23 (1973) 260.

TOPÁL 1995 • Topál J.: Leletmentések az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében (Rescue excavations in the western cemetery of the Aquincum Military Town). Aqfűz 2 (1996) 44–49.

VÁMOS 2006 • Vámos P.: Feltárás az aquincumi katonaváros nyugati temetőjében (Excavation in the western cemetery of the Aquincum Military Town). Aqfűz 12 (2006) 15–23.

VÁMOS 2007 • Vámos P.: Budapest, III. ker., Bécsi út 66., Hrsz.: 14379/1. Aqfűz 13 (2007) 262–263.

Próba- és megelőző feltárások a Harsánylejtőn 2012-ben

(Budapest III. ker., Harsánylejtő,
Hrsz.: 20646/25, 20646/26, 20646/27,
20646/31, 20646/45, 20646/51, 20646/52,
20655/106, 20655/107, 20655/117.)

2012. április 10. és november 6. között összesen tíz telek építési helyének kutatását végeztük el 82 ásatási nap alatt, a Katlan Befektetési Zrt. megbízásából. A nem összefüggően feltárt terület nagysága összességében meghaladta a 3972 m²-t. Kiterjedését tekintve 2008 óta a lelőhelyen ez volt a legnagyobb felületen végzett kutatás, bár elsősorban a feltárt lelőhelyrészletek intenzitása, s nem az alapterület szempontjából haladja meg a 2010-es év ásatásait. Ugyanakkor sem kiterjedését, sem pedig intenzitását tekintve nem közelíti meg a 2006 és 2008 közti időszak nagy feltárásait (HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007; SZILAS–M. VIRÁG 2008).

A középkori leletekre, jelenségekre vonatkozóan Tóth Anikó, az őskori eredmények vonatkozásában M. Virág Zsuzsanna és Szilas Gábor működött közre az ásatás során. A 12. munkaterület feltárását teljes egészében M. Virág Zsuzsanna vezette.

A feltárások főbb paraméterei az egyes telkek szerint áttekintve:

9. munkaterület (Hrsz.: 20646/31; 1, 2. kép): A megelőző feltárás a kitűzött építési helyre terjedt ki, kisebb rábontásokkal keleten, nyugaton, és délen kellett bővíteni a felületet. Összesen 520,3 m²-t tártunk fel.

Test and preventive excavations on Harsánylejtő in 2012

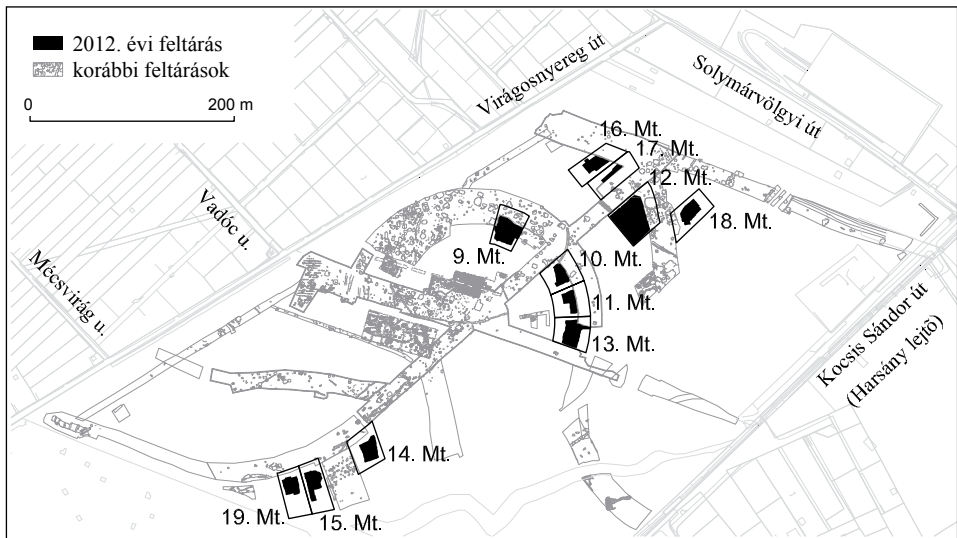
(Budapest III, Harsánylejtő, Lrn.:
20646/25, 20646/26, 20646/27, 20646/31,
20646/45, 20646/51, 20646/52,
20655/106, 20655/107, 20655/117.)

Between 10 April and 6 November 2012, over 82 days of fieldwork, we carried out archaeological research on the construction sites of ten plots commissioned by the Katlan Befektetési Zrt. The overall extension of the area that was excavated in discontinuous parcels exceeded 3972 m². This has been the most extensive research on the territory of the archaeological site since 2008, though it proved to be more significant than the excavations in 2010 primarily with regard to the density of the site details and not the size of the surface. At the same time, it does not measure up to the large excavations carried out between 2006 and 2008, either concerning the extension or the density of occupation (HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007; SZILAS–M. VIRÁG 2008).

Anikó Tóth contributed to the excavation as concerns the medieval finds and features while the prehistoric features were studied by Zsuzsanna M. Virág and Gábor Szilas. The excavation of work site No. 12 was entirely led by Zsuzsanna M. Virág.

The main parameters of the excavations according to the plots:

Work site No. 9 (Lrn.: 20646/31; Figs 1, 2): The preventive excavation covered the des-

1. kép: A Csúcshegy–Hársánylejtőn 2012-ben végzett feltárások összesítő helyszínrajza
 Fig. 1: Complex plan of the excavations at Csúcshegy–Hársánylejtő in 2012

Munkaterületünk a lelőhely intenzív, központi részére esik, de még az előzetes várakozásnál is nagyobb objektumsűrűséget tapasztaltunk, ami különösen figyelemre méltó, tekintettel a múlt évben a szomszédos telken (20646/30 Hrsz.) végzett feltárás eltérő eredményeire. Összesen 32 régészeti objektum (85 stratigráfiai egység) feltárását, dokumentálását végeztük el. A legtöbb jelenség az őskor különböző korszakaihoz köthető telepobjektum volt, de jelentkeztek a római kori falusias település gödörháza és az Árpád-kori falu egyik háza is. Több objektum (köztük két temetkezés) korszakhoz kötése bizonytalan volt.

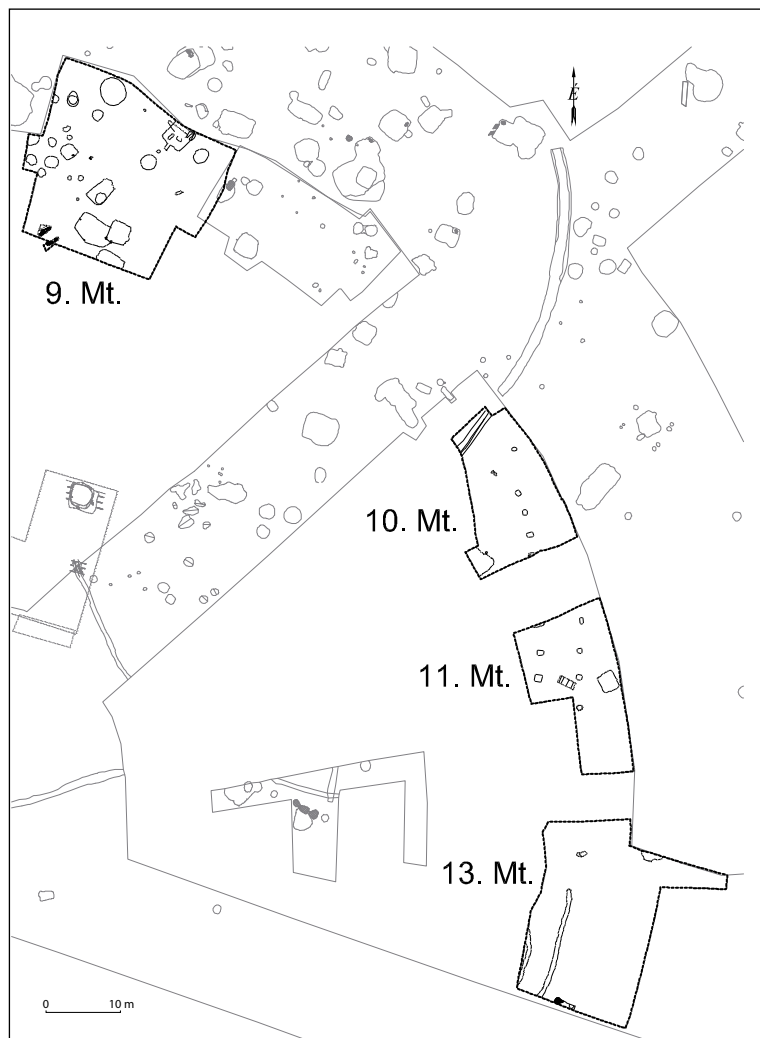
10. munkaterület (Hrsz.: 20646/25; 1, 2. kép): 222,41 m² alapterületen végeztünk megelőző feltárást. A teljes építési hely feltárása mellett északon és nyugaton volt szükség kisebb felületű rábontásra. A terület régészeti intenzitása a korábbi

ignated construction area; the surface had to be enlarged on its eastern, western and southern sides with minor extensions. We excavated a total of 520.3 m². Our work site was situated in the central part of the archaeological site and was characterized by such a high density of features that it even exceeded our previous expectations. This is especially noteworthy considering the contrasting results of the excavation conducted last year on the neighboring parcel (Lrn.: 20646/30). We unearthed and documented a total of 32 archaeological features (85 stratigraphic units). Most of the features were those belonging to settlements that may be related to different prehistoric periods although semi-subterranean houses from a Roman Period village-like settlement while a house from the Árpád Period village were found as well. A number of features, two burials among them, could not be securely dated to any archaeological period.

adatokhoz képest gyengébbnek bizonyult, több modern jelenség mellett összesen csupán öt régészeti objektumot érintett a kitűzött építési hely. Ezek nagyjából a római korra keltezhetőek, illetve nem meghatározható korúak.

11. munkaterület (Hrsz.: 20646/26; 1, 2. kép): A telken próbafeltárás keretében összesen 213,14 m²-t tártunk fel. A munka a teljes kitűzött építési helyre kiterjedt,

Work site No. 10 (Lrn.: 20646/25 (Figs 1, 2): We conducted preventive excavations on a surface of 222.41 m². In addition to research on the entire construction area, it was necessary to enlarge the surface with minor extensions. The archaeological density of the territory proved to be lower compared to what had been found previously; the designated construction area concerned only five archaeological features besides a number of modern phenomena.

2. kép: A 9, 10, 11, 13. munkaterület alaprajza
Fig. 2: Ground plan of work sites No. 9, 10, 11, and 13

így annak feltáratlan része nem maradt. Itt csupán egyetlen gödörház bizonyult régészeti korúnak, ezt elsődlegesen kora vaskorinak tarthatjuk az előkerült kerámiák alapján. A csekély régészeti intenzitás megfelelt az előzetes várakozásoknak.

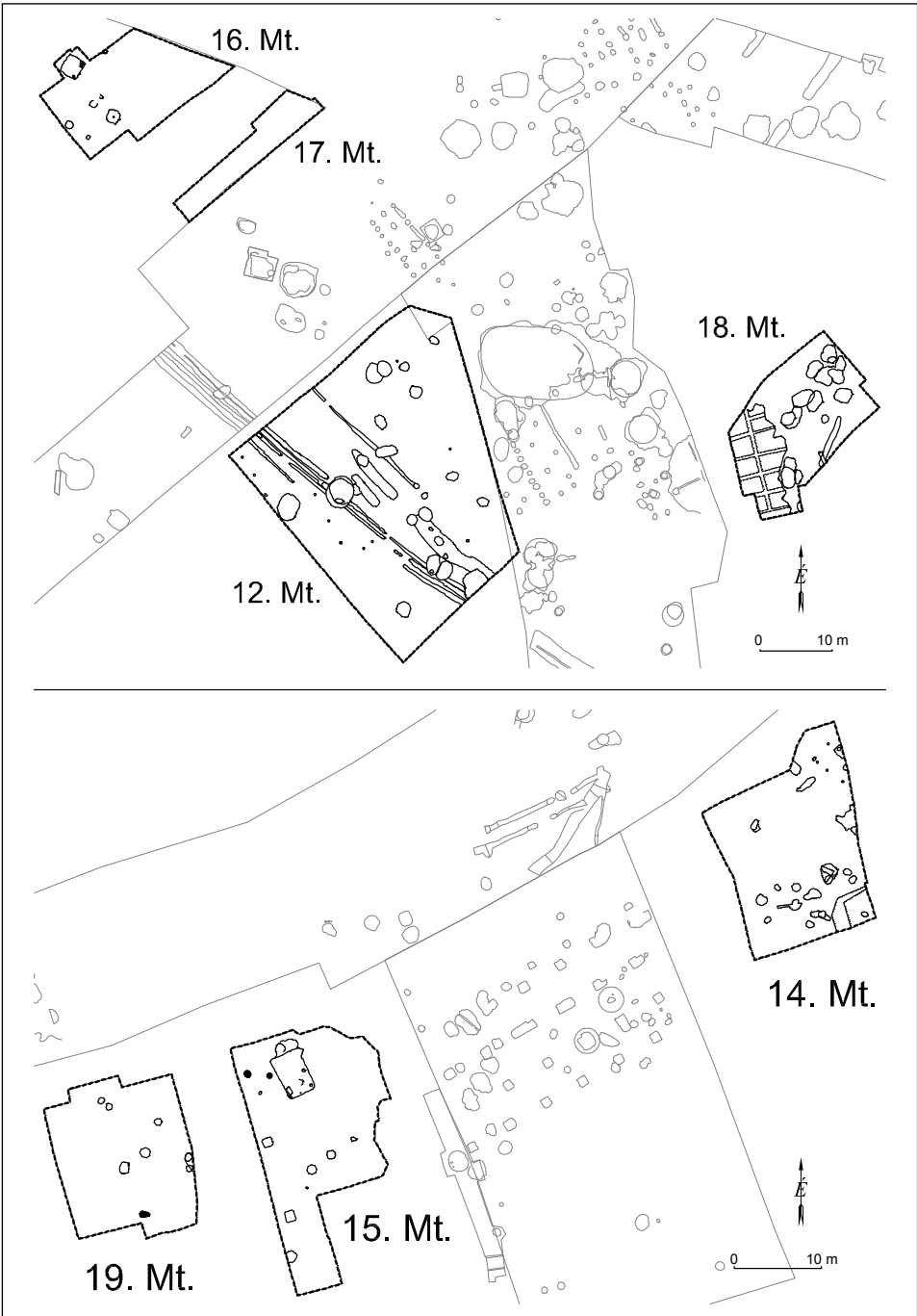
12. munkaterület (Hrsz.: 20646/45; 1., 3., 4. kép): A telkek teljes, korábban nem kutatott részén elvégeztük a megelőző feltárást, amit a 2006-2007-ben, a szomszédos, 1. és 6. számmal jelölt kutatási felületeken előkerült nagy intenzitást mutató, és csak összefüggő felületen értelmezhető őskori telepjelenségek (pl. oszlopos szerkezetű épületek alapjai) tettek szükségessé (HAVAS-SZILAS-M. VIRÁG 2007, 161; SZILAS-M. VIRÁG 2008, 122-123). A teljes feltárt terület így összesen 1070,62 m² volt ezen a telken 2012-ben. A most kutatott lelőhelyrész az előzetes várakozásoknak megfelelően intenzívnek bizonyult, összesen 54 objektum került napvilágra. Kevés bizonytalan korú jelenség mellett az objektumok többsége az őskor különböző korszakaihoz köthető telepjelenség, egy többszörösen tagolt, két szakaszán már korábban is feltárt árokkal kapcsolatban a korábbi késő LT keltezés mellett a római kor is felmerült lehetőségként.

13. munkaterület (Hrsz.: 20646/27; 1., 2. kép): A telken kitűzött építési helyen, illetve tulajdonosi felkérés nyomán, az építési hely és a délről határoló utca közti keskeny sávban végeztünk próbafeltárást. A feltárást így a teljes tervezett építési helyre kiterjedt, összesen 414,95 m² került megkutatásra. A lelőhely-részlet intenzitása a korábbi várakozásoknak megfelelően alakult, összesen hat régészeti objektum feltáráására nyílt lehetőség ezen a telken. A meghatározható korú leletek a kora vas-

Most of them could be dated to the Roman Period or could not be dated.

Work site No. 11 (Lrn.: 20646/26; Figs 1,2): We excavated a total of 213.14 m² on the parcel within the framework of a test excavation. The works concerned the entire construction area so no unexcavated parts remained there. Here, only one semi-subterranean structure proved to date from an archaeological period. Based on the pottery finds it was considered Early Iron Age. The low density of archaeological features and material corresponded to what had been encountered on previous expectations.

Work site No. 12 (Lrn.: 20646/45; Figs 1, 3, 4): We conducted preventive research over the entire, previously unexcavated, part of the parcel. This appeared to be necessary based on the high density of prehistoric settlement features (e.g. groundplans of buildings with post structures) found on work sites No. 1 and 6 in 2006 and 2007, which could be interpreted only in the context of a contiguous surface (HAVAS-SZILAS-M. VIRÁG 2007, 161; SZILAS-M. VIRÁG 2008, 122-123). Thus, the entire area excavated on this plot in 2012 measured 1070.62 m². The part of the archaeological site researched now was shown to have a high density of archaeological finds and features in accordance with previous expectations. A total of 54 features were unearthed. In addition, there were a few settlement features of uncertain dating that could be related to various prehistoric periods. Besides the LT dating of a ditch articulated with a number of inner grooves, two segments of which had been excavated previously, the Roman Period too emerged as a dating possibility.

3. kép: A 12, 16, 17, 18. munkaterület, és a 14, 15, 19. munkaterület alaprajza
Fig. 3: Ground plan of work sites No. 12, 16, 17, 18 and work sites No. 14, 15, 19

korra, illetve az Árpád-korra keltezhetőek előzetesen.

14. munkaterület (Hrsz.: 20655/117; 1., 3. kép): 312,14 m² feltárását végeztük el megelőző feltárás keretében, ez megfelelt a kitűzött építési hely teljes területének, keleten kisebb bővítésekre is szükség volt. Összesen 24 régészeti korú objektumot tártunk fel, ezek mindegyike a középkorra keltezhető. A régészeti érintettség az előzetes várakozásoknak megfelelően alakult mind a jelenségek korát, mind pedig jellegét tekintve.

15. munkaterület (Hrsz.: 20655/107; 1., 3. kép): A kitűzött építési hely kisebb északi bővítésével együtt összesen 322,50 m² feltárását végeztük el megelőző feltárás keretében. A régészeti érintettség megfelelt az előzetes várakozásoknak mind az objektumok jellegét, mind az intenzitását tekintve. Az előző évben dokumentált lelőhely-bolygatás kiterjedt az építési hely nagy részére, ezért a régészeti jelenségek eredeti jelentkezési szintje, illetve felső része sérült, megsemmisült az ásatást megelőzően. Az összesen feltárt kilenc régészeti objektum, egyetlen őskorra keltezhető kivétel mellett, középkorinak tartható.

16. munkaterület (Hrsz.: 20646/52; 1., 3. kép): 253,40 m²-nyi felületen végeztünk próbafeltárást, ami a teljes építési helyet magába foglalta, kisebb területbővítésre északon volt szükség. Az építési hely régészeti érintettsége a korábbi várakozásoknak megfelelően szórványos volt, régészeti jelenségeket gyakorlatilag csak a kitűzött terület nyugati felében találtunk. Itt összesen hét régészeti jelenség feltárását végeztük el. Az objektumok nagyobb része előzetesen a kora vaskorra keltezhető,

Work site No. 13 (Lrn.: 20646/27; Figs 1, 2): We conducted a test excavation on the construction area designated on the plot and following a request by the owner in a narrow stripe between the construction area and the street bordering it on the south. The excavation thus covered the entire designated construction area; a total of 414.95 m² was researched. The density of the site detail corresponded to previous expectations; overall we were able to unearth six archaeological features on this plot. Where the period can be determined, the finds can be preliminarily dated to the Early Iron Age and the Árpád Period.

Work site No. 14 (Lrn.: 20655/117; Figs 1, 3): We conducted preventive excavations on 312.14 m², which corresponded to the entire territory of the designated construction area; minor extensions were necessary in the east. A total of 24 archaeological features were unearthed, all of which can be dated to the Middle Ages. The archaeological potential corresponded to expectations both concerning the dating and the character of the phenomena.

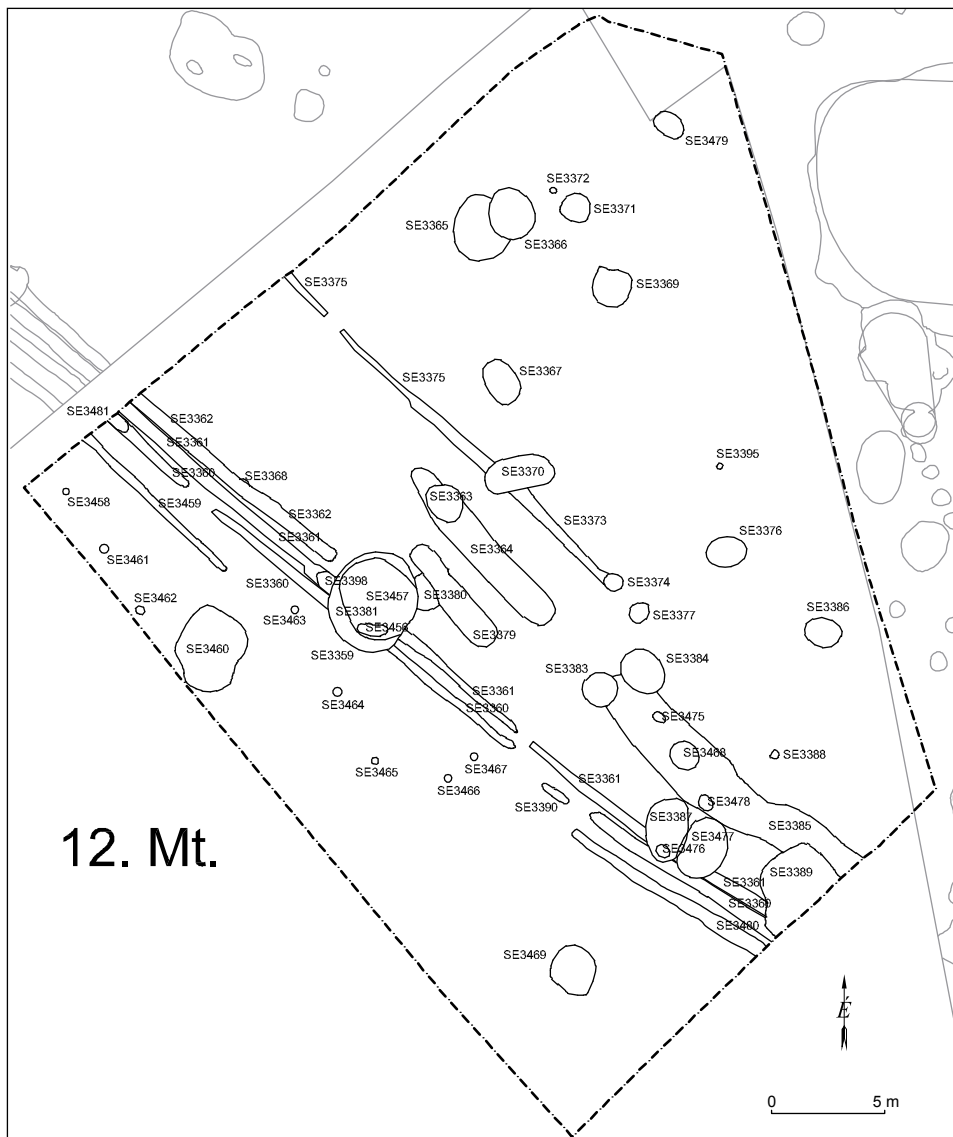
Work site No. 15 (Lrn.: 20655/107; Figs 1, 3): We conducted the preventive excavation on a total of 322.50 m² including a minor extension of the designated construction area towards the north. The archaeological potential corresponded to previous expectations both concerning the character of the features and their density in the site. The disturbances at the site documented in the previous year concerned a large part of the construction area, thus, the original level where the archaeological phenomena and their upper part too was detected had been damaged and destroyed preceding the excavations. Each of the nine archaeo-

egy kisebb gödörház és egy külső kemence hamuzóval azonban nagy valószínűséggel középkori.

logical features that were unearthed overall can be considered medieval, except for a prehistoric feature.

17. munkaterület (Hrsz.: 20646/51; 1., 3. kép): A kitűzött építési hely teljes, koráb-

Work site No. 16 (Lrn.: 20646/52; Figs 1, 3): We conducted test excavations on a

4. kép: A 12. munkaterület alaprajza
Fig. 4: Ground plan of work site No. 12

ban feltáratlan részén kutattunk, amely összesen 95,26 m² alapterületű volt. A munka negatív eredménnyel zárult, a feltárt területre egyetlen régészeti objektum sem esett. Ez a környező terület közepes régészeti intenzitását figyelembe véve leginkább véletlennek tartható.

18. munkaterület (Hrsz.: 20646/43; 1., 3. kép): Megelőző feltárást végeztünk összesen 295 m² területen, a teljes kitzűzött építési hely mellett északnyugaton és délkeleten is kisebb területbővítést hajtottunk végre. A terület régészeti intenzitása az előzetes várákosoknak megfelelően jelentős volt. Munkaterületünk nyugati-déli nyugati részét összefüggően, mintegy 7,5×15 m-es felületen foglalta el egyetlen kiterjedt gödörkomplexum, ezen kívül további 16 gödört tudtunk még feltárni. Az összes jelenség az őskor különböző korszakaira keltezhető.

19. munkaterület (Hrsz.: 20655/106; 1., 3. kép): 252,45 m² feltárását, a teljes kitzűzött építési hely kutatását végeztük el megelőző feltárás keretében, kisebb rábontásra keleten került sor. A lelőhely-részlet intenzitása az előzetes várákosoknak megfelelően ritkás volt, összesen 8 régészeti objektumot találtunk. A keltezhető lelet adó jelenségek középkorinak bizonyultak.

A 2012. évi feltárások eredményeinek összefoglalása történeti kronológiai rendben:

A lelőhely különböző pontjain fekvő, összesen 10 telken végzett feltárás az itt már korábban is előkerült korszakok településeinek további jelenségeit hozta felszínre, amelyek az egyes periódusokra vonatkozó általánosabb ismereteink gya-

surface of 253.40 m² which included the entire construction area; a minor extension was necessary in the north. The archaeological potential of the construction area proved to be low in accordance with the previous experience; we found archaeological phenomena only in the western part of the designated territory. There, a total of seven archaeological features were unearthed. Most of them can be preliminarily dated to the Iron Age, however, a small semi-subterranean house and an outdoor oven with an ash pit is, probably, medieval.

Work site No. 17 (Lrn.: 20646/51; Figs 1, 3): We researched the entire, previously unexcavated part of the designated construction area, which measured a total of 95.26 m². The work yielded negative results as no archaeological features were located in the territory excavated this year. Taking into consideration the medium-level archaeological potential of the surrounding area, this can rather be interpreted as a coincidence.

Work site No. 18 (Lrn.: 20646/43; Figs 1, 3): We conducted a test excavation on a territory totaling 295 m². We enlarged the designated construction area with minor extensions on the northwest and southeast. The archaeological potential of the territory proved to be significant in accordance with the previous experience. The western-southwestern area of our work site, a surface measuring 7.5×15 meters, was occupied by a single, extensive pit complex. In addition to this pit complex, we unearthed 16 pits. Each of the features could be dated to various prehistoric periods.

rapítása mellett, topográfiai jelentőséggel is bírnak. A kisebb felületű feltárásokból mozaikszerű kiegészítéseket nyertünk a különböző korú települések kiterjedésére, belső kronológiájára, fejlődésére és struktúrájára vonatkozóan. A 2012-ben kapott legfontosabb kutatási eredményeket, az egyes régészeti korokra nézve, az alábbiak szerint foglalhatjuk össze.

Őskor

2012-ben nemcsak az érintett munkaterületek, feltárt jelenségek, leletek száma szerint, hanem a topográfiai összefüggések vizsgálata szempontjából is az őskor kutatásában történt a legnagyobb előrelépés.

A késő neolitikum települési jelenségeit és leleteit ebben az évben egyedül a 12. munkaterületen tanulmányozhattuk. A 2006-2007-ben regisztrált település nyomai elsősorban az ingatlan északi, északkeleti részén helyezkedtek el, kapcsolódva a korábban már körvonalazódó települési tömbhöz (HAVAS-SZILAS-M. VIRÁG 2007, 157–158; SZILAS-M. VIRÁG 2008, 119–124). A telek területén ezt a korszakot, igen kevés kerámiatöredékkel keltezhetően, összesen nyolc objektum (SE 3364, 3367, 3369, 3376, 3379, 3385, 3386, 3387) képviselte, amelyek közül öt, kisebb méretű, egyenetlen, vagy kissé ívelt aljú gödör volt (SE 3367, 3369, 3376, 3386, 3387). A betöltés alapján vélhetően ehhez a korszakhoz tartozhatott két további kisméretű ovális, lelet nélküli gödör (SE 3479, 3376), és egy halvány sárgásbarna betöltésű cölöplyuk is (SE 3372). Épületalpra utaló, rendszert alkotó oszlogödrök azonban, várakozásunkkal ellentétben, nem jelentkeztek a telek területén.

Ugyancsak kis számú kerámiatöredék segítségével kapcsolhatjuk ehhez az időszakhoz a telek középső sávjában északnyugat-

Work site No. 19 (Lrn.: 20655/106; Figs 1, 3): We conducted preventive excavations on a territory of 252.45 m², the entire designated construction area. A minor extension was carried out in the east. The density of the site detail was low, in accordance with previous experience; we found a total of eight archaeological features. Those phenomena that contained datable finds proved to be medieval.

The summary of the results of the excavations in 2012, in historical chronological order:

The excavation conducted on a total of 10 plots that concerned various parts of the archaeological site, revealed further features of the settlements belonging to the same periods that had been previously identified here. These features, besides broadening our general knowledge about certain periods, have a significance concerning the topography of the area as well. The excavations conducted on smaller surfaces provided mosaic pieces of additional data to the extent, inner chronology, development, and structure of the settlements dating to different periods. The most important results of the research carried out in 2012 can be summarized as follows:

Prehistory

In 2012, the most important advances occurred within the prehistoric research, not only concerning the number of the excavated features, and finds, but also in the examination of the topographical relationships.

The settlement features and finds from the Late Neolithic could be studied exclusively on work site No. 12 this year. The traces of the settlement that was regis-

5. kép: A késő neolitikus árokrendszer (SE 3364, 3379, 3385) északnyugatról

Fig. 5: The Late Neolithic ditch complex (SE 3364, 3379, 3385) seen from the northwest

délkeleti irányban húzódó, több árokszerű gödör együtteséből álló (SE 3364, 3379, 3385), jelenleg még kétséges rendeltetésű „árokrendszert” is (5. kép), amelytől távolabb nyugatra már nem találtunk késő neolitikumra keltezhető objektumot. Elképzelhetően ehhez az időszakhoz és rendszerhez tartozhatott egy keskeny, ugyancsak északnyugat-délkeleti irányú, sekély árok, (SE 3373, 3375), illetve két, különösen nagyméretű oszlophelynek tartható lépcsős aljú gödör is (SE 3374, 3377). Noha a jelenségek egymáshoz való viszonya emlékeztet a paliszádból, széles árkoból és az azokat megszakító földhidakból álló, kiterjedt irodalommal rendelkező neolitikus rendszerekre (Pl: TRNKA 2005, 10–18; PODBORSÝ–KOVÁRNÍK

tered in 2006–2007 were situated primarily on the northern and northeastern side of the estate, connected to the settlement block that had been outlined previously (HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007, 157–158; SZILAS–M. VIRÁG 2008, 119–124). On the plot, this period was represented by a total of eight features (SE 3364, 3367, 3369, 3376, 3379, 3385, 3386, 3387) which could be dated with a few pottery fragments. Five were small pits with uneven or slightly concave bottoms (SE 3367, 3369, 3376, 3386, 3387). Based on their fill, two other small, oval pits too belonged to this period which contained no finds (SE 3479, 3376) in addition to a posthole with a light yellowish-brown fill (SE 3372). In contrast to previous experience however, no posthole system connected to a building foundation was found on the plot.

The “ditch system” consisting of a composition of several ditch-like pits (SE 3364, 3379, 3385) running from northwest to southeast in the central zone of the plot, were also dated to the same period by a small number of potsherds (Fig. 5). Its original function is still unclear. No features were found west of this area that could be dated to the Late Neolithic. A narrow, shallow ditch running from the northwest to southeast (SE 3373, 3375) may also belong to this period and system, as well as two pits with staggered bottoms which may be especially large postholes (SE 3374, 3377). The composition of these phenomena is reminiscent of Neolithic systems consisting of a palisade and wide ditches broken by earthen bridges, which have been treated in a broad range of scholarly literature (E.g. TRNKA 2005, 10–18; PODBORSÝ–KOVÁRNÍK 2006; BERTÓK et al. 2008, 85–106). Based on this fragmentary detail however that has

2006; BERTÓK et al. 2008, 85–106), a Harsánylejtőn eddig csak a 12. munkaterületen ismertté vált igen töredékes részlet alapján, az esetlegesen összetartozó objektumokat (vagy akár az egyes árkokat is) pillanatnyilag nem lehet kétségtelenül azokhoz hasonlóként interpretálni.

A neolitikum késői szakaszának megismeréséhez a főváros területén, továbbra is a Harsánylejtőn ismertté vált település kutatása szolgál alapvető forrásként. A 12. munkaterületen a telek teljes körű feltárása, a Lengyel-kultúrához kapcsolható, sajnos továbbra is igen kevés értékelhető lelettel rendelkező késő neolitikus települési helyre nézve – elsősorban topográfiai szempontból – hozott új eredményeket. Az újkőkori végi területhasználat kiterjedésének vonatkozásában további telkek feltárásakor juthatunk újabb adatokhoz, a kutatás jelenlegi állapota szerint azonban úgy tűnik, a település tömbje délnyugati-nyugati irányban már nem húzódott tovább. Ugyancsak az újabb feltárásoktól várhatunk további adatokat a főváros térsége szerepének jobb megismeréséhez a Dunántúl és a Tisza-vidék egykorú népessége között korábban már kimutatott kapcsolatok közvetítésére vonatkozóan is (KALICZ 1985; KALICZ 2008, 5–54; RACZKY et al. 1997 34–43; RACZKY 2000 405–414; RACZKY et al. 2002, 833–860; SZILAS–M. VIRÁG 2008, 119–124).

A 12. munkaterület feltárása során előkerült a középső rézkor végi ún. Protoboleráz-időszak (KALICZ 1991, 347–387; KALICZ 2001, 385–435; HORÁTH 2001, 459–515; KALICZ–HORVÁTH 2010, 407–433) 2004-ben regisztrált (T. LÁNG–M. VIRÁG–HAVAS 2005, 192), s az óta, többször is kutatott (HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007, 154–179; SZILAS–M. VIRÁG 2008, 119–132),

been identified exclusively on worksite No. 12 on Harsánylejtő, neither the possibly related features nor the individual ditches can be interpreted unambiguously as similar to the above-mentioned ditch systems.

The research on the settlement uncovered on Harsánylejtő continues serving as a basic source for a better understanding of the late phase of the Neolithic in the territory of the capital. On work site No. 12, the complete excavation of the plot brought new, primarily topographic results concerning the Late Neolithic settlement site connected to the Lengyel Culture, although still unfortunately yielding a rather small number of interpretable finds. The excavation of further plots will hopefully provide new data concerning the extension of the use of the territory at the end of the Neolithic. Based on the present state of research however, it seems that the settlement block did not extend any further to the southwest-west. We can also expect new data from further excavations which can contribute to a better understanding of the mediating role of the area of the capital in the relationships between the contemporary populations of Transdanubia and the Tisza Region, already identified by previous scholarship (KALICZ 1985; KALICZ 2008, 5–54; RACZKY et al. 1997 34–43; RACZKY 2000 405–414; RACZKY et al. 2002, 833–860; SZILAS–M. VIRÁG 2008, 119–124).

During the excavation of worksite No. 12, a further detail of the settlement block dating from the so-called Protoboleraz period at the end of the Middle Copper Age (KALICZ 1991, 347–387; KALICZ 2001, 385–435; HORÁTH 2001, 459–515; KALICZ–HORVÁTH 2010, 407–433) was uncovered that had previously been regis-

6. kép: A középső rézkori Protoboleráz településen feltárt ún. „Schlitzgrube” (SE 3370) délnyugatról
 Fig. 6: The so-called “Schlitzgrube” (SE 3370) excavated in the Middle Copper Age, Protoboleraz, settlement seen from the southwest

települési tömbjének további részlete is. A gödrök elszórt helyzete, a korábbi megfigyeléseknek megfelelően, a korszak más lelőhelyein is észlelhető laza településszerkezetet mutatja (pl.: M. VIRÁG–TÓTH 2006, 196–206).

Az előkerült jelenségek közül három ovális, ívelt aljú, kevés leletet tartalmazó, sekély objektum (SE 3365-3366, 3371, 3384) hulladékgödörként értelmezhető.

Ezek mellett elsőként került elő a lelőhelyen egy, az említettekől nyilvánvalóan eltérő rendeltetésű, párhuzamos oldalú, lekerekített végű, lefelé enyhén szűkülő, csaknem függőleges oldalú gödör (SE 3370, 6. kép). A több mint 2 m hosszú, 100-150 cm széles, közel 2 m mély objektumot egy, a betöltésből származó, jellegzetes orsógomb alapján kapcsolhatjuk a

tered in 2004 (T. LÁNG – M. VIRÁG – HAVAS 2005, 192) and has since been researched several times (HAVAS – SZILAS – M. VIRÁG 2007, 154–179; SZILAS–M. VIRÁG 2008, 119–132). The scattered spatial position of the pits, in accordance with previous observations displays the same loose settlement structure that can be noticed at other sites too dating from this period (e.g. M. VIRÁG–TÓTH 2006, 196–206). Among the unearthed phenomena, three oval, shallow features with concave bottoms containing a small number of finds (SE 3365-3366, 3371, 3384) can be interpreted as refuse pits.

Besides these pits, this was the first time that a pit with parallel sides, curved ends, and slightly narrowing, almost vertical walls (SE 3370, Fig. 6) was found at the site. It obviously served a different function as features mentioned previously. The more than 2 m long, 100-150 cm wide, and almost 2 m deep feature can be dated to the Protoboleraz period based on a characteristic spindle whorl found in its fill. Various ideas have arisen concerning the function of similar, unusually shaped pits, used since the Neolithic (the so-called “Schlitzgrube”). It has been suggested recently that they were related to tanning activities based on data from a site with a similar date (RAJNA 2009, 327–334). The find circumstances of the single pit brought to light within the settlement found on Harsánylejtő are, however, different from those features interpreted as tanning-pits, mostly found at the edge of settlements in groups. Thus, there may be other suggestions that are valid concerning its use.

A small pit found on work site No. 15 can also be preliminarily identified as Copper Age, based on its pottery finds. In

Protoboleráz-időszakhoz. A hasonló, neolitikum óta használatos, szokatlan formájú gödrök (ún. „Schlitzgrube”) funkciójával kapcsolatban többféle elképzelés látott napvilágot, amelyek közül, egy hasonló korú lelőhely alapján, újabban a bőrkikészítéssel való összefüggés feltételezése került előtérbe (RAJNA 2009, 327–334). A Harsánylejtőn húzódo településen belül, magányosan előkerült gödör lelőköri körülményei azonban eltérőek a cserzőgödörként interpretált, többnyire települések szélén, csoportosan feltárt gödröktől, így használatára nézve egyéb szempontok is felmerülhetnek.

Ugyancsak rézkoriként határozható meg elsődlegesen, a kerámia anyaga alapján, egy, a 15. munkaterületen feltárt kisebb gödör is. A kerámiák mellett töredékekben egy emberi koponya nagyobb része is előkerült a betöltésből. A gödör jól illeszthető abba a szórványos, egymástól viszonylag távol előkerülő objektumokból álló horizontba, amelyre a szomszédos 6. munkaterületen is láhattunk példát 2011-ben, egy nagyobb, kettős temetkezést magába foglaló gödör formájában.

A késő bronzkor három munkaterületen képviseltette magát, jellemző módon mindhárom területen kora vaskori jelenségekkel együttes előfordulásról beszélhetünk. A 9. munkaterületen három objektum az urnamezős kultúra anyagát adta, közülük egy 3,7 m átmérőjű kerekded beásás esetleg műhelyként értelmezhető.

A 12. munkaterületen mindössze egy vörösre égett aljú, szabályos méhkas alakú gödör (SE 3363) volt a késő bronzkor–kora vaskor időszakára keltezhető.

A 18. munkaterület nyugati-délnyugati részét összefüggően, mintegy 7,5×15 m-es felületen foglalta el egyetlen kiterjedt gödörkomplexum, amelynek nyugati

addition, to pottery, the better part of a fragmented human skull was found in its fill too. The pit clearly fits within the horizon consisting of scattered features situated at a relatively large distance from each other, an example of which could also be observed in the neighboring work site No. 6 in 2011, in the form of a large pit containing a double burial.

The Late Bronze Age was represented at two work sites this year, characteristically occurring together with Early Iron Age phenomena in all three areas. Three features on work site No. 9 contained find material of the Urnfield culture. A roundish pit with a diameter of 3.7 m may be interpreted as possibly a feature from a workshop.

On work site No. 12, it was only possible to date a regular beehive-shaped pit (SE 3363) to the Late Bronze – Early Iron Age.

The western-southwestern part of work site No. 18, a surface of about 7.5 × 15 m, was uninterruptedly occupied by a single, extensive pit complex, the western continuation-ending was impacted by the preventive excavation on the street running along this year’s work site in 2007. This year we reached the eastern and partly the northern edge of the complex, so only a 3-5 m band from its central part remained unexcavated. As a result of the new excavation, it was partly possible to complement and refine previous observations about the complex, but the question posed concerning its exact function still cannot be answered. The complex consists of a group of pits, some of which may be clearly distinguished and some of them were established and refilled at the same time. The material and the character of the fills varies and sometimes may also be rich in

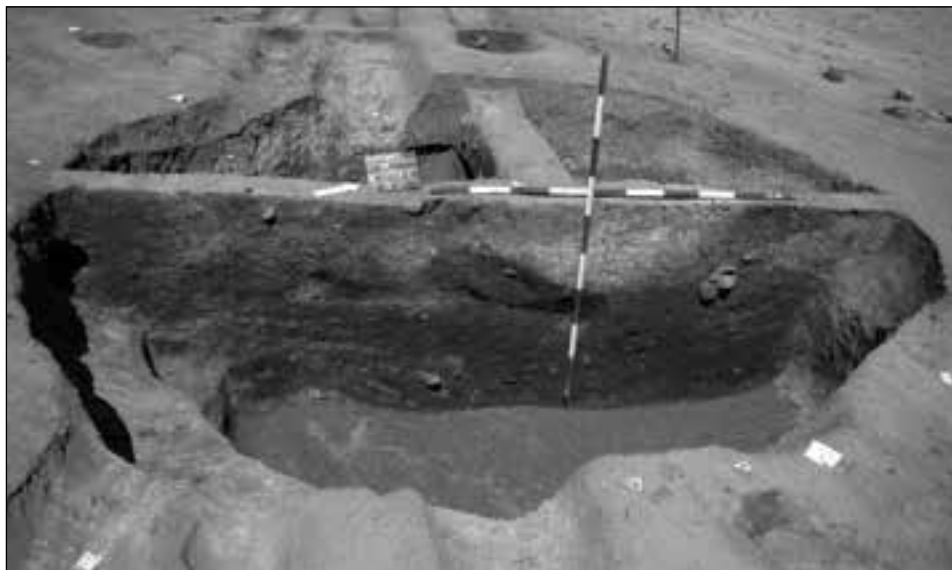
folytatását, lezáródást 2007-ben érintette a 2012-es munkaterületünk melletti utca megelőző feltárása. Most elértük a komplexum keleti és részben északi szélét is, így gyakorlatilag csak egy középső, 3-5 m széles sávja maradt feltáratlan. A objektumra vonatkozó korábbi megfigyelések részben kiegészíthetővé, pontosíthatóvá váltak az új feltárással, de a pontos rendeltetésével kapcsolatos kérdés továbbra is megoldatlan. Több, részben jól elkülöníthető, részben pedig szinte egyszerre kialakított és egyszerre visszatemetett gödör halmazából áll, a betöltések anyaga, jellege változatos, helyenként leletekben is gazdag. Jó relatív időrendi megfigyeléseket elsősorban a gödörkomplexum peremén lehetett tenni, központja felé haladva pedig mindinkább összefüggő, szélesebb területen azonos sorozatot adó rétegeket találtunk az amúgy tagolt, változatos aljú beásáshalmazban. A leletek elsődleges keletkezése a késő bronzkorra tehető, de egyes későbbi (kora vaskori) beásások jelenléte sem volt kizárható.

Munkaterületünk fennmaradó részén 16 gödör jellegű beásás, és egy észak-északkelet – dél-délnyugati irányú árokszakasz került feltárássra. A gödrök pontos jellegét többnyire nem tudtuk meghatározni. Általában 50 cm-t nem meghaladó mélységű, változatos profilú, a legtöbb esetben többszörösen egymásra ásott gödrökről van szó, amelyek a leletanyag alapján szintén a késő bronzkor, kora vaskor időszakában keletkeztek és általánosságban, a leletanyag jellege és mennyisége is a telepjelenségek közé sorolja őket. A feltárt egyetlen árok sekélyebb, déli irányú lejtést mutat, északon lezárul, délen pedig 7 m után kelet felé kanyarodik, és elhagyja a feltárássra kijelölt területet. Itt egyben egy korábbi, jóval mélyebb beásás betöltésének tetejét

finds. We could make well founded observations concerning the relative chronology of the pits, primarily at the edge of the pit complex. However, towards its center, we found increasingly coherent layers displaying the same sequence over a broader area in the pit complex with otherwise diverse, composite bottoms. The preliminary dating of the finds can be defined as the Bronze Age although it was not possible to exclude the presence of later (Early Iron Age) pits.

In the remaining part of our work site, 16 pits and a segment of a ditch oriented north-northeast to south-southwest were uncovered. It was mostly not possible to determine the exact character of the pits. Their depth in general did not exceed 50 cm, their shape varied, and in most cases they were multiply superimposed. Based on the finds, these pits too were created in the period of the Late Bronze – Early Iron Age, and both the character and the number of finds in general suggest that they belonged to the settlement features. The only excavated ditch is shallower and slopes towards the south. It terminates in the north; in the south it turns towards the east after 7 m and leaves the area designated for research. Here it cut the top of the fill of an earlier and much deeper pit as well. This latter pit unfortunately contained no finds.

Phenomena dated to the Early Iron Age were found on six work sites in 2012, partly together with Late Bronze Age features, as seen above. The six site details – three on each – seem to represent two settlement clusters situated close to each another. The finds of work sites No. 9, 11, and 13 belong to a group that strongly overlaps with the Late Iron Age and Roman Period settlement, previously excavated over a

7. kép: Kora vaskori gödör (SE 3359) feltárás közben tanúfallal
Fig. 7: Early Iron Age pit (SE 3359) during the excavation, with a section wall

is vágja, amelyből azonban sajnos nem került elő lelet.

Kora vaskorra keltezhető jelenségeket összesen hat munkaterületen tártunk fel 2012-ben, mint láttuk, részben késő bronzkoriakkal együtt. A hat lelőhely-részlet közül három-három látszik reprezentálni két, egymás közelében fekvő települési gócpontot. A 9., 11., 13. munkaterület leletei egy, már korábban is viszonylag nagy felületen feltárt, a késő vaskori, és római kori terepüléssel erős területi átfedésben lévő csoportba tartoznak, míg a 12., 16. és 18. munkaterületek már egy mélyebben fekvő és eddig kevésbé részletesen ismert csoportot alkotnak. A 9. munkaterületen feltárt kora vaskori (Hallstatt) objektumok, amelyek közül kettő négyzetes gödörházként, kettő pedig, méhkas alakú veremként volt értelmezhető, viszonylag gazdag leletanyagot adtak. Betöltésük anyaga és szerkezete is jellegzetes képet

relatively large area, while work sites No. 12, 16, and 18 constitute a group already situated at a deeper level, and less precisely dated. The Early Iron Age (Hallstatt) features unearthed on work site No. 9, two of which could be interpreted as square semi-subterranean houses, and another two as beehive-shaped storage pits, provided a relatively rich find material. Both the material and the composition of their fill was characteristic, dominated by ashy, burnt fills as was the case in most features from the same earlier excavated period. The character of another feature could not be identified based on the recovered detail disturbed by medieval phenomena. It appeared to be rather extensive, most resembling a house.

The only archaeological phenomenon on work site No. 11 was a square semi-subterranean house, which could be dated to the Early Iron Age, primarily based on the

mutatott, a hamus, égett betöltések domináltak, ahogy a korszak korábban feltárt objektumainak jelentős részénél is. Egy további objektum jellege a feltárt, középkori jelenségek által bolygatott részlete alapján meghatározhatatlan volt, de szintén kiterjedtebb, leginkább házszerűnek tűnt.

A 11. munkaterület egyetlen régészeti korú jelensége egy négyzetes gödörház volt, amit az előkerült kis számú kerámia alapján tarthatunk elsődlegesen kora vaskorinak. A lehumuszt és áttisztított felületben jól dokumentálhattuk az altalaj egy éles vonal mentén megfogható, északkelet-déli nyugati irányú rétegváltását. Az alábukó, sárgább, agyagosabb altalajt egy világosbarna, de antropogén nyomokat nem tartalmazó, talán eróziós réteg váltja, a vaskori gödörházat is már ebbe ásták bele.

A 13. munkaterületen két kisebb, meghatározhatatlan rendeltetésű beásás volt bizonytalanul a kora vaskorra keltezhető.

A másik települési göchoz tartozó 12. munkaterületen a legtöbb kerámialeletet a korai vaskor települési gödrei tartalmazták. Közülük kettő (SE 3359, 3389), a lelőhelyen már korábban is feltártakhoz hasonló, igen jelentős, 5 m-t is meghaladó átmérővel rendelkező, 130-150 cm relatív mélységet is elérő, nagyjából kerek gödrök közé tartozott, amelyeknek felső szintje következetesen sűrűn rétegzett hamus, égéstermékű betöltésű volt (7. kép). Igen hasonló betöltésű, de ezektől eltérő formájú és bizonyára más rendeltetésű volt az a függőleges falú, egyenes aljú, lekerekített sarkú, négyzet alakú gödör, amelynek déli oldala nyugati szakaszán – nyhe félkör alakú kiöblösödésben – lépcsőszerű padkát figyeltünk meg (SE 3460, 8-10. kép).

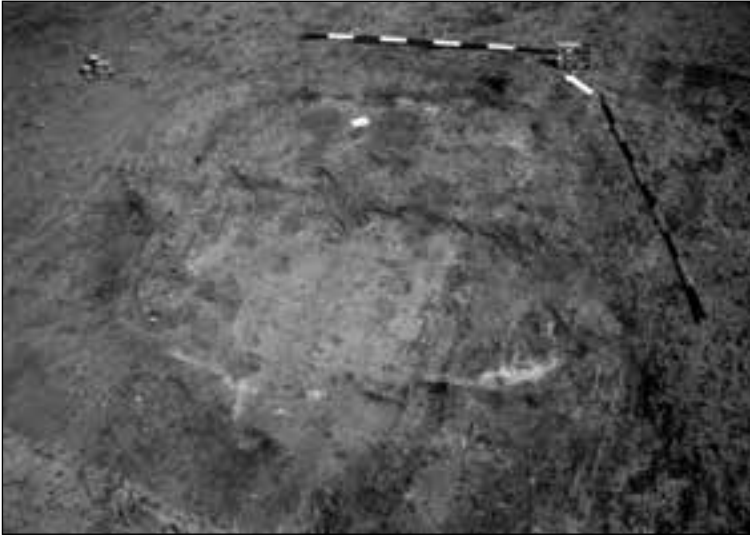
small number of potsherds. After removing the subsoil and cleaning the surface, we could precisely record the transition between two layers of the subsoil appearing in the form of a sharp line, running from northeast to southwest. The lower yellow, clayey layer of subsoil was superposed by a light brown erosion layer that did not contain any anthropogenic traces; the Iron Age semi-subterranean dwelling had already been dug into this latter one.

Two small pits of ambiguous function could be tentatively dated to the Early Iron Age on work site No 13.

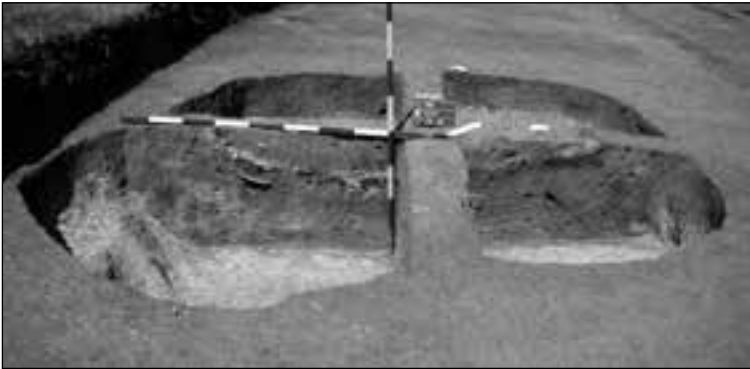
Most of the pottery finds were contained in the Early Iron Age pits from the settlement found on work site No. 12 and belonged to the other settlement cluster. Two of the pits (SE 3359, 3389) belonged to a series of, more or less, circular pits, a number of which had already been excavated. The diameter of these features was significant, more than 5 meters, their relative depth ranged from 130-150 cm, and the upper part of their fill consistently comprised dense, ashy, burnt layers (Fig 7). A square pit with rounded corners, vertical walls, and flat bottoms (SE 3460, Figs 8-10) contained a very similar fill but had a different shape and probably a different function from the previously mentioned ones. We could observe a stair-like shoulder on the western part of its southern side.

A total of four small pits on work site No. 16 could preliminarily be dated to the Early Iron Age. Among these features, an almost square, shallow depression with a diameter of 1.8 m, with a posthole supported with stones in the middle, is worthy of note.

Research carried out this year has broadened our understanding of the structure of the Early Iron Age settlement, which,

8. kép: Kora vaskori objektum (SE 3460) feltárja délnyugatról
Fig. 8: The outline of an Early Iron Age feature (SE 3460) seen from southwest

9. kép: Az SE 3460 metszete délkeletről
Fig. 9: The section of SE 3460 from the southeast

10. kép: Az SE 3460 feltárt állapotban északkeletről
Fig. 10: The SE 3460 excavated, seen from the northeast

11. kép: A római kori telep kerítődárkának szakasza a 10. munkaterületen

Fig. 11: A segment of the fencing ditch from the Roman Period settlement on work site No. 10

A 16. munkaterületen összesen négy kisebb gödör volt előzetesen a kora vaskorra keltezhető, ezek közül egy négyzeteshez közelítő, 1,8 m átmérőjű, sekély, de közepben kövekkel megtámasztott oszlophellyel ellátott beásás érdemel különösebb figyelmet.

Az idei kutatások tovább bővítették ismeretünket a kora vaskori település szerkezetét tekintve, amely a főváros területén a Kőérberek–Tóváros lakópark építését megelőző feltárások (HORVÁTH et al. 2005, 150–154) során előkerült településsel vethető össze. A horizontálisan elnyúló, nagy kiterjedésű, több belső gócponttal rendelkező települések lehetséges belső időrendjének felvázolására csak a leletanyag átfogó tanulmányozását követően kerülhet sor.

in the territory of the capital can be compared to the settlement unearthed during the preventive excavations preceding the construction of the Kőérberek–Tóváros Residential District (HORVÁTH et al. 2005, 150–154). Only a comprehensive analysis of the find material will allow us to outline the possible inner chronology of the horizontal, extensive settlements containing several internal clusters.

Features from the Late Iron Age, Celtic settlement were brought to light on work sites No. 9 and 12. On work site No. 9, two deeper pits yielded Celtic find material from the period preceding the Roman Period. Two pits represented the late La Tène phase on work site No. 12 as well: a storage pit with cylindrical walls and a strongly rounded, fired bottom (SE 3383) and a refuse pit with a similarly ashy fill (SE 3469). A late La Tène potsherd was found in the upper layer of the fill of pit SE 3366 that otherwise contained mostly Protoboleraz finds.

We found a further segment of a ditch that had already been observed during previous excavations (SE 1882 and 1928). The ditch was oriented northwest-southeast, and its bottom was articulated by a number of internal grooves. Certain parts of the segment situated in the middle part of the plot had vanished, or only the lower grooves were visible (SE 3360–3362, 3459, 3480, 3390, 3459). We could observe the continuous upper part of the ditch only in the northwestern corner. The finds that were unearthed raised the question of a possible Roman Period re-use of the ditch in addition to the previous, late Celtic period date.

Roman Period

This year, excavation on two plots provided further information on the Roman

A késő vaskori kelta település objektumait a 9. és a 12. munkaterületen tárhatuk fel. A 9. munkaterületen két nagyobb mélységű verem adta a római kort megelőző időszak kelta leletanyagát. A 12. munkaterületen szintén két gödör képviselte a késő LT időszakot; egy hengeres falú, erősen lekerekített, kiégetett fenekű tárolóverem (SE 3383) és egy ugyancsak hamus betöltésű hulladékgödör (SE 3469). Késő LT kerámiatöredék került elő a zömmel Protoboleráz leleteket tartalmazó SE 3366 felső rétegeből is.

Megtaláltuk a korábbi feltárásokon is megfigyelt északnyugat-délkeleti irányú, többszörösen tagolt aljú árok (SE 1882 és 1928) további részletét is. A telek középső részén jelentkező szakasz helyenként kikapott, némelykor mindössze az alsó vájatokat (SE 3360-3362, 3459, 3480, 3390, 3459) észleltük. Az árok összefüggő felső részét csak az északnyugati sarokban sikerült regisztrálnunk. Az előkerült leletek a korábbi, késő kelta keltezés mellett a római kori használat lehetőségét is felvetették.

Római kor

2012-ben két telek feltárása szolgáltatott újabb adatokat a terület római kori használatához. A 9. munkaterületen a falusias települést három gödörház képviselte, amelyek a már korábban megfigyelt módon egymáshoz igen közel, de szabálytalan elrendezésben helyezkedtek el (12. kép). Két további gödröt bizonytalan módon szintén ehhez a korszakhoz köthetünk, ezek leletanyaga azonban sokkal szegényebb volt, mint a látványos sigillata- és fémeleteket is adó házaké. Ugyancsak a korábbi megfigyeléseket (HAVAS-SZILAS-M. VIRÁG 2007, 168–178) erősítette a településrészlet abban a tekintetben, hogy házakhoz

Period use of the area. On work site No. 9, the village was represented by three semi-subterranean houses that were situated close to each other but in an irregular arrangement, in accordance with the previously observed pattern (Fig. 12). Two other pits can tentatively be connected to the same period. The find material from these features was, however, much more modest than the materials from the houses containing spectacular Samian ware and metal objects as well. The settlement detail confirmed previous observations (HAVAS – SZILAS – M. VIRÁG 2007, 168–178) in another respect too: we did not find any ovens belonging to the houses and the holes for the posts supporting the roof could be identified in no more than a few cases and even then with uncertainty. The overall image suits that of the central, intensively used area of the settlement well. In the south and east, this area was surrounded by a ditch a new segment of which could be uncovered on work site No. 10.

In spite of the limited area available for research, it can be considered a significant result that it was possible to recover a further 6.7 m long segment of the ditch (Fig. 11). Here, we could clearly observe the renewal of the feature too. In the same plot, outside the area surrounded by the ditch, a rather extensive feature could only partially be excavated, as it significantly overreached the designated construction area. The feature, poor in finds, can probably be interpreted as a semi-subterranean house or a workshop. This phenomenon too can be interpreted in the context of a previously excavated series of house-like features, modest in finds that were situated outside the southern section of the fencing ditch.

12. kép: Hallstatt házat vágó római gödörház feltárás közben a 9. munkaterületen

Fig. 12: The excavation of a Roman Period semi-subterranean house cutting a Hallstatt feature on work site No. 9

13. kép: Hallstatt objektumra ásott középkori gödörház a 9. munkaterületen

Fig. 13: A medieval semi-subterranean house dug on a Hallstatt feature on work site No. 9

tartozó tűzhelyeket egyáltalán nem találtunk és a tetőzetet tartó oszlopok helyeit is csak néhány esetben, bizonytalanul tudtuk azonosítani. Az összkép jól illeszkedik a település központi, intenzíven használt részébe, amelyet az az árok övez déli és kelet irányból, ennek újabb szakaszát a 10. munkaterületen tárhattuk fel.

The excavation carried out on work site No. 12 drew our attention to an important possibility concerning the Roman Period. Here, a new section of a further characteristic, multiply articulated (and possibly multiply renewed) ditch was found that raised the possibility of Roman Period use too, in addition to the

A kutatási terület szűkössége ellenére jelentősebb eredménynek mondható, hogy újabb 6,7 m hosszan tárhattuk fel az említett árkot (11. kép), így ezen a szakaszon az objektum megújítását is jól megfigyelhettük. Ugyanezen a telken, az árokkal határolt területen kívül egy leginkább földbe mélyített házként vagy műhelyként értelmezhető kiterjedtebb, de leletszegény objektum feltárására csak részlegesen kerülhetett sor, mivel az jelentékenyen túllógott a beépítés tervezett határain. Ez a jelenség megint csak jól összevethető a korábbi feltárások során megismert, a kerítőárok déli szakaszán kívül eső, házszerű, de feltűnően leletszegény objektumok sorozatával.

Fontos lehetőségre hívta fel a figyelmet a 12. munkaterületen végzett feltárás a római kor vonatkozásában is, itt újabb szakaszt tárhattuk fel egy másik, markáns, többszörösen tagolt (és talán többszörösen megújított) ároknak, amely a korábbi, késő kelta keltezését megerősítő leletek mellett a római kori használat lehetőségét is felvetette.

Középkor

A középkori (Árpád-kori) falu helyrajzához idén két területi csoportban tudtunk hozzátenni újonnan megismert elemeket. Az első csoportot a 9., 13. és 16. munkaterületek alkották, amelyek a korábban megismert település legsűrűbb központi (9. munkaterület), illetve az ezt közvetlenül övező keleti, északkeleti periféria zónájába estek. A második csoportba a 14., 15., 19. munkaterületek tartoznak, amelyek a 2011-ben feltárt 6. és 7. munkaterületekkel (HAVAS 2012, 48–49, 54–55) együtt már csaknem összefüggő tömböt alkotnak délen, a lelőhelyet keresztülzselő vízmosás közelében, a központi lelőhelyrésznél jóval magasabb terepszinten.

finds that confirmed its dating to the Late Celtic Period.

The Middle Ages

This year, we could also contribute to the topography of the medieval (Árpád Period) settlement with newly discovered elements situated in two spatial clusters. The first group comprised worksites No. 9, 13, and 16, which were located in the densest central area (worksite No. 9) of the previously identified settlement before as well as in the eastern and northeastern peripheral zone immediately surrounding it. Work sites No. 14, 15 and 19 belonged to the second group, which, together with work sites No. 6 and 7 excavated in 2011 (HAVAS 2012, 48–49, 54–55), form an almost continuous block in the south, close to the gutter running across the site, on a surface level that is much higher than that of the central area of the site.

On work site No. 9, the only semi-subterranean house from the village was located in our research area, with the usual square oven constructed with stones in the (north) eastern corner and the entrance on the southwestern side. The house was dug over a more extensive Iron Age feature and its floor was created by tamping a layer of clay on the fill of the prehistoric phenomenon (Fig. 13).

We had the possibility to excavate partially another semi-subterranean house on work site No. 13. At the southern edge of the work site we could unearth the northern edge of the house, its corner with the oven, and a storage pit related to it dating from approximately the same period. Here, the oven was created in the northwestern corner of the house, and we were lucky to be able to make observations concerning its construction method as

A 9. munkaterületen a falu egyetlen gödörháza esett kutatási területünkre a megszokott, négyzetes köves kemencével az (észak)keleti sarokban, bejárattal a délnyugati oldalról. A házat egy kiterjedtebb kora vaskori objektumra ásták, padlóját az őskori jelenség betöltésére döngölt agyagréteggel alakították ki (13. kép).

Egy újabb gödörház részleges feltárására a 13. munkaterületen is lehetőségünk nyílt. A ház északi szélét, kemencés sarkát, valamint egy vele relációban lévő, hasonló korú tárlóvermet a munkaterület déli szélén tárhattuk fel. A kemencét itt a ház északnyugati sarkában alakították ki, felépítésének menetével kapcsolatban is tehattünk szerencsés megfigyeléseket. Mivel magát a házat egy viszonylag barnább, humuszosabb talajba mélyítették, jól kivehettük, hogy a gödör megásását követően a teljes kemencés sarkot külön kikapasztották agyaggal, és ezt követően rakták be a kemencét alkotó köveket. Az agyagtapasztás tehát nem csak a később kiégett sütőfelület területére korlátozódott. A ház további részei a már megépített járda és útfelület alá esnek. Valószínűleg szintén középkorinak tartható az a két párhuzamos, észak-délihez közelítő irányú, enyhén ívelődő árok, amelyeket a háztól nyugatra tártunk fel. E két árok egyben a szomszédos telken (3. munkaterület) 2011-ben feltárt észak-déli és keletnyugati árokkal is rendszert alkothat.

A 16. munkaterület objektumai közül egy kisebb négyzetes gödörház, amely északon túlnyúlt az eredetileg kitűzött építési hely határain, valamint egy igen leromlott állapotú kemence és hamuzógödör-páros tartható középkorinak. Sajnos egyértelmű keltezés adó leletanyag a gödörházból sem került elő. A ház irányítása északkelet-délnyugati, a köves kemence a keleti

well. As the house was sunk into a more brownish soil mixed with humus. It was clearly visible that after digging the pit, the entire corner was plastered with clay, and the stones constituting the kiln were placed in afterwards. The clay plastering was thus not limited to the baking surface that was later fired. Other parts of the house were located under the already constructed sidewalk and road surface. Two slightly curved ditches running parallel, oriented approximately north-south, excavated west of the house, can probably be considered to be medieval too. These two ditches, at the same time, comprise a system together with the north-south and east-west ditches excavated in 2011 on the neighboring plot (work site No. 3).

Among the features found on work site No. 16, a smaller, square semi-subterranean house that extended beyond the borders of the originally designated construction area in the north, and a complex comprised of a badly damaged kiln and its ash pit can be considered medieval. The semi-subterranean house unfortunately did not contain any finds that would have allowed its unambiguous dating. The orientation of the house was northeast-southwest, the oven with the stones was situated in the eastern corner, but we found a smaller burnt spot nearby the southern corner of the house as well.

At that part of the site which is located at a higher level, we first worked this year on work site No. 14. Here, besides several modern-age pits, a total of 24 archaeological features were uncovered, all of which could be dated to the Middle Ages. The phenomena constituted two spatial groups. On the southern part of the work site, shallow pits of uncertain outlines, two larger storage pits and a badly fired

14. kép: 13. századi
gödörház a 15.
munkaterületen
Fig. 14: 13th-century
semi-subterranean
house on work site
No. 15

sarokban található, de egy kisebb égett foltot a ház déli sarka közelében is találtunk.

A magasabban fekvő lelőhelyrészen elsőként a 14. munkaterületen dolgoztunk idén. Itt számos modern, újkori beásás mellett összesen 24 régészeti korú objektum feltárása történt meg, ezek mindegyike a középkorra keltezhető. A jelenségek két területi csoportot alkottak. A munkaterület déli részén, rendszertelen halmazban sekély, gyenge elválású gödrök, néhány nagyobb tárlóverem és gyengén kiégett, sütőfelülettel nem rendelkező (alkalmi?) tűzhely bontakozott ki. Északon egy nagyobb, a kutatási terület határain túlnyúló oszlopszerkezetes, felszínen álló épület cölöplyukai köré csoportosulva szintén hosszúság, sekély tüzelőhelyeket és gödröket tártunk fel.

Kicsit magasabban, a 15. munkaterületen két kisebb, erősen megrongálódott kemence mellett egy kb. 5×3 m-es alapterületű, téglalap alakú, földbe mélyített házat találtunk (14. kép). A ház iránya

(temporary?) fireplace without a baking surface were found in an irregular arrangement. We unearthed oblong, shallow fireplaces and pits in the north too. These features clustered around the postholes of an over-ground post-structure building that extended over the borders of the research area.

At a slightly higher level, on work site No. 15, besides two smaller, badly damaged kilns, we found an oblong semi-subterranean house measuring ca. 5×3 m (Fig. 14). The orientation of the house was north-northwest – south-southeast. Based on the finds it can be dated to the 13th century and it may possibly have survived into the 14th century as well. It is thus, certainly be connected to a relatively late phase at the medieval settlement.

On the neighboring plot, on work site No. 19, the archaeological phenomena could be detected on a variable surface. The terrain was determined by a depression running southwest-northeast across the territory. The depression was filled

15. kép: Rendhagyó középkori temetkezés a 19. munkaterületen
Fig. 15: Irregular medieval burial on work site No. 19

észak-északnyugat – dél-délkeleti. Az előkerült leletek alapján a 13. századra keltezhető, talán megélhette a 14. századot is, így a középkori településnek mindenképpen relative késői fázisához köthető.

A szomszédos telken, a 19. munkaterületen a régészeti jelenségek változatos terepfelzínén jelentkeztek. A terepalakulatot meghatározta egy délnyugat-északkeleti irányban területünkön áthúzódó, hordalékszerű talajjal kitöltött mélyedés, amely talán természetes árokként értelmezhető és esetleg kapcsolatban lehet a 7. munkaterületen 2011-ben feltárt árokkal. A jelenség gyakorlatilag elfoglalta a munkaterület északi harmadát, betöltődése leletet még szórványosan sem tartalmazott, de több régészeti jelenség vágta. Összesen nyolc objektumot tártunk fel a területen, ezek közül egy kis körte alakú kemence volt, a többi kerek vagy amorf gödör. Az egyik kerek, méhkas alakú veremben egy rendellenes temetkezésre, egy fiatal felnőtt felhúzott lábú, háton fekvő vázára találtunk (15. kép). A csontváz a gödör

with alluvium-like soil. It can perhaps be interpreted as a natural ditch and may be associated with the ditch unearthed in 2011 on work site No. 7. The phenomenon in practice occupied the northern third of the work site, its fill contained no finds at all, but it was cut by several archaeological phenomena. We excavated a total of eight features in the area, one small, pear-shaped oven among them while the rest were round or shapeless pits. In one of the circular, beehive-shaped pits we found an irregular burial, the skeleton of a young adult lying on its back with drawn-up legs (Fig. 15). The skeleton was situated in the middle of the fill of the pit, so the body was buried in a pit that was half-way filled. This burial, as the rest of the features unearthed on the plot, can be dated to the Middle Ages, more precisely to the 13th century. This is the second example of irregular burials placed in a pit on the territory, following a first, similar one uncovered in 2005 (HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006, 109–111).

betöltésének közepénél helyezkedett el, tehát egy már félig betöltött gödörbe tették. Ez a temetkezés, ahogy a telken feltárt többi objektum is, a középkorra, közelebről a 13. századra keltezhető. A rendhagyó, gödörbe történő temetkezésnek második példáját láthatjuk területünkön az első, 2005-ben feltárt hasonló jelenség után (HAVAS-KÁRPÁTI-SZILAS 2006, 109–111).

A középkori falu fejlődése szempontjából az idei feltárás megerősíteni látszik azt a korábbi feltevést, hogy a legkésőbbi jelenségek a terület magasabban fekvő részén helyezkednek el, ez a településrész egyértelműen túlélte a tatárjárást. Emellett mind részletesebben ismerjük meg ennek a területrésznek a belső szerkezetét is, amelyről korábban a település magjához viszonyítva csak jóval szórványosabb adataink voltak.

Röviden meg kell még emlékezni két további temetkezésről is, amelyet a 9. munkaterületen tártunk fel. A két, háton fekvő váz egymás közelében, a jelenlegi terepszíntől csupán 50-60 cm-es mélységben volt, a korábbi mélyszántás is bolygatta őket. Melléklet vagy viseleti tárgy nem került elő, sírfolt, koporsó nem körvonalazódott. Tájolásuk délnyugati-északkeleti. Ahogy valamennyi, a Harsánylejtőn eddig feltárt sír, úgy ezek sem értékelhető temető részleteként, csupán szórványos temetkezéseknek tarthatók. A különböző korú telepekhez köthető valódi temetők elhelyezkedése tehát továbbra is ismeretlen számunkra.

Havas Zoltán – M. Virág Zsuzsanna

Concerning the development of the medieval village, the excavation carried out this year seems to confirm the previous supposition that the latest phenomena are located in that part of the territory which has a higher elevation. This settlement part doubtless survived the Mongol invasion. In addition, we have increasingly detailed knowledge about the inner structure of this area, about which earlier we had much more sporadic data as compared to the core of the settlement.

We should briefly mention two further burials unearthed on work site No. 9. The two skeletons lying on their back, not far from each other, were found at a depth of only 50-60 cm measured from the present surface level. They had also been disturbed by previous deep plowing. No grave goods or dress accessories were found, and neither the outlines of the graves, nor any coffins could be observed. The graves were oriented southwest-northeast. As with all the graves excavated to date on Harsánylejtő, neither of these burials appear to belong to a cemetery, but seem to be randomly scattered burials. Thus, the location of “real” cemeteries related to the settlements from various archaeological periods, is still unknown for us.

Zoltán Havas – Zsuzsanna M. Virág

Irodalom/References:

BERTÓK et al. 2008 • Bertók G.–Gáti Cs. – Vajda O.: Előzetes jelentés a Szemely-Hegyes lelőhelyen (Baranya megye) található neolitikus körárok-rendszer kutatásáról (Preliminary report on the research at the Neolithic Kreisgrabenanlage at Szemely-Hegyes, Baranya county, Hungary). *ArchÉrt* 133 (2008) 85–106.

HAVAS 2012 • Havas Z.: Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Excavations and archaeological supervisions at Csúcshegy-Harsánylejtő in 2011). *Aqfűz* 18 (2012) 45–55.

HAVAS–KÁRPÁTI–SZILAS 2006 • Havas Z. – Kárpáti Z. – Szilas G., Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében (Test excavation in the area of the Roman villa on Csúcshegy). *Aqfűz* 12 (2006) 106–115.

HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007 • Havas Z. – Szilas G. – M. Virág Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa közelében II (Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II). *Aqfűz* 13 (2007) 154–179.

HORVÁTH et al. 2005 • Horváth L. A. – Korom A. – Térey Gy. – Szilas G. – Reményi L.: Előzetes jelentés az épülő Kőérberek-Tóváros lakópark területén folyó régészeti feltárásokról (Preliminary report on the archaeological excavation conducted parallel to the construction on the territory of the Kőérberek-Tóváros residential district). *Aqfűz* 11 (2005) 137–167.

HORVÁTH 2001 • Horváth, L. A.: Die relativchronologische Position des Protoboleráz-Horizontes aufgrund seiner südlichen Komponenten. In: Roman, P. – Diamandi, S. (Hrsg.), III - Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phaenomen zwischen

dem Oberrhein und der Unteren Donau. *Bucureşti* 2001, 459–515.

KALICZ 1985 • Kalicz N.: Kőkori falu Aszódon (Neolithisches Dorf in Aszód). *Múzeumi Füzetek* 32, Aszód 1985.

KALICZ 2008 • Kalicz, N.: Aszód: ein gemischter Fundort der Lengyel- und Theiss-Kultur. *CommArchHung* 2008, 5–54.

KALICZ 1991 • Kalicz, N.: Beiträge zur Kenntniss der Kupferzeit im ungarischen Transdanubien. In: Lichardus, J. (ed.), *Die Kupferzeit als historische Epoche. Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde* 55 (1991) 347–387.

KALICZ 2001 • Kalicz, N.: Die Protoboleráz-Phase an der Grenze von zwei Epochen. In: Roman, P. – Diamandi, S. (Hrsg.), *Cernavoda III - Boleráz. Ein vorgeschichtliches Phaenomen zwischen dem Oberrhein und der Unteren Donau. Bucureşti*, 2001, 385–435.

KALICZ–HORVÁTH 2010 • Kalicz, N. – Horváth, L.: Die kupferzeitliche Protoboleráz-Phase (Gruppe) im Lichte der neuen Ausgrabungen in Südwest-Transdanubien. In: J. Šuteková – P. Pavúk – P. Kalábková – B. Kovár (eds.), *Panta Rhei. Studies in Chronology and Cultural Development of South-Eastern and Central Europe in earlier Prehistory. Presented to Juraj Pavúk on the occasion of his 75. Birthday. Studia Archaeologica et Mediaevalia* 11. Bratislava 2010, 407–433.

T. LÁNG–M. VIRÁG–HAVAS 2005 • T. Láng O. – M. Virág Zs. – Havas Z.: Budapest, III. Solymárvölgyi út 8–12. *RKM* 2004 (2005) 192.

PODBORSÝ–KOVÁRNÍK 2006 • Podborsý, V. – Kovárník, J.: Neolithic and post-Neolithic enclosures in Moravia in their Central European context. In: Harding, A. – Sievers, S. – Venclová, N. (eds.), *Enclosing*

the past: inside and outside in prehistory. Sheffield, 2006.

RACZKY 2000 • Raczky, P.: Cultural Context of the Late Neolithic Site at Polgár-Csőszhalom (Hungary). In: Hiller, St. – Nikolov, V. (Hrsg.), Karanovo III – Beiträge zum Neolithikum in Südosteuropa. Wien 2000, 405–414.

RACZKY et al. 1997 • Raczky P. – Anders A. – Nagy E. – Kurucz K. – Hajdú Zs. – W. Meier-Arendt, Polgár-Csőszhalom-dűlő. In: Raczky et al. (eds.), Utak a múltba. (Path into the past). Budapest 1997, 34–43.

RACZKY et al. 2002 • Raczky, P. – Meier-Arendt, W. – Anders, A. et al.: Polgár-Csőszhalom (1989-2000): Summary of the Hungarian-German Excavations on a Neolithic Settlement in Eastern Hungary. In: Asla, R. – Blum St. et al. (Hrsg.), Mauerschau. Festschrift für Manfred Korfmann. Band 2. Remshalden-Grunbach 2002, 833–860.

RAJNA 2009 • Rajna A.: Bőrmegmunkálás egy törökbálinti rézkori telepen (Leather-

working at a Copper Age settlement of Törökbálint). In: Ilon, G. (ed.), Nyersanyagok és kereskedelem (Raw materials and trade). ΜΩΜΟΣ VI. Szombathely 2009, 327–334.

SZILAS–M. VIRÁG 2008 • Szilas G. – M. Virág Zs.: Próba feltárás a csúcshegyi római villa közelében III (Test excavations in the region of the Roman villa on Csúcshegy III). Aqfűz 14 (2008) 119–132.

TRNKA 2005 • Trnka, G.: Kreise und Kulture – Kreisgrabenanlagen in Mitteleuropa. In: Daim, F. – Neugebauer, W. (Hrsg.), Zeitreste Heldenberg. Geheimnisvolle Kreisgräben. Horn-Wien 2005, 10–18.

M. VIRÁG–TÓTH 2006 • M. Virág Zs. – Tóth A.: Régészeti kutatások az M0 körgyűrű keleti szektorának nyomvonalán fekvő BP 05 lelőhelyen (Archeological investigations on the BP 05 find location along the path of the eastern sector of the M0 ring highway). Aqfűz 12 (2006) 196–206.

Jelentés Nagytétény központja rehabilitációjához kapcsolódó régészeti munkákról

(Budapest XXII. ker., Nagytétény, Hrsz.: 231725, 231726, 232529, 232481, 232569)

Nagytétény központja az egyik legjelentősebb ismert és védett régészeti lelőhely Budapest XXII. kerületének. Csaknem valamennyi főbb régészeti korszak emlékei megtalálhatók a városrész területén.

Az őskorból főként bronzkori temetkezések és rézkori telepnyomok ismertek, ez utóbbi korszakból legutóbb 2013 tavaszán kerültek elő leletek a Budapest–Tárnok vasútvonal tervezett Pohár utcai megállójához kapcsolódó régészeti feltáráson (BESZÉDES–SZILAS–TEREI–KOZMA jelen kötet, 89–107).

A római korszakban is kiemelkedő szerepet töltött be Nagytétény városmagja. A Kr. u. 1. század utolsó évtizedében megépített és még az 5. század elején is használt Campona segédcsoport tábor nagyjából a Zsák utca, Iskola utca, Szent Flórián (korábban: Landler J.) utca és a 6-os út által határolt területen helyezkedett el.

Az 1935-ben Járdányi-Paulovics István által megkezdett tábor kutatásokat (JÁRDÁNYI-PAULOVICS 1957) előbb Fülepp Ferenc (FÜLEP 1962), majd 1996-tól Kocsis László folytatta jelentős eredményekkel (KOCISIS 2003; KOCISIS 2004).

A katonai táborhoz civil település (*vicus*) is tartozott, amelynek pontos kiterjedése a sűrű újkori beépítettség miatt egyelőre csak hozzávetőleges pontossággal határoz-

Report on the archaeological works related to the reconstruction in the town center of Nagytétény

(Budapest XXII, Nagytétény, Lrn.: 231725, 231726, 232529, 232481, 232569)

The town center of Nagytétény is one of the most significant known and protected archaeological sites in District XXII in Budapest. There are traces of almost every archaeological period within its territory. Mostly Bronze Age burials and Copper Age settlement remains are known from prehistory. The most recent Copper Age finds were discovered in the Spring of 2013 during the excavation related to the planned stop at Pohár Street of the Budapest–Tárnok railway line (BESZÉDES–SZILAS–TEREI–KOZMA in the present volume 89–107).

The town center of Nagytétény played a prominent role in the Roman Period too. The Campona auxiliary fort, built in the last decade of the AD 1st century and still used at the beginning of the AD 5th century, was approximately situated in the area bordered by the Zsák Street, Iskola Street, Szent Flórián (earlier Landler J.) Street and Motorway No. 6.

Research on the fort was begun in 1935 by István Járdányi-Paulovics (JÁRDÁNYI-PAULOVICS 1957). It was continued by Ferenc Fülepp (FÜLEP 1962), and later, from 1996, by László Kocsis, producing significant results (KOCISIS 2003; KOCISIS 2004).

The military fort was surrounded by a civil settlement (*vicus*). Its full extent can

ható meg. A település temetőjéből gazdag mellékletekkel ellátott hamvasztásos és csontvázas sírok mellett számos szarkofág és sírkő került elő (MRÁV 2008).

A magyar honfoglalást követően Tétény vezér téli szálláshelyeként szolgálhatott a terület, majd a középkor folyamán jelentős falu alakult ki. A nagytétényi kastély

only be approximated at the moment due to the fact that the area was densely built up during the Modern Period. Besides cremation and inhumation burials with rich grave goods, a number of sarcophagi and grave steles were also found in the cemetery that belonged to the settlement, (MRÁV 2008).

1. kép: A munkaterület délről fotózva

Fig. 1: The area of the excavations from the south

2. kép: Agyagba rakott középkori kőfal maradványa
Fig. 2: Remains of a medieval stone wall set in clay

falaiban azonosította Geszti Eszter az 1950-es évek végén a középkori vár megmaradt falazatát (GESZTI 1972). A 15. század derekától már mezővárosi ranggal bíró település volt Tétény.

Nagytétény központjának 2012-ben megkezdett felújításához, rehabilitációjához kapcsolódóan több helyszínen kellett régészeti feltárást végeznie a Budapesti Történelmi Múzeumnak.

1. Művelődési ház (Kulturális központ)

A Nagytétényi út 274–276. szám alatt tervezett, mélygarázzsal ellátott Kulturális központ építéséhez kapcsolódóan mintegy 850 m² területen kellett megelőző feltárást végezni (1. kép).

Ennek során a korábbi régészeti jelenségeket jelentősen roncsoló újkori objektumokon, falakon kívül főként középkori (14-16. századi) és római kori (Kr. u. 2-4. századi) rétegek és telepobjektumok kerültek elő. Ezen emlékek a fentebb ismertetett, római segédcsoport tábort övező civil településhez (*auxiliáris vicushoz*), illetve Tétény faluhoz, később mezővárosához tartoztak. Őskori objektumok és leletek nem kerültek elő, noha a Pohár utcai késő rézkori Baden-kultúra lelőhelye munkaterületünk től alig 150 m-re húzódik.

A középkorra keltezhetőek az agyaggal megkötött, mészkőből rakott keskenyebb falú épületek, amelyeknek északkelet-délnyugati irányú kisebb falszakaszai maradtak csak meg. A kőépítkezések mellett a korban gyakoriak voltak a fából emelt épületek is, amelyek lenyomatait cölöplyukak formájában sikerült dokumentálni. A fából történt építkezések következtében gyakori tűzvészek nyomait, pusztulási rétegek formájában, ugyancsak megfigyelhettük. A 14-15. századból származik egy

Following the Hungarian Conquest, the territory may have served as the settlement area of Chieftain Tétény. Later, during the Middle Ages, a significant village developed here. In the late 1950s, Eszter Geszti identified the remains of the medieval castle surviving within the walls of the present Nagytétény Castle (GESZTI 1972). From the mid-15th century, the settlement of Tétény possessed the rank of oppidum.

The Budapest History Museum was entrusted with carrying out archaeological excavations and work at a number of construction sites related to the renovation, rehabilitation of the town center of Nagytétény starting in 2012.

1. Community Center (Cultural Center)

Preventive excavation was needed on a territory of 850 m² connected to the construction of the Cultural Center with a deep garage, planned at 274–276 Nagytétényi Road (Fig. 1). Mostly medieval (14th-16th century) and Roman Period (2nd-4th c. AD) layers and settlement features were found during this work in addition to modern features and walls that had significantly damaged the earlier archaeological phenomena. The remains belonged to the above-mentioned settlement (*auxiliary vicus*) surrounding the Roman auxiliary fort and to the village, later oppidum, of Tétény. Prehistoric features and finds were not discovered, although the Late Copper Age Baden Culture site at Pohár Street is located no more than 150 meters from our work site.

Buildings with thinner walls constructed of limestone bonded with clay can be dated to the Middle Ages. Only smaller segments of their walls running northeast-southwest have survived. Besides stone

3. kép: Római kori objektumok foltjai
Fig. 3: Remains of Roman period features

4. kép: Római kori gödrök metszete
Fig. 4: Cross-section of Roman period features

nagyobb, félig földbe mélyített veremház, amelynek felmenő falai agyagba rakott kőből készültek (2. kép). A veremház vizsztatöltött földjéből vassarló, vas övcsat és festett piros festésű középkori kerámia került elő.

Munkaterületünkön a római kort csak kevés objektum, főként anyagnyerő gödrök képviselték, amelyek betöltéséből

constructions, wooden buildings were also widespread during the period. Impressions from them could be documented in the form of postholes. Traces of fire, frequent due to the wooden constructions, could be observed as well in the form of destruction layers. A larger semi-subterranean house, the walls of which were made of stone set in clay, dated from the 14th-15th century

rendkívül kevés leletanyag került elő (3-4. kép). Mindez arra mutat, hogy a terület a katonai tábornak övező civil település (*vicus*) peremzónájához tartozhatott.

2. Szelmann ház

A Nagytétényi út 306. szám alatt álló, úgynevezett „Szelmann ház” bővítéséhez kapcsolódóan kisebb volumenű régészeti munkát kellett elvégeznünk, amely főként az újonnan építendő épületrész sávalapozására, valamint a szikkasztóakna és gépészeti akna feltárására szorítkozott.

Az új épületrész csekély mélységet (-60/70 cm) érintő sávalapozási munkálatai során régészeti lelet nem került elő.

A Szelmann ház udvarában 280 cm mélyre tervezett, 280×190 cm kiterjedésű vízóra-akna területét kézi munkaerőt alkalmazva tártuk fel (5. kép). A felszíntől mintegy 120 cm mélyen (100,74 mBf) 16-17. századi rétegek jelentkeztek. Fokozatosan, rétegenként lefelé haladva ko-

5. kép: Vízóra-akna, keleti metszetfal
Fig. 5: Water meter pit, eastern cross-section

(Fig. 2). An iron sickle, an iron belt buckle, and medieval pottery with red paint on it were found in the fill of the house.

The Roman Period was represented by no more than a few features at our work site, mostly extraction pits. Their fills contained only a small number of finds (Figs. 3-4). All these features indicate that the area might have belonged to the border zone of the civil settlement (*vicus*) surrounding the military fort.

2. Szelmann House

Small-scale archaeological research was carried out in connection with the enlargement of the so-called Szelmann House at 306 Nagytétényi Road. The work was mainly limited to the strip foundation of the planned new building and to the infiltration and mechanical shafts. During the works on the shallow (-60/70 cm) strip foundation of the new building no archaeological finds were brought to light.

The territory of the water meter pit measuring 280×190 cm and with a planned depth of 280 cm in the courtyard of the Szelmann House was excavated with manual labor (Fig. 5). About 120 cm deep from the surface (100.74 m a.B.s.) 16th-17th century layers could be observed. Proceeding downwards gradually, layer by layer, earlier medieval (14th-15th century) levels and traces of pits were found that were rich in pottery. These levels belonged to the oppidum period of Tétény. The lowermost archaeological feature was a clay extraction pit dug into the yellow subsoil that contained no finds and so its date is uncertain. It is supposed that it is of Roman origin based only on topographical data. The yellow subsoil was

6. kép: Liftakna területének feltárása közben
 Fig. 5: Area of the elevator shaft during excavation

7. kép: Közműárkok a nagytétényi plébániatemplom kertjében
 Fig. 7: Drainage channels in the yard of the Nagytétény Parish Church

rábbi középkori (14-15. század) szintek és gödörnyomok kerültek elő gazdag kerámiaanyaggal. Ezek a szintek Tétény mezővárosi periódusához tartoztak. A legelső régészeti objektumot egy, a sárga alattajba mélyített anyagnyerő gödörkomplexum jelentette, amelyből leletanyag nem került elő, keltezése így bizonytalan. Római korra való datálását csupán topográfiai adatok-

detected at a depth of 220 cm (99.65 m a.B.s.) measured from the surface.

3. Synagogue

No archaeological layers were found in the courtyard of the former Orthodox Synagogue at 283 Nagytétényi Road during the manual labor excavation of the 100×140 cm surface of the 85 cm deep

ból sejthetjük. A sárga altalaj a felszíntől mérve 220 cm mélyen (99,65 mBf) került elő.

3. Zsinagóga

A Nagytétényi út 283. szám alatt épült egykori ortodox zsinagóga udvarán 100×140 cm kiterjedésű, 85 cm mélységű gépészeti akna kézi erővel történő kiasása során régészeti réteg nem került elő, végig újkori feltöltés jelentkezett.

Az épület belsejében 180 cm mélységűre tervezett, 2×2,7 m kiterjedésű liftakna területén is szükségessé vált a megelőző feltárás. Itt egy kevert – újkori és középkori leletanyagot egyaránt tartalmazó – planírozási réteg alatt, a zsinagóga belső padlószintjétől számítva 65-70 cm-es mélységben vörösesbarna színű, faszén-szemcsékkel kevert római kori égési réteget dokumentálhattunk. Alatta keményre tömörödött római kori járószint jelentkezett. A járószint alatt, 80 cm mélységben római *tegulat*öredékeket tartalmazó, 40-50 cm vastag humuszos kultúrréteg húzó-dott, amely alatt már a sárga löszös altalaj jelentkezett (6. kép).

A korábbi feltárásokból nyert római topográfiai ismereteink alapján a zsinagóga épülete a katonai tábor védőárkainak külső zónájába esik.

4. Templomkert

A Nagytétényi plébániatemplom mellett végzett kivitelezői munkálatok (támfal építése, csapadékvíz csatornák létesítése) során középkori és kora újkori temetkezések kerültek elő (7-8. kép). A nyugat-keleti tájolású sírok a felszíntől 70-80 cm mélységtől lefelé, több rétegben jelentkeztek. A csontvázak sok esetben bolygatottak voltak, ami részben a gyakori egymásra temetkezés, részben az újkori bolygatá-

8. kép: Középkori csontvázak sír a templomkert egyik közműárkából

Fig. 8: Medieval inhumation grave from a drainage channel of the graveyard

mechanical shaft. The entire fill dated from the Modern Period.

We had to carry out preventive excavation inside the building as well, in the territory of an elevator shaft that measured 2×2,7 meter with a planned depth of 180 cm. Here, under a mixed layer of levelling fill containing both modern age and medieval finds, at a depth of 65-70 cm from the interior floor level of the synagogue, we could document a burnt, reddish-brown, Roman Period layer mixed with charcoal speckles. Beneath that, a hard, pounded, Roman Period surface could be detected. Under this surface, at a depth of 80 cm, a 40-50 cm thick culture-bearing layer was situated that was mixed with humus and contained fragments of Roman *tegulae*. Beneath that, the yellow, loessy subsoil could already be observed (Fig. 6). Based on what is known about the Roman Period topography from previous excavations, the

sok következménye volt. A szegényes leletanyag középkori edénytöredékekből és koporsószegekből állt.

Valószínűleg már kora újkori (17-18. századi?) temetkezésekhez tartozhattak azok a koporsós temetkezések, amelyek faanyaga épebben megmaradt. Ezekből mintát vettünk további, pontosabb kor-meghatározás céljára.

Beszédes József – Terei György

Irodalom/References:

FÜLEP 1962 • Fülep F.: Nagytétény, római tábor. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Múemlékei II. Budapest 1962, 643–652.

GESZTI 1972 • Geszti E.: A nagytétényi kastély története. Magyar Múemlékvédelem 1969-1970 (1972) 53–62.

JÁRDÁNYI-PAULOVICS 1957 • Járdányi-Paulovics I.: Nagytétényi kutatások. Régészeti Füzetek 3. Budapest 1957.

KOCSIS 2003 • Kocsis L.: Campona Castellum. In: Visy Zs. (ed.), The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica. Pécs 2003, 106–108.

MRÁV 2008 • Mráv Zs.: Feliratos római szarkofág Camponából (Budapest XXII, Angeli u. 25.) Közöletlen római szarkofág leletek a Magyar Nemzeti Múzeumban. I. ComArchHung 2008, 191–228.

building of the synagogue is located in the outer zone of the defensive ditches of the military fort.

4. Churchyard

Medieval and early modern burials were brought to light during the construction works (building a buttress, establishing drainage channels) carried out next to the Nagytétény Parish Church (Figs. 7-8). The graves oriented east-west were located in several layers, from a depth of 70-80 cm measured from the surface. The skeletons were disturbed in many cases, partly due to the frequent superposed burials and partly to the modern age disturbances. The relatively poor find material consisted of medieval potsherds and coffin nails. Coffin burials in which the wood of the coffin survived to a greater extent probably dated to the Early Modern Period (17th-18th century?). We took wood samples to date them more more precisely.

József Beszédes – György Terei

Régészeti munkák a Budapest-Tárnok vasútvonal felújításának fővárosi szakaszán 2011-2012-ben

Archaeological work in the Budapest section of the reconstruction of the Budapest-Tárnok railroad in 2011-2012

A Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. uniós források bevonásával több lépésben tervezte a Budapest (Kelenföld) – Tárnok vasútvonal korszerűsítését. A csaknem 18 km hosszú budapesti szakasz modernizálása új pályatestek kialakítását és a már meglévők kiszélesítését jelentette. Ezen kívül új műtárgyak (parkolók, aluljárók) létesítése is szerepelt a tervekben.

A megépítendő pályaszakaszok és műtárgyak egy része ismert régészeti lelőhelyeket (összesen nyolc lelőhelyet) érintett a XI. és XXII. kerületben, ezért a Kulturális Örökségvédelmi Iroda régészeti feltárásokat írt elő az érintett szakaszokon.

A megelőző feltárásokat a Budapesti Történeti Múzeum munkatársai végezték el 2011. december 14. és 2012. március 30. között. A régészeti feltárás ütemezésére nem szakmai, hanem a beruházás szempontjai szerint került sor.

A régészeti munka a mintegy 18 km hosszú, vizsgálható nyomvonal-szakaszon (1. kép) alapvetően kétfajta építési tevékenységhez kapcsolódott. Egyrészt a létesítendő műtárgyak területén kellett megelőző feltárást végezni, másrészt az új vágányok nyomvonalát kellett átvizsgálni, átlagosan 2-3 m szélességben. Ez utóbbi munka valamennyi lelőhelyen kutatóárkos módszerrel indult, amire azért is szükség

The modernization of the Budapest (Kelenföld)-Tárnok railway line was planned by the National Infrastructure Development Ltd. in several steps involving financial resources from the European Union. The modernization of the nearly 18 km long section within the territory of Budapest included the creation of new, permanent paths and broadening of already existing ones. According to the plans, new structures (parking lots and tunnels) were to be established as well.

Part of the railroad sections and structures to be built affected previously known archaeological sites (a total of 8) in Districts XI and XXII causing the Office of Cultural Heritage Protection to order excavations to be carried out in the impacted areas.

The preventive excavations were carried out by archaeologists of the Budapest History Museum between 14 December 2011 and 30 May 2012. The scheduling of the excavation followed development interests and not professional considerations connected to the research.

The archaeological work was associated with two main types of construction work on the approximately 18 km long track (Fig. 1). On the one hand, we had to conduct preventive excavations in the territory

volt, mert a területet sűrűn behálózták a különféle közművek és vasúti biztonsági berendezések.

Az alábbiakban északról dél felé haladva mutatjuk be az egyes lelőhelyeket és az azokon előkerült régészeti jelenségeket. (B. J.)

1. lelőhely (Budapest XI. ker., Albertfalva, Duna utca, 72-84. számú vasúti szelvények között)

Albertfalván a Hosszúréti-patak dunai torkolatának környezete régóta ismert, védett régészeti lelőhely. A római korból mindegyelőre az albertfalvai *auxiliáris* tábor és annak települési zónája említendő, emellett – elsősorban feltárási területünkől északra – középső- és késő rézkori, valamint kora- és késő bronzkori településeket ismerünk. (ENDRÓDI 2002; ENDRÓDI 2005; ENDRÓDI-REMÉNYI 2003).

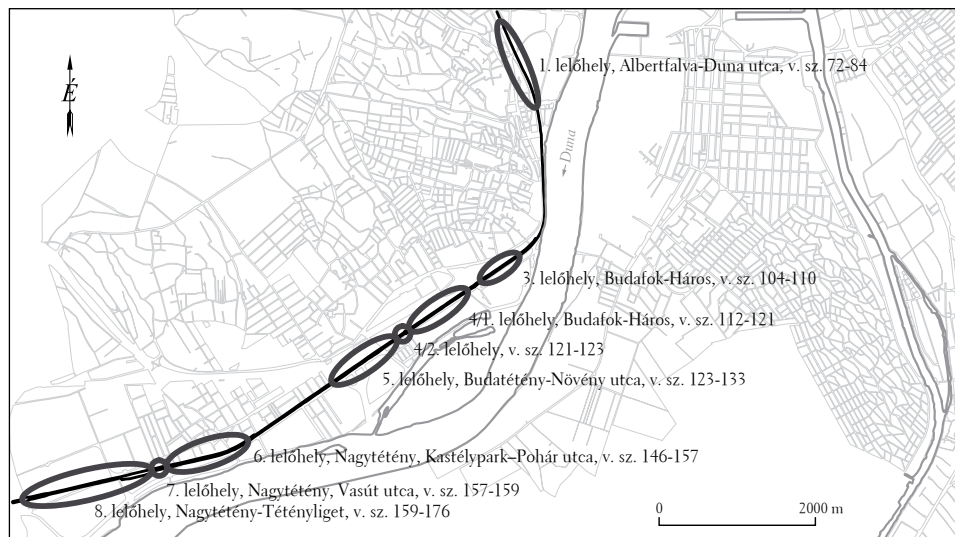
A beruházás ennek az összetett lelőhely-komplexumnak déli részét, nagyjából a Duna utca, a vasúti töltés és a Hosszú-

occupied by the planned structures and on the other, the research had to cover the track of the new railroad over an average width of 2-3 meters. This latter type of work began with test trenches being established at each of the archaeological sites, a strategy necessitated by the dense system of various public utilities and railway safeguards in the area.

In the following pages, we will present the archaeological sites and excavated features proceeding from north to south. (B. J.)

Site No. 1 (Budapest XI, Albertfalva, Duna Street, between the railroad sections 72 and 84)

The area in Albertfalva where the Hosszúréti Stream empties into the Danube has long been known and protected as an archaeological site. Of primary note from the Roman Period is the auxiliary fort at Albertfalva and its settlement zone. Middle and Late Copper Age as well as Early and Late Bronze Age settle-

1. kép: A kutatott szakasz az egyes lelőhelyek feltüntetésével
Fig. 1: The researched section with the find locations marked

réti-patak által bezárt terület nyugati sávját érintette, ahol a meglévő vasúti pálya keleti oldalán tervezett vágánybővítéshez kapcsolódó földmunkákat megelőzően végeztünk régészeti kutatásokat.

A Budafok–Albertfalva vasútállomástól déli irányban, a vasúti pálya Duna utcai aluljárójáig terjedő lelőhely (72. és 84. számú szelvények között) területéből a vasútállomás használatban lévő vágányai, illetve a Kitérő út felüljárója által fedett terület nem volt alkalmas kutatásra, így csak ettől délre, a 79. és 84. számú szelvények közötti szakaszon végeztünk régészeti feltárást.

Az újkori bolygatás és feltöltés mértékét, valamint a közmű-érintettséget vizsgáló szondaárkok dokumentálása során nyilvánvalóvá vált, hogy a Kitérő út felüljárója és a Duna utca között, a vasúti pálya keleti töltésaljában, 400 m hosszan, 5-6 m szélességben futó összefüggő kutatóárkunkban két, egymástól eltérő bolygatottságú terület különíthető el.

Az északi, 79. és 82. számú szelvények területén húzott kilenc kutatóárkban jelentős mértékű – talán a vasúti töltés épí-

ments have also been found in the area, especially north from our excavation site (ENDRÓDI 2002; ENDRÓDI 2005; ENDRÓDI-REMÉNYI 2003).

The development affected the southern part of this complex set of archaeological sites, approximately the western zone of the area delineated by Duna Street, the railway embankment and Hosszúréti Stream. We carried out preventive excavations here preceding the earth-moving work connected to the planned broadening of the railroad on the eastern side of the existing track.

The territory of the archaeological site extended south from the railway station to the tunnel of the railway track at Duna Street (between sections 72 and 82), but it was not possible to excavate the area covered by the tracks still in use in the Budapest-Albertfalva railway station and the overpass of Kitérő Road. Thus, we carried out the excavation only south of this area, between sections 79 and 84.

During the documentation of the test trenches opened to clarify the extent of

2. kép: Az 1. lelőhely lehumuszolt területe délkeletről

Fig. 2: Surface of Site No. 1 from the Southeast

téséhez kötődő – földkitermelés nyomait tapasztaltuk. E területsávban teljes mértékben elpusztult a feltételezett régészeti lelőhely, hiszen a délebbi, ép szakaszon tapasztalható altalaj jelentkezési szintjéhez képest 3-3,5 m-rel mélyebben, 2 m vastag kevert, újkori feltöltés alatt jelentkezett egy vízszintesen elvágott, iszapos, agyagos réteg. A 82-es számú szelvény déli végénél a keleti metszeten e rétegnek 45 fokos szögben felfelé ívelő részsíját dokumentálhattuk, amely az újkori bolygatás ékszerűen elkeskenyedő szélét jelezte.

Ezzel szemben a 83. és 84. számú szelvények között elhelyezkedő, az előző terülnél mintegy 2 m-rel magasabban húzódó, 100 m hosszú területsávban teljesen eltérő rétegvizonyokat tapasztaltunk (2. kép). Egy vékony, újkori, laza humusszal kevert gyökeres réteg és recens humuszréteg alatt 100,5 mBf tengerszint feletti magasságban egy 15 cm vastag, sárgásbarna, kevés óskori leletet tartalmazó kultúrréteg húzódott. A területsávban kibontásra került öt, szuperpozíciókat is mutató régészeti jelenség, egy cölöplyuk, három gödör, egy árok (?) részlete, valamint egy sekély, nagyobb méretű beásás, amelyek atipikus, kora bronzkori cseréptöredékeket, kagylóhéjakat tartalmaztak.

Összefoglalva megállapítható, hogy a vizsgált terület északi részén a vasúti töltés építése során teljes mértékben megsemmisült a lelőhely, míg a délin feltárt településrészlet a Savoya-park területén megismert nagy kiterjedésű kora bronzkori település (ENDRŐDI 2002; ENDRŐDI-REMÉNYI 2003) részét képezhette. (Sz. G.)

2. lelőhely (Budapest XXII. ker., Budafok–Belváros, 90-96. számú vasúti szelvények között)

Budafok belvárosából szórványos római és középkori leletek ismertek. A kivitelezői

the modern disturbance and fill as well as the impact of the public utilities, we could distinguish two areas disturbed to different extents in our 5-6 m wide test trench running 400 m long at the foot of the eastern embankment of the railroad between the overpass of Kitérő Road and Duna Street.

In the nine test trenches opened in the northern territory of the railroad sections 79 and 82 we detected traces of significant earth extractions, perhaps connected to the construction of the railway embankment. The archaeological site supposed to be located in this zone was completely destroyed, as a horizontally cut, clayey alluvial layer could be observed under the 2 m deep layer of mixed, modern fill, at a 3-3.5 m level deeper than that of the appearance of the subsoil in the southern, intact zone. At the southern end of section 82, in the eastern section wall, we could document a slope ascending at a 45 degree angle, indicating the wedge-shape edge of the modern disturbance.

In contrast, we experienced a completely different stratigraphic sequence in the 100 m long zone located between sections 83 and 84, an approximately 2 m higher area than the previous one (Fig. 2). Under a thin, loose modern layer mixed with humus and full of roots and a recent layer of humus, a 15 cm deep, yellowish brown culture-bearing layer containing a few prehistoric finds was located at a depth of 100.5 a.B.s. Five archaeological features were unearthed in this zone. Superpositions could be observed and included a post hole, three pits, a detail from a ditch(?) as well as one other large, shallow pit. They contained atypical, Early Bronze Age potsherds and shells.

földmunkák a 6-os út és a vasúti sínek közötti keskeny, mélyen fekvő sávban zajlottak. A szakfelügyelet során nem került elő régészeti lelet, a terület eredeti rétegeit a vasúti töltés és a 6-os út létesítése során teljesen megbolygatták, részben kitermelték. (B. J.)

3. lelőhely (Budapest XXII. ker., Budafok–Háros, 104-110. számú vasúti szelvények között)

A fenti lelőhelyről több régészeti adat (avar temető, középkori település) is ismert. A vasúti sínek északi oldalán (104. és 110. vasúti szelvényszámok között) 2011. december 15. és december 23. között végeztük el a szondázó feltárást.

Összesen kilenc kutatószondát nyitotunk, amelyek legnagyobb mélysége 150-160 cm volt. Egyik kutatóárokából sem került elő régészeti lelet vagy réteg, mind-egyikben újkori, főként salakos feltöltési réteg húzódott. A feltételezhető régészeti rétegek – amennyiben a vasúti pálya építése során nem pusztultak el – ennél nagyobb mélységben húzódhatnak. (T. GY.)

4/1. lelőhely (Budapest XXII. ker., Budafok–Háros, 112-121. számú vasúti szelvények között)

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújítása érintette Budafok Háros nevű településrészét is, ahonnan több régészeti lelőhely (avar temető, középkori Csút település) is ismert. A vasúti sínek északi oldalán 2011. december 15. és 2012. január 9. között végeztük el a feltárást. A 118. és 121. vasúti szelvényszámok között, a csaknem 300 m hosszú és átlagosan 3 m széles felületen megnyitott munkaterületen avar kori árkok, árokrendszerek és néhány gödör került elő (3. kép). Ezek a jelenségek az M0 autótút Növény utcai csomópontja

To sum up, the archaeological site was completely destroyed in the northern part of the investigated area during the construction of the railway embankment, while the settlement detail unearthed in the southern zone must have formed a part of the large Early Bronze Age settlement excavated in the territory of Savoya Park (ENDRŐDI 2002; ENDRŐDI-REMÉNYI 2003). (Sz. G.)

Site No. 2 (Budapest XXII, Budafok Center, between the railroad sections 90 and 96)

Sparse Roman Period and medieval finds have previously come to light from the center of Budafok. The earth-moving connected to the construction was carried out in the deep, narrow zone between Motorway 6 and the railway track. No archaeological finds were detected during the observation work. The original layers had entirely been disturbed, partly as the result of soil extraction in the area during the construction of the railway embankment and Motorway 6. (B. J.)

Site No. 3 (Budapest XXII, Budafok-Háros, between the railroad sections 104 and 110)

We have had a range of archaeological information from this site (concerning the presence of an Avar cemetery and a medieval settlement). We carried out a test excavation here between 15 and 23 December 2011 on the northern side of the railway track (between sections 104 and 110).

We opened a total of nine test trenches down to a maximum depth of 150-160 cm. We did not detect any archaeological finds or layers in either of the trenches, only a modern, mostly slaggy fill layer. The supposed archaeological layers – if they were not destroyed during the construction of

3. kép: Megújított
 árkok (4/1. lelőhely)
 Fig. 3: Renewed
 ditches (Site No.
 4/1)

területén 2010-ben végzett feltárás során előkerült árokrendszerekhez hasonló struktúra képét mutatják (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011, 100). A terület kultúrrétegei kelet, északkelet felé erősen lejtettek; a Háros utcai felüljáró alatti részen (115+50 vasúti szelvénynél) már 215 cm mélységben jelentkezett a sárga altalaj. Tekintettel arra, hogy a kivitelezői földmunka ezt a mélységet már nem érintette, a felületi kutatásra itt (a 112+00 és 118+00 vasúti szelvények között) már nem volt lehetőségünk, csupán szondaárkokat tudtunk nyitni és azokat dokumentáltuk. A kultúrréteget ezen a szakaszon csaknem 150 cm vastag újkori feltöltés fedte.

A középkorhoz csupán néhány rétegösszefüggés nélküli szórványleletet tudtunk kötni. (T. GY. – B. J.)

4/2. és 5. lelőhely (Budapest XXII. ker., Növény utca, 121-133. számú vasúti szelvények között)

A XXII. kerületben, a Növény utca mellett, a 123-as és 133-as szelvények között (5. lh.) 2011. december 15-én kezdtük meg a régészeti feltárást. A pálya jobb ol-

the railroad tracks – must have been located deeper than this level. (T. GY.)

Site No. 4/1 (Budapest XXII, Budafok–Háros, between the railroad sections 112 and 121)

The reconstruction of the Budapest–Tárnok railway line affected a part of the Budafok settlement of Háros where a number of archaeological sites were already known (an Avar cemetery and the medieval Csút settlement). We carried out the excavation work on the northern side of the railroad track between 15 December 2011 and 9 January 2012. Avar Period ditches, ditch systems and a few pits were unearthed on the nearly 300 m long and, on average, 3 m wide work site opened between the railway sections 118 and 121 (Fig. 3). These phenomena show a structure similar to the ditch system excavated in 2010 on the territory of the intersection of Motorway M0 at Növény Street (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011, 100). The culture-bearing layers in the area sloped steeply towards the east and northeast; the yellow subsoil under the Háros Street overpass could be to a depth

dali sávjára korlátozódó kutatás első szakaszában 50 méterenként, kézi erővel, a nyomvonalra merőleges irányú kutatóárkokat húztunk, amelyek segítségével, a földmunkákkal érintett területsáv közműfedettsége mellett, a szóban forgó terület rétegtani viszonyait is tisztázni tudtuk.

Az M0 autótút felüljárójának pilléralapozásaival szabdaltsávként, illetve ettől északra, a 129+70 és 133. szelvények között fokozatosan elkeskenyedő területen egyáltalán nem volt lehetőségünk nagyobb méretű, gépi humuszosítással kialakított felület megnyitására. A 126+90 és a 129+70 szelvények közötti terület egyes szakaszain a rendelkezésre álló terület-sávot távközlési kábelek becsatlakozási pontjai, illetve nagyobb fagyökerek miatt csak részben tudtuk megnyitni, a Növény utcai kereszteződés sávjában (125-ös és 126+90 szelvények között) pedig már 2010-ben elvégeztük a régészeti kutatásokat (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011).

Az 5. lelőhely fennmaradó területén 2-4 m szélességben kialakított felületen végeztük el a megelőző feltárást, sőt a munka előrehaladtával – az északi irányban, a 123-as szelvény magasságában mutatkozó régészeti jelenségek miatt a 123-as és 121-es szelvények között (4/2. lelőhely) lehetőség nyílt a 4/1. lelőhellyel (Háros utca) való összenyitásra is. Így csaknem 1200 m hosszúságban tudtuk vizsgálni a régészeti jelenségek intenzitását, valamint a terület geomorfológiai arculatát.

A kutatóárkok a teljes hosszban nagyjából egységes rétegtani képet mutattak. A felső 10-15 cm-en, a fával borított részeken, erdőtalaj jellegű, alapvetően laza, gyökeres, sok esetben vasúti töltésből származó bazaltzúzalékot is tartalmazó feltalaj húzódott. Alatta a szelvényünk keleti, vasúti

of 215 cm. As the earthwork connected to the construction did not affect the area at this depth, here (between the 112+00 and the 118+00 railroad sections) we did not have the opportunity to carry out research over a continuous surface, but only open and document test trenches. Here, the culture-bearing layer was covered by a nearly 150 cm thick layer of modern fill.

Only a few stray finds could be connected to the Middle Ages. (T. GY. – B. J.)

Site No. 4/2 and 5 (Budapest XXII, Növény Street, between the railroad sections 121 and 133)

We started excavations in the 22nd District by Növény Street, between sections 123 and 133 (Site No. 5), on 15 December 2011. In the first phase, the research was confined to the right line of the track where a test trench was opened at a right angle to the track with hand excavation. We were able to clarify the public utility impact coverage in the zone affected by the earth-moving as well as the stratigraphic sequence in the area.

In the zone cut by the foundations of the pillars of the overpass and north from there, between sections 129+70 and 133, over a gradually narrowing territory, there was no possibility to open up a relatively large surface by mechanically removing the humus. We could only partly open up the surface of the available zone at certain parts in the area between the 126+90 and 129+70 sections due to the junction points of telecommunication cables and large tree roots. Research work had already been carried out in 2010 (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011) in the zone of the intersection at Növény Street (between the sections 125 and 126+90).

töltés felőli oldalán, minden bizonnyal annak alapozási munkáihoz köthető, változó összetételű, sárga homokos feltöltés területét. Az ez alatt fekvő középbarna humuszréteget a teljes feltárt és megfigyelt szelvényszakaszon dokumentáltuk, amely közvetlenül a sárga, helyenként homokos, helyenként homokos-lössös altalaj felett helyezkedett el. Előbbi a Növény utca kereszteződésének sávjára korlátozódott, ugyanakkor a 127+50 és 128+30 szelvények között jellegzetesen elváló, szürkés-fehér, laza, porózus, lössös altalajt dokumentáltunk.

A Növény utcától délre és északra eső nyomvonal-szakaszon feltárt régészeti jelenségek révén elsősorban a mikrorégióból eddig ismert lelőhelyek kiterjedésére vonatkozóan szereztünk új információkat.

A 2010-ben, a Budafoki út keleti oldalán (M0 déli szektor, Növény utca csomópont, „B” terület) lokalizált avar kori település (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011, 100–107) perifériális zónájához tartozó, talán római kori eredetű árokrendszerek újabb szakaszainak feltárásával egy komplexebb struktúra képe kezd kirajzolódni szemünk előtt.

Ennek részét képezték a 123-as és 129-es szelvények között előkerült északnyugat-délkeleti tájolású, többszörösen megújított árokrendszerek, amelyek között alapvetően egy árok megújításával kialakított, vagy nagyobb technőszerű árokba ásott, több, többszörösen megújított szatellitárokokból álló struktúrákat különböztethetünk meg.

A legnagyobb alapterületen az SE 30-as alapszámmal jelölt, csaknem 13 m széles, nyugat-északnyugat – kelet-délkeleti irányú árokrendszer részletét tárhattuk fel. Bontása során az egységes betöltésű, technós aljú árok alján, összesen 13 kisebb, többszörösen megújított, ívelt, vagy víz-

Preventive excavations were conducted over on a 2-4 m wide surface in the remaining territory of site No. 5. Proceeding with the work, it was also possible to connect this surface with site 4/1 (Háros Street) between sections 123 and 121 (site No. 4/2), because of the presence of the archaeological phenomena observed in the north, at the level of section 123. Thus, the density of the archaeological phenomena and the geomorphological character of the area over a total length of almost 1200 m could be studied.

Test trenches displayed a nearly homogeneous stratigraphic picture along their whole length. In the areas covered by trees, the uppermost 10-15 cm constituted a loose forest soil with roots, often containing crushed basalt from the railroad embankment. Beneath that was spread a yellow sandy fill of varied composition from the eastern side of our trench situated closer to the railroad embankment that was probably related to the foundation works of the embankment. The layer of medium brown humus located underneath was documented all along the excavated and observed part of the trench. This was located directly above the yellow, at certain places sandy or sandy-loessy, subsoil which was confined to the zone of the intersection at Növény Street. In contrast, between sections 127+50 and 128+30 we documented a characteristically distinct, greyish-white, loose, porous, loessy subsoil. Archaeological phenomena excavated in the track section situated south and north from Növény Street primarily provided new information on the extension of the previously known archaeological sites in this micro-region.

The excavation of further segments of the probably Roman Period ditch system

szintes aljú árokból álló struktúra nyomai bontakoztak ki. Az objektum belső időrendjére vonatkozóan megfigyelhettük, hogy az SE 30-as árok betöltése mindegyik belső árokra ráhúzódik, ugyanakkor lassú, természetes módon történő feltöltődését jelzi, hogy a rátelepülő SE 38, 39-es horizontális rétegek felette lefelé ívelődve megvastagodnak. Keltezése – hasonlóan a 2010-ben feltárt árokszakaszokhoz – a minimális leletanyag miatt igen nehézkes, csupán egy római *tegula* töredéke, és az árokba később beleásott avar kemence nyújthat támpontot.

Az árokrendszer beásási mélységét kihasználva, annak északi oldalfalába ugyanis egy 140 cm átmérőjű, kifelé enyhén ívelődő boltozatindítást mutató kemence került napvilágra. Alja tapasztott, vörösre égett volt, amelybe durva, vastag, kézzel formált, avar kori kerámia oldaltöredékeket tömködtek, kialakítva ezzel a tűztér alapozását (4. kép). A kemence szája déli irányba nézett, ahol a hozzá csatlakozó hamuzógödör az SE 30-as árokrendszer legészakibb tagjának számító árok (SE 47) fölé húzódott. Betöltésében feltehetően

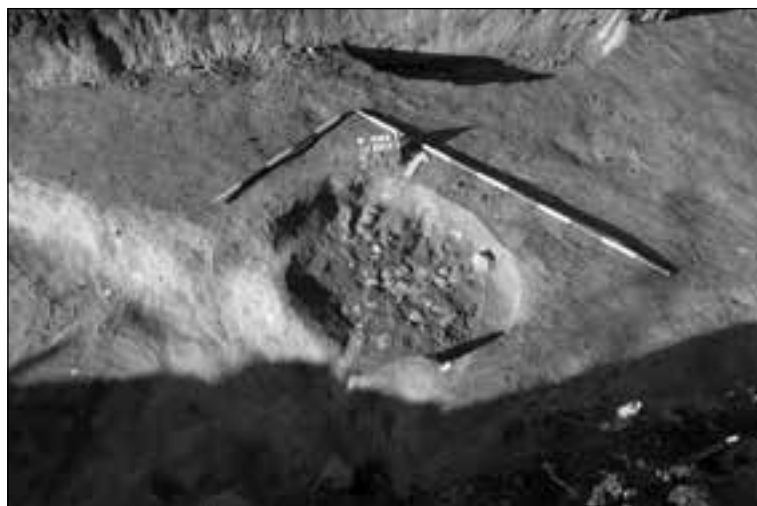
belonging to the peripheral zone of the Avar Period settlement situated on the eastern side of Budafoki Road in 2010 (M0 southern sector, Növény Street intersection, Site “B”; SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011, 100–107) presents an image of a more complex structure.

The northwest-southeast oriented ditch systems unearthed between sections 123 and 129 had been renewed several times and belonged to this complex. Structures created primarily by renewing one ditch can be differentiated from those consisting of a number of satellite ditches dug into the bottom of a large, trough-shaped ditch.

The ditch system, a detail of which could be unearthed on the largest surface, was marked as SE 30. It was nearly 13 m wide and ran west-northwest – east-southeast. During the excavation of the trough-shaped ditch with homogenous fill, traces of a structure consisting of a total of 13 smaller ditches with curved or horizontal bottom, and displaying the traces of multiple renewal came to light on its bottom. Concerning the in-

4. kép: Kerámia alapozású, sütőfelülettel rendelkező kemence maradványa (5. lelőhely)

Fig. 4: Remains of an oven with ceramic based surface (Site No. 5)

5. kép: Árok
oldalfalába
vájrt kemence és
hamuzógödre
(5. lelőhely)

Fig. 5: Oven cut into
the wall of a ditch
and its ash pit (Site
No. 5)

a kemence száját alkotó nagyobb természetes kövek heverték, faszenes kihúzási szintje pedig markáns rétegsíkban jelentkezett. Az SE 30-as árokrendszer középső részén egy másik tüzelőhely maradványát is dokumentáltuk: az eredetileg belső árok (SE 37) déli falába vájt kemencének csupán átégett foltja maradt meg.

Hasonló, mélyebb árokba később beásott kemence maradványát figyeltük meg egy néhány méterre északi irányban, az előzővel csaknem párhuzamosan futó, északnyugat-délkeleti tájolású egyszeres árokrendszer (SE 24) esetében is. Ennek déli oldalába vájva egy kissé ovális, 164×126 cm-es alapterületű, körte formájú kemencét alakítottak ki, amelyek boltozata szerencsés módon csaknem teljes épségben megmaradt, további beomlott darabjait pedig a sárga homokos betöltésében dokumentálhattuk (5. kép). Alja gyengén vörösré égett volt, amely – talán a sűrű takarításnak köszönhetően – a kemence hátsó harmadában már hiányzott. Intenzív használatára utal, hogy betöltése a szája irányában vízszintes barna csíkokkal sűrűn rétegzett volt. Egy vékony, égett,

ner chronology of the feature, it was observed that the fill of the SE 30 ditch spread over the fill of each interior ditch. At the same time, the horizontal layers deposited above it (SE 38, 39) thickened in a downwardly curving line, indicating a slow, natural filling process. Its dating – similarly to a ditch segment excavated in 2010 – is rather difficult because of the sparse finds and can only be based on a fragment of a Roman *tegula* and an Avar Period oven dug subsequently into the ditch.

The oven, with a diameter of 140 cm, was brought to light in the northern wall of the ditch, utilizing the depth of the ditch. The vault of the oven started with a slight outward curve. Its bottom was plastered, burned red, with coarse, thick, hand-formed Avar Period potsherds crammed into it, constituting the foundation of the firebox of the oven. (Fig. 4) The mouth of the oven was oriented towards the south where the adjoining ash pit extended above the northernmost ditch (SE 47) within the SE 30 ditch system. The large pieces of rubble in its fill might have origi-

kormos használati réteget a kemencén kívül is dokumentáltunk. Szája az SE 24-es árok belseje felé, észak-északkeleti irányba nézett, ahol az árokra ráásva alakították ki az ovális alakú, alján három kisebb belső mélyedésre bomló hamuzögödrét. Betöltésében a kemence kormos kihúzási rétege felett nagyobb köveket dokumentáltunk, amelyek korábban a kemence száját alkothatták.

A 125. szelvénytől északra még további, északnyugat-délkeleti árokrendszereket lokalizáltunk (SE 66-68, 71-74), ám ezeket ismert lelőhelyünktől való nagyobb távolságuk és a minimális számú, belőlük származó leletanyag okán már nem tarthatjuk egyértelműen az avar település részének.

Az SE 66, SE 67 és 68-as árok egymáshoz való közelségük és párhuzamos kialakításuk miatt valószínűleg egy, az SE 30-as struktúrához hasonló felépítésű, nagyobb, de ma már nem megfogható alapárokba mélyedő, azaz egy rendszert alkotó objektumok lehettek, amelyek megújításait is dokumentálhattuk (SE 71, 73, 74, 75).

Hasonló kialakítású volt az észak-északnyugat – dél-délkeleti tájolású, több mint 5 m szélességű SE 90-es bázisszámú árokrendszer is, amely déli irányban egy szélesebb padkát követően több árokra bomlott.

A feltárási terület északi végénél, a 123-121. szelvények magasságában szórványos középkori településnyomokat regisztráltunk. A humuszlencseként interpretálható sekély, teknős aljú objektumból (SE 96), valamint egy kisméretű gödörből (SE 87) középkori kerámiatöredékek származtak. E leletek értékelésénél nem hagyhatóak figyelmen kívül a Növény utcai csomópontnál előkerült középkori leletek és a területünktől északkeletre lokalizált középkori Csút falu földrajzi közelsége sem.

nally composed the mouth of the oven, and the level of scraping out the ash and charcoal was marked by a distinct layer. Another oven could be documented in the middle part of the SE 30 ditch system as well. Only a burned spot survived of this second oven that had originally been carved into the southern wall of the interior ditch (SE 37).

The remains of a similar oven were observed dug into a relatively deep ditch within a single ditch system (SE 24) oriented northwest-southeast, running only a few meters north of the former one, almost parallel with it. A slightly oval, pear-shaped oven measuring 164×126 cm was carved into the southern wall of this ditch. Its vault was fortunately preserved almost intact, and the collapsed pieces could also be documented in the yellow sandy fill. (Fig. 5) Its bottom was slightly burned red, and its inner third part was missing perhaps due to the frequent cleaning of the oven. Its fill nearby the mouth comprised densely layered, brown horizontal strips, which suggests the oven was used intensely. We documented a thin, burnt, sooty use layer outside the oven too. Its mouth was oriented north-northeast, towards the SE 24 ditch where an oval ash pit with three small hollows in its bottom was dug into the ditch. Large stones above the burnt layer drawn out of the oven were documented in fill of the ash pit. These stones might have originally composed the mouth of the oven.

North from section 125 further ditch systems oriented northwest-southeast (SE 66-68, 71-74) were localized, but these cannot unambiguously be considered part of the Avar Period settlement since their find spots lie at a relatively large distance from the known site and they contained very few finds.

A Növény utca és a Budafoki út kereszteződésétől északi irányban, a szintén 2010-11-ben már kutatott újkőkori település nyomait is regisztráltuk. A néhány gödör (SE 61-62) és neolit leletanyagot szolgáltató kultúrreteg a Nagytétényi út és a Budafoki út között a Növény utcától délre fekvő területre szorult, csaknem 1 hektárnyi területen lokalizált középső neolitikus Dunántúli Vonaldíszes Kerámia kultúrája településének (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011, 89–96; M. VIRÁG 2012) keleti, perifériális zónájához tartozott. (SZ. G.)

6. lelőhely (Budapest XXII. ker., Nagytétény, Kastélypark–Pohár utca, 146. és 157. számú vasúti szelvények között)

A vasútvonal felújításához kapcsolódóan Budapest XXII. kerületében, a nagytétényi kastély szomszédságában és a Pohár utcában is feltárást végeztünk 2012. január 11. és március 28. között. A területről korábban őskori, római kori és középkori lelőhelyeket ismertünk. Munkaterületünk a vasúti pálya északi és déli oldalán a 146-os és 157-es vasúti szelvények között húzódott.

A vasúti pálya mentén, az említett szelvények között, a kijelölt beavatkozási határon belül mintegy 26 kutatóárok kitérésére volt lehetőségünk. Közülük egyikből sem került elő régészeti réteg vagy lelet, ami egyértelműen azzal magyarázható, hogy a vasúti töltés építései a vasúti pálya melletti területsávot teljesen kimarkolták. Az újkori bolygatás néhol a 2 m-es mélységet is elérte.

Szerencsésebb szituáció mutatkozott a Pohár utcánál (146-os vasúti szelvény), ahol egy tervezett vasúti aluljáróhoz kapcsolódóan kellett megelőző feltárást végeznünk (6. kép). A vasúti pályára merőleges, mintegy 220 m² kiterjedésű munkaterület

The ditches marked as SE 66, SE 67 and 68 based on their spatial proximity and parallel positions, were probably features sunk into a main ditch similar to the SE 30 structure, but no longer recognizable. Thus, they must have belonged to one and the same ditch system, the renewals of which could be documented as well (SE 71, 73, 74, 75).

The more than 5 m wide ditch system oriented north-northwest – south-southeast, was given a base number S90. It had a similar form as well. In the south, beyond a broad shoulder, it split into yet more ditches.

At the northern end of the excavated area, at the height of sections 121-123, scattered traces of a medieval settlement were registered. A shallow, trough-shaped feature that can be interpreted as a humus lens (SE 96) and a small pit (SE 87) contained medieval potsherds. In the evaluation of these finds, the medieval finds brought to light at the Növény Street intersection must not be ignored and neither should the geographical proximity of the medieval village of Csút to be found northeast of this area.

North of the intersection of Növény Street and Budafoki Road, traces of the same Neolithic settlement that had been researched in 2010-11 were detected. The few pits (SE 61-62) and a culture-bearing layer yielding Neolithic finds belonged to the eastern, peripheral zone of the settlement of the Middle Neolithic Transdanubian Linear Pottery Culture that had been found between Nagytétényi Road and Budafoki Road in an area southeast of Növény Street, over a surface of nearly 1 hectare (SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011, 89–96; M. VIRÁG 2012). (SZ. G.)

6. kép: Nagytétény-Pohár utcai feltárás területe (6. lelőhely)

Fig. 6: Area of the Nagytétény-Pohár Street excavations (Site No. 6)

leten egyes helyeken már 40 cm-es mélységből előkerültek a régészeti jelenségek. Ezek részben kőfalak maradványai voltak, amelyek a 18. század közepén, barokk stílusban épült Száraz-Rudnyánszky kastély parkjának északi kerítésfalához, valamint különféle gazdasági épületeihez tartoztak. A mélyebben fekvő rétegekből Campona római kori *auxiliáris vicus*ának néhány elszórtan jelentkező kisebb gödrét tárhattuk fel, amelyekből gyér leletanyag került elő. Jóval sűrűbb volt a kutatott terület őskori beépítettsége. Főként a késő rézkori Baden-kultúra gödreit dokumentálhattuk gazdag kerámiaanyaggal (7-8. kép). Külön kiemelendő ebből a korszakból egy párhuzamosan kannelúrozott osztógombbal

Site No. 6 (Budapest XXII, Nagytétény, Castle Park – Pohár Street, between railroad sections 146 and 157).

Excavation were carried out in connection to the reconstruction of the railway line in the 22nd District, in the neighborhood of the Nagytétény Castle and on Pohár Street as well, between 11 January and 28 March 2012. Prehistoric, Roman Period and medieval sites had previously been known to be present in the area. The work site was situated on the northern and southern side of the railway track, between railway sections 146 and 157.

Altogether 26 test trenches could be opened within the designated construction area along the railway track, between the above-mentioned sections. Neither of the trenches contained archaeological layers or finds, which can clearly be explained by the fact that during the railroad embankment construction, the earth from the zone along the track had been entirely excavated. In certain places, the modern disturbance reached a depth of up to 2 meters.

The situation at Pohár Street (railroad section 146) was more fortunate since there it was possible to conduct preventive excavation connected to a planned railway tunnel (Fig. 6). In certain parts of the worksite lying perpendicular to the track and measuring about 220 m², archaeological phenomena were already detected at a depth of 40 cm. These were partly remains of stone walls that belonged to the northern fencing wall of the park or to various outbuildings of the 18th century Baroque Száraz-Rudnyánszky Castle. Some small, sparsely situated pits from the Roman Period *auxiliary vicus* of Campona yielded scanty finds in

7. kép:
 Állatsontokkal teli
 gödör a késő rézkori
 Baden-kultúra
 idejéből (6. lelőhely)
 Fig. 7: Pit full of
 animal bones from
 the Late Copper Age
 Baden Culture (Site
 No. 6)

8. kép: Gödör
 kerámiatöredékekkel
 a késő rézkori Baden-
 kultúra idejéből
 (6. lelőhely)
 Fig. 8: Pit with
 ceramic remains
 from the
 Late
 Copper Age Baden
 Culture (Site No. 6)

ellátott, nagyméretű, kétszátú tál töredéke. (K. A. – B. J.)

7. lelőhely (Budapest XXII. ker., Nagytétény, Vasút utca, 153-157. számú vasúti szelvények között)

A nagytétényi vasútállomás szomszédságában, attól északnyugatra 2012. január 4. és január 13. között végeztünk szondá-

the lower layers. The researched area was much more densely built up in the prehistory. Mostly pits rich in pottery from the Late Copper Age Baden Culture could be documented. (Figs. 7-8) A fragment of a large bipartite bowl with a knob decorated with parallel channeling marks an especially significant find from this period. (K. A. – B. J.)

zó jellegű régészeti feltárást. A vasúti sínek északi oldalán (153+00 és 157+00 vasúti szelvényszámok között) húzott kutató-árkokból nem került elő régészeti réteg, végig újkori feltöltés jelentkezett még 1,5 m mélységben is. Ennek kevert földjéből néhány római kori kerámiatöredék (köztük terra sigillata) került elő.

A régészeti lelőhely rétegei, objektumai ebben a zónában mélyebben húzódnak, mivel a vasúti pálya építése során jelentős térszintemelést végeztek. Ennek kialakításakor jelentősen roncsolódhatott a lelőhely, amit a visszatöltött földből előkerült római kori kerámiatöredékek tanúsítanak. (B. J.)

8. lelőhely (Budapest XXII. ker., Nagytétény-Tétényliget 159-176. számú vasúti szelvények között)

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújításához kapcsolódó földmunkák Budapest közigazgatási határán belüli legdélebbi lelőhelyét Nagytétény-Tétényliget nevű településrésze jelentette, ahol 2011. december 14. és 2012. március 30. között végeztük el a megelőző feltárást. A terület régészeti lelőhelyeiről, főként az elmúlt két évtized feltárásainak köszönhetően, viszonylag pontos információkkal rendelkezünk. Az ismert lelőhelyek közül kiemelkedik egy kora császárkori – bennszülött kelta lakossághoz köthető – hamvasztásos temető és a késő bronzkori halomsíros kultúra körarkos temetője, amelynek nagyobb részletét 2005-2006 folyamán, az M6 autópálya építéséhez kapcsolódóan tártunk fel (BESZÉDES–SZILAS 2006; BESZÉDES–SZILAS 2007).

A feltárást a tétényligeti (korábban: Érdliget) és a nagytétényi vasúti megállók között (a 159 és 176-os vasúti szelvényszámok között), a vasúti sínek északi oldalán

Site No. 7 (Budapest XXII, Nagytétény, Vasút Street, between railroad sections 153 and 157)

Test excavations were carried out in the neighborhood of the Nagytétény railway station, to its northwest, from 4 to 13 January 2012. The test trenches opened on the northern side of the railway track (between the railroad sections at 153+00 and at 157+00) did not yield any archaeological layers. Only modern fill could be observed all along them to depths of 1.5 meters. A few Roman Period potsherds (including terra sigillata fragments) were found in the mixed earth of the modern fill. The layers and features of the archaeological site were situated at a deeper level in this zone, since the surface level had been considerably elevated during the construction of the railway track. The archaeological site might have been significantly damaged that time as shown by the presence of Roman Period potsherds that were also found in the refilled earth. (B. J.)

Site No. 8 (Budapest XXII, Nagytétény-Tétényliget, between railroad sections 159 and 176)

The southernmost archaeological site within the administrative border of Budapest that was affected by the earth-moving work connected to the reconstruction of the Budapest–Tárnok railway line was located in Nagytétény, at an area called Tétényliget, where preventive excavations were carried out between 14 December 2011 and 30 March 2012. Relatively precise information existed about the archaeological sites in the area mostly due to the excavations conducted over the last two decades. An early Imperial Period cremation cemetery –associated with

9. kép: A limesút részlete (8. lelőhely)
Fig. 9: Detail of the limes road (Site No. 8)

végeztük el mintegy 170 m hosszan és átlagosan 2,5 m szélességben.

Az egyik legfontosabb eredményt a római kori *limes*út egy szakaszának előkerülése jelentette (9. kép). A Nagytétény határában, a mai Aquarius Hotel szomszédságában mintegy 15 m hosszan előkerült, árkokkal kísért, mészkövekből épített út pontos szélességét az újkori bolygatások miatt már nem lehetett megmérni, de kiszervezéséből nagyjából 4-5 m körüli méretre következtethetünk. Az út legelső rétegét szabályosabb szegélykövek közé szórt, közepes méretű, tört mészkövekből álló útalapozás alkotta, amelyre apróköves, kavicsos réteget töltöttek fel. Az út tetejét sárga homok és apró kavics keverékből álló, keményre dörgölt, 4-5 cm vastagságú réteg alkotta (ez utóbbi réteget talán már középkori megújításnak tarthatjuk). A *limes*út vastagsága az alapozási rétegekkel együtt is csupán 35-40 cm-t tett ki,

the indigenous Celtic population – and a cemetery with circular ditches surrounding the late Bronze Age Tumulus Culture graves exceeded the rest of the previously known sites. A large detail of the latter had already been excavated in 2005-2006, connected to the construction of the M6 motorway (BESZÉDES–SZILAS 2006; BESZÉDES–SZILAS 2007).

Excavations were carried out between the railway stops at Tétényliget (earlier Érdliget) and Nagytétény (between railroad sections 159 and 176), on the northern side of the railway track over a length of about 170 m and having an average width of 2.5 m.

One of the most important results was a segment unearthed of the Roman Period *limes* road (Fig. 9). The road, constructed from limestone and accompanied by ditches, was found along 15 m on the boundary of Nagytétény, near the present day Aquarius Hotel. It was not possible to measure its exact width due to modern disturbances, but by projecting the available data a width of 4-5 meters could be estimated. The lowermost layer of the road comprised a road foundation composed of middle-sized pieces of crushed limestone spread between the more regular curb stones and covered by a layer of small stones and pebbles filled in over it. The surface of the road was formed by a 4-5 cm thick, layer of mixed pounded yellow sand and small pebbles (this layer can perhaps be considered a medieval renewal). The depth of the *limes* road was no more than 35-40 cm even including the foundation, which might appear thin. However, similar results have been found when sections of the *limes* road were registered at a number of archaeological observation areas and excavations conducted recently in

10. kép: Félíg földbe mélyített római kori lakógödör (8. lelőhely)
Fig. 10: Roman Period semi-subterranean dwelling pit (Site No. 8)

11. kép: Bizonytalan korú teljes lócsontváz (8. lelőhely)
Fig. 11: Intact horse skeleton of uncertain dating (Site No. 8)

ami talán csekélynek tűnik, de az elmúlt időszak néhány – Nagytétény területén folytatott – régészeti megfigyelése és feltárása során hitelesített *limes*út-szakasznál hasonló eredményeket kaptunk. A kisebb méretek, csekélyebb útvastagság talán azal magyarázható, hogy a városokon kívüli *limes*út-szakaszok kevesebb megújításon és karbantartáson mentek keresztül, mint

Nagytétény. The small size and thickness of the road can probably be explained by the fact that those segments of the *limes* road located outside the Roman town were less frequently renovated and maintained than the more intensively used, central parts situated within the town.

In addition to the *limes* road, the Roman Period was represented by a few shal-

a városokon belüli, többször használt és jobban szem előtt lévő részek.

A római kort a *limes*úton kívül még néhány sekélyebb beásás és egy félig földbe mélyített lakógödör képviselte (10. kép).

A terület nyugati végében egy elszántott bronzkori urnasír és két kisebb, valószínűleg ugyancsak bronzkori gödör került elő.

Keltező leletanyag nélkül bizonytalan a kormeghatározása annak a teljes lócsontváznak, amely a *limes*sút közeléből került elő (11. kép). Támpontként csupán annyi szolgált, hogy a lótetemet a *limes*utat határoló egyik árok betöltésére ásták rá. (B. J.)

A Budapest–Tárnok vasútvonal felújításához kapcsolódó fővárosi feltárások megmutatták, hogy igenis van létjogosultsága egy közművekkel sűrűn szabdaltnak, keskeny nyomvonal megkutatásának is, hiszen ha rendkívüli nehézségekkel is kellett szembenézni mind az előkészítési fázisban, mind a feltárás során, valamennyi előkerült régészeti objektumot sikerült dokumentálni és feltárni, újabb értékes adatokkal bővítve ezáltal több régészeti korszakra vonatkozó ismeretanyagunkat.

Beszédes József – Kozma Adrienne
– Szilas Gábor – Terei György

low pits and a semi-subterranean dwelling pit (Fig. 10). A Bronze Age urn burial destroyed by plough and two small pits, also probably dating to the Bronze Age were brought to light in the western end of the territory.

The dating of a complete horse skeleton unearthed nearby the *limes* road is uncertain due to the lack of accompanying finds (Fig. 11). The only information we have is that the body of the horse was dug on the fill of one of the ditches that ran along the *limes* road. (B. J.)

The excavations carried out in Budapest related to the reconstruction of the Budapest–Tárnok railway line serve as a good example to demonstrate that there is a justification for conducting archaeological research even along a narrow track, densely cut by public utilities. Although particular difficulties were encountered both in the preparatory phase and during excavation work, it still proved possible to document and unearth all the identified archaeological features and thus contribute new, valuable information about a number of archaeological periods.

József Beszédes – Adrienne Kozma
– Gábor Szilas – György Terei

Irodalom/References

BESZÉDES–SZILAS 2006 • Beszédes J. – Szilas G.: Óskori és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya budapesti szakaszának nyomvonalán 2005-ben (Excavation of prehistoric and Roman period sites along the path of the Budapest stretch of the M6 highway in 2005). *Aqfüz* 12 (2006) 147–158.

BESZÉDES–SZILAS 2007 • Beszédes J. – Szilas G.: Ős- és római kori lelőhelyek feltárása az M6 autópálya nyomvonalán 2006-ban (Excavation of prehistoric and Roman period sites along the route of the M6 highway in 2006). *Aqfüz* 13 (2007) 233–248.

ENDRÓDI 2002 • Endrődi A.: Kora bronzkori telepfeltárás Budapest Albertfalván (The excavation of an Early Bronze Age settlement at Budapest-Albertfalva). *Aqfüz* 8 (2002) 81–91.

ENDRÓDI 2005 • Endrődi A.: A késő rézkori Baden-kultúra településjelenségei Albertfalván (Settlement phenomena of Late Bronze Age Baden culture at Albertfalva). *Aqfüz* 11 (2005) 123–128.

ENDRÓDI–REMÉNYI 2003 • Endrődi A. – Reményi L.: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei (The Results of the excavation preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva). *Aqfüz* 9 (2003) 146–150.

SZILAS–M. VIRÁG–BESZÉDES 2011 • Szilas G. – M. Virág Zs. – Beszédes J.: Középső újkőkori, késő avar teleptyomok és a limesút részlete az M0 autótút Budatétény-Növény utcai csomópontjának feltárásán (Middle Neolithic, Late Avar settlement traces and a segment of the limes road from the excavation of the Budatétény-Növény Street junction of the M0 motorway). *Aqfüz* 17 (2011) 87–112.

M. VIRÁG 2012 • M. Virág Zs.: Újabb kutatások az M0 autótút Növény utcai csomópontjában – További adatok a középső neolitikus település megismeréséhez (New research at the intersection of Növény Street with the M0 Motorway – Further data on the Middle Neolithic settlement). *Aqfüz* 18 (2012) 74–98.

Üvegyártó műhely és lakóépület részlete a középkori Pest területén

(Budapest V. ker., Váci utca 54.,
Hrsz.: 23964)

A glass production workshop and a detail of a dwelling in the territory of medieval Pest

(Budapest V, 54 Váci Street,
Lrn.: 23964)

2012. szeptember 5. és 15. között régészeti megfigyelést végeztünk az V. kerületi Váci utca 54. számú épület udvarán, ahol kivitelezési munka, pincszint kiemelése folyt (1. kép).

A gépi földmunka megfigyelése során az udvar közepén az újkori törmelék alatt egy vastag, átégett, faszenes-paticsos réteget észleltünk, továbbá gödörmaradványok és középkori kerámiatöredékek kerültek elő. Ebből kifolyólag a régészeti megfigyelést befejeztük és a kutatást – a kivitelezési munkákkal párhuzamosan – 2012. szeptember 17. és október 26. között megelőző feltárással folytattuk.

Az udvar nyugati, Váci utca felőli oldalán egy középkori üvegyártó műhely

Archaeological observation were carried out between 5 and 15 September 2012 in the courtyard of a building at 54 Váci Street, Budapest V, where construction work and basement excavation was executed (Fig. 1).

During the observation of the earth-moving, a thick, burnt layer mixed with charcoal and daub was observed under the modern age debris, in the middle of the courtyard. Traces of pits and medieval potsherds too came to light. Thus, the archaeological observation work was terminated and the research continued with preventive excavations from 17 September to 26 October 2012 in parallel with the construction work.

The badly damaged remains of a medieval glass production workshop were unearthed in the western part of the courtyard, on one side of Váci Street. We were able to identify the melting furnace where fragments of melted glass were found. The two-storied melting furnace was supposedly situated in the middle of the workshop. Its lower wood combustion chamber lined with stones could be excavated as well as the surrounding postholes (Fig. 2). Above the wood combustion chamber, the heavily burned remains of the upper level covered with daub and charcoal were

1. kép: Az ásás helyszíne
Fig. 1: Location of the excavation

erősen elpusztult maradványai kerültek napvilágra. Sikertelt beazonosítani az olvasztókemencét, ahol üvegolvadékok kerültek elő. Feltehetően a műhely közepén volt a több szintes üvegyártó kemence, amelynek feltártuk az alsó, kővel bélelt tüzelőterét, valamint a körülötte lévő cölöplyukakat (2. kép). Ezen kívül kibontottuk a tüzelőhely felett lévő, erősen átégett, paticsos, faszenes felső szint maradványát is (3. kép). A kemence mellett egy kővel és agyaggal bélelt kerek gödörben a műhely hűtőkemencéjét azonosítottuk, amelyből állatsontok és 13. századi kerámiatöredékek, valamint vasmaradványok kerültek elő. Körülötte az újkori törmelékben fehér és zöldes színű üvegdarabkákat találtunk. A leletanyag jelenlegi feldolgozása alapján, úgy tűnik, hogy a műhelyt a 13. században használták, és feltehetően a tűzveszélyessége miatt ekkor még a középkori Pest déli határán kívül esett.

A terület a középkor további évszázadai folyamán már a megnövekedett Pest déli feléhez tartozott és a várost észak-déli irányban keresztül szelő főutca – mai Váci utca – mentén helyezkedett el. A telken a középkori állapotokat legjobban visszatükröző 1688-as összeírás szerint kőház állt (NAGY 1961, 168). Feltehetően ennek a maradványa az a törtkövekből felhúzott falrészlet, amelyet az itt álló épület északnyugati végén, a pincszinten és a földszinten figyelhettünk meg.

A középkori épülethez tartozhatott az a 130×190 cm nagyságú, fával bélelt gödör, amely az udvar északi oldalán került elő. Betöltéséből egy tipikus 15-16. századi háztartás nagyszámú edénytöredéke, üvegtöredékei és állatsont maradványai kerültek a felszínre. Különleges az igen nagymennyiségű szárnyas állat (főleg tyúk, kevesebb liba) jelenléte.

2. kép: A műhely részlete a tűzhellyel és a cölöplyukakkal, észak felől

Fig. 2: Detail of the workshop with the furnace and the postholes from the north

found (Fig. 3). A pit lined with clay and stone, located near the furnace as the annealing furnace of the workshop was identified. It yielded animal bones, 13th-century potsherds and remains of iron. Pieces of white and greenish glass were brought to light from the surrounding modern debris. At the present stage of the analysis of the finds, it seems that the workshop operated in the 13th century and would have been located outside the contemporary border of medieval Pest due to the fire danger it represented.

In the following centuries of the Middle Ages, the area was already incorporated into the southern part of extended Pest so that the workshop would have been situated along the main street – the present day Váci Street – running north-south across the town. According to the census from 1688, the most valuable source concerning medieval conditions, there was a stone house standing on the plot (NAGY 1961,

3. kép: A műhely átégett köves felszíne délről nézve

Fig. 3: The heavily burned stony level of the workshop from the south

A leletgyűttes legértékesebb darabja egy 15. század második felében készült „IHS” monogramos majolikakorsó töredéke.

A leletanyag feldolgozásával, üvegvizsgálattal közelebb kerülünk a 13. századi üvegműhely és a 15-16. századi háztartás rekonstruálásához, amelyekkel újabb adatokat kaphatunk Pest középkori történetéhez.

Zádor Judit

Irodalom/References:

NAGY 1961 • Nagy L.: Pest város 17. század végi topográfiájának forrásai (Quellen zur Topographie der Stadt Pest am Ende des 17. Jahrhunderts). TBM 14 (1961) 161–212.

168). The wall fragment constructed from crushed stone observed at the northwestern end of the present day building, at the level of the cellar and the ground floor, probably belonged to that house.

The 130×190 cm pit lined with wood found in the northern side of the courtyard may have belonged to the medieval building. Its fill contained a large number of potsherds, glass fragments and animal bones from a typical 15th-16th century household. The large quantity of poultry remains (mainly those of domestic chicken with less geese) is an unusual phenomenon.

The fragment of a faience jug with an IHS monogram dating from the 15th century was the most significant object among the finds.

The analysis of the finds and the glass remains will take us closer to the reconstruction of the 13th-century glass production workshop and 15th-16th century household, which will provide new data on the medieval history of Pest.

Judit Zádor

Régészeti próbafeltárás a Kossuth téren

*(Budapest V. ker., Kossuth Lajos tér,
Hrsz.: 66156)*

Az Országgyűlés Hivatala megbízásából régészeti próbafeltárást végeztünk a tervezett Kossuth téri mélygarázs területén 2012. március 28. és május 10. között. A Kossuth tér és környezete nyilvántartott lelőhely, ugyanis a metró építésekor 1951-ben bronzkori urnasírok kerültek elő (BTM RA ltsz.: 909-79 és 1077-79), valamint az Országház építésekor pontosan nem meghatározott körülmények között római kori és középkori leleteket találtak (összefoglalva VARGA 2011, 122). A mai állapotot összevetve Vörös László 1833-ban készült térképével arra a következtetésre jutottunk, hogy a munkaterület nagy része már az eredeti Duna-meder helyére esik, a keleti sáv azonban még az egykori magas parton lehet, így a kutatóárkot is erre a helyre terveztük. Ebben a zónában egy kelet-nyugati irányú szondát nyitottunk, így egy, a Dunára merőleges metszetet kaptunk. Statikai okokból részűs oldalú munkagödört lehetett csak kialakítani. A bontás mélysége 98,51 mBf volt. Itt még újkori feltöltést találtunk.

A Duna-part szabályozásának és kiépítésének gondolata már az 1800-as évek elején felvetődött, amelyet József nádor, később Széchenyi István is szorgalmazott. Noha az 1808-ban alakult Királyi Szépitő Bizottság az anyagi feltételek jó

Test excavations on Kossuth Square

*(Budapest V, Lajos Kossuth Square,
Lrn.: 66156)*

Test excavations were carried out at the commission of The Office of the Hungarian National Assembly between 28 March and 10 May 2012, in the territory of the planned deep garage on Kossuth Square. Kossuth Square and its surroundings are a registered archaeological site because in 1951, during the construction of the underground, Bronze Age urn burials were found here (BTM RA ltsz.: 909-79 and 1077-79). Also, during the construction of the building of the Parliament, Roman Period and medieval finds were unearthed from an unidentified context (summarized in VARGA 2011, 122). Comparing the present state of affairs with the map created by László Vörös in 1833, it could be concluded that the majority of the construction site falls over the original river-bed of the Danube. The eastern zone, however, must be located on the one time levee and so it was planned to open a test trench in this area. An east-west oriented trench was opened in this zone, providing a section wall lying perpendicular to the Danube. The trench had diagonal walls to make sure the walls were stable. Modern fill was reached at a depth of 98.51 m a.B.s.

The idea of regulating and creating embankments along the Danube shore emerged as early as the beginning of the

1. kép: A Parlament építése előtti járószint a feltöltéskor használt járművek keréknyomaival
Fig. 1: The surface antedating the construction of the Parliament building, with the wheel tracks of the vehicles used during the leveling work

részét megteremtette, a munkálatok nem kezdődtek meg. Az 1838-as nagy árvíz pusztítása rávilágított arra, mennyire fontos lenne ezeket a szabályozási munkákat elvégezni, erre azonban még majd negyven évet várni kellett (SOMOGYI 1988, 25–26). Az árvíz elvonultával megkezdődött a romok eltakarítása, amely során a törmeléket használták fel a partok kezdetleges feltöltéséhez. Ezt igazolja, hogy az egykor az Országház helyén állt első pesti vízmű, amely 1868-tól üzemelt, már a töltésrétegekre épült. Az 1872-1913 között tervezett változtatásokat ábrázoló 1913-as térképen is látszik a különbség az eredeti állapotokhoz képest. A partfalak belvárosi kiépítése az 1870-es években készült el, ezek azonban nem bizonyultak megfelelőnek, ugyanis 1876 márciusában újabb jeges ár pusztított, így elrendelték azok megmagasítását. 1885-ben indult az Országház építése, amelynek útjában volt a vízmű, ezért azt áttelepítették, és eredeti helyétől északabbra, a jelenlegi munkaterületen újjáépítették. Ez a gépház 2012-ig volt használatban.

1800s at the urging of Archduke Joseph, Palatine of Hungary and later by István Széchenyi too. Though the Royal Beautification Committee founded in 1808 mostly established the necessary financial conditions, the construction works did not begin. The destruction of the great flood in 1838 called attention to the necessity of carrying out these regulation works, but it was still delayed for another forty years (SOMOGYI 1988, 25–26). After the flood waters retreated the authorities began to clear away the ruins and the debris was utilized as preliminary fill of the riverbank. This is shown by the fact that the first waterworks in Pest, operating from 1868 and located where the Parliament building is now located was already constructed on the top of the layers of fill. The difference from the original state is also visible on a map from 1913 showing the changes planned between 1872 and 1913. The construction of the river walls in the downtown area was completed in the 1870s. These, however, did not prove sufficient, as in 1876 the town was dev-

2. kép: A Vasárnapi Újságban megjelent illusztráció a feltöltési munkálatokról
 Fig. 2: Illustration published in the weekly paper "Vasárnapi Újság" depicting the leveling work

A feltárás során a kutatott mélységig a terület feltöltésének négy periódusát tudtuk elkülöníteni. Az első periódus az 1838-as árvíz után keletkezhetett, ebben olyan épülettörmeléket találtunk, amely még a 18. századi építkezésekre jellemző, kő-tégla vegyes falazatokból származott. Ezt a periódust egy szürke, salakos-homokos, leiszapolódott járószint zárta. A kutatóárok teljes felületének bontási szintje ez a járószint volt. A teljes tisztítás után a járószinten meg tudtuk figyelni azoknak a járműveknek a keréknyomait, amelyekkel a következő feltöltési rétegeket hordták a területre (1. kép). A Vasárnapi Újság rendszeresen tudósított a munkálatokról, 1872-ben metszeten is ábrázolták a feltöltés menetét (2. kép, SÁMI 1872, 304). Ennek a második feltöltési periódusnak az alsó két rétegét feltehetően a középkori Pest területéről hozták ide, mivel az

astated by another ice flood and an order went out to raise the walls. The construction of the Parliament building was begun in 1885 As the waterworks were in the way, they were relocated and new ones built north of their original location in the area of the present construction site. This engine house was used until 2012.

We were able to distinguish four phases of leveling in the area down to the excavated depth. The first leveling phase might have been created after the 1838 flood. It contained debris originating from the mixed stone-brick walls characteristic of 18th century buildings. This phase was closed by a grey, slaggy-sandy sediment surface. This surface was at the level of the excavation along the entire trench. After complete cleaning of the surface, the wheel tracks of the vehicles with which the next leveling layer

újkori leletanyag mellett 13–17. századi kerámiatöredékeket, többek között itáliai majolikát, kínai porcelánt és török fajansz díszedényeket (3. kép) is találtunk. (Régészeti korú leletek azonban nem csak innen kerültek elő. Jellemző volt, hogy ugyan szórványosan, de szinte minden rétegben találtunk középkori kerámiatöredékeket.) Ebben a második periódusban már a 19. századból származó épülettörmelékét hordták ide, amely törtkövet, többféle bélyeges téglát, korai betontörmelékét tartalmazott. Az elbontott épületekkel együtt az azokkal elbontott kályhák omladékát is ide hordták, így igen nagy mennyiségben kerültek elő 18–19. századi kályhák darabjai. Közülük kiemelkedik egy igen díszes, neorokokó kályha, amely feltehetően teljes egészben összeállítható lesz (4. kép). Érdekes az a feliratos darab is, amely Brxa János tabáni kályhászmester műhelyében készült (S. CSEREY 2007, 80–81). Ezt a periódust egy salakos, agyagos, kavicsszórásos felületű járósínt zárta, amely feltehetően az Országház építésekor volt használatban. Ebből a korszakból származik az a gerendaszerkezetű épület, amelynek alapjait a terület északkeleti sarkában ta-

was transported to the area (Fig. 1) could be observed. The weekly paper “Vasárnapi Újság” (Sunday News) published regular reports about this work, and in 1872, the process of leveling was shown in an engraving as well (Fig. 2, SÁMI 1872, 304.). The lower two layers of this leveling phase were probably transported here from the territory of medieval Pest, as in addition to modern finds, it contained 13th-17th century potsherds too including Italian faience, Chinese porcelain and Turkish faience luxury ware (Fig. 3). (This was not the only place, however, where we found archaeological objects. Each of the layers were characterized by the – although sparse – occurrence of medieval potsherds.)

In this second phase, workers transported 19th century debris here containing crushed stone, different types of stamped bricks, and debris from early concrete. Remains of the dismantled stoves were moved here together with the material of the demolished buildings, so a large number of pieces of 18th-19th century stoves were unearthed. A richly ornamented neo-Rococo stove which can probably be en-

3. kép: Izniki kék-fehér stílusú fajansztál, 1545 körül
 Fig. 3: An Iznik blue-and-white faience bowl, ca. 1545

4. kép: Neorokokó kályha tördéke a feltöltésből
Fig. 4: Fragment of a neo-Rococo stove from the fill

láltuk meg. Az épület feltehetően leégett, területén 20-30 cm vastag faszénréteg került elő.

Az Országház megépítését követő területrendezéshez köthető a harmadik feltöltési periódus. Ebben találtuk meg a város korai közműveinek nyomát (vízvezeték-rendszer, városi gáz közvilágítás csőhálózata és kandeláberlábai). Az utolsó feltöltési periódus már a II. világháború utáni romeltakarítás során került a területre, ebben a környékbeli házak megsérült homlokzati elemeit és feltehetően az Országházról származó neogótikus kőfaragványt – egy fiáléről származó kúszólevél töredéket – is találtunk.

A területen a kutatott mélységig régészeti korú objektum nem került elő, azonban a feltöltésben a város történetének szempontjából igen érdekes emlékeket – építészeti töredékeket és tárgyi leletanyagot – találtunk. Ilyenek pl. azok a megvonalazott palatábla töredékek, amelyek közül az egyikben felirat is megmaradt, valamint egy csontból faragott játékkorong és a Kígyó Patikából származó tégely.

Kovács Eszter

tirely reconstructed in the future (Fig. 4) is an especially remarkable example. An interesting stove bearing inscriptions was produced in the stove manufacturing workshop of Master János Brxa in the Tabán (S. CSEREY 2007, 80–81). This phase was closed by a slaggy, clayey surface covered with pebbles, which was supposedly in use during the construction of the Parliament building. A building with a beam structure, the foundations of which were found in the northeastern corner of the territory, dated from this period too. The building probably burned down since a 20-30 cm thick charcoal layer covered its territory.

The third leveling phase is associated with the organization of the areas infrastructure following the construction of the Parliament building. We found the remains of the early urban public utility system (water supply system, pipe system and the feet of the candelabra connected to urban gas street-lighting). The final leveling phase had already been transported to the area after World War II d from nearby houses and a neo-Gothic carved stone ornament probably from the Parlia-

Irodalom/References:

S. CSEREY 2007 • S. Cserey É.: Az 1800-as évek feledésbe merült Pest-Budai kályhás mesterei II. TBM 33 (2007) 71–84.

SÁMI 1872 • SÁMI L.: A fővárosi Duna-szabályozás I-II. Vasárnapi Újság 19 (1872) 291–293, 304–305.

SOMOGYI 1988 • Somogyi M.: Az árvíz hatása Pest építésügyére: In: Kaján I. (szerk.), „Jégszakadás és Duna' kiáradása” Pest-Buda 1838. Kiállítási katalógus. Budapest 1988, 24–27.

VARGA 2011 • Varga G.: Római kori őrtornyok Budapesten (Mítosz és valóság) (Roman age Watch-towers in Budapest [Myth and reality]). ArchÉrt 136 (2011) 115–134.

ment building – a fragment of a crocket from a pinnacle.

No features with archaeological dating power were found in the area at the excavated depth although the leveling contained relics of urban historical interest – architectural fragments and objects such as pieces of a lined slate, one even with a surviving script fragment, a bone gaming piece and a jar from the Kígyó Apothecary.

Eszter Kovács

Beszámoló a csepeli COL4 LOT2 csatornafejlesztéshez kapcsolódó régészeti munkálatokról

(Budapest XXI. ker., Csepel, Hrsz.: 70009)

A Budapesti Központi Szennyvíztisztító Telep (BKSzT) és Kapcsolódó Létesítményei projektek részeként Budapest Főváros Önkormányzata az egész városra kiterjedő szennyvíz-csatornázási tervet készített. Ennek önálló elemeként került sor a Csepel-sziget eddig még nem közművesített utcáinak csatornázására is. Az Európai Unió támogatással készülő munkálatok első ütemét jelentő, a kerületet a Központi Szennyvíztisztítóval összekötő gerincvezeték építésére és az azt megelőző régészeti feltárásokra már 2011-ben sor került. Ezeket a munkákat Terei György, a Budapesti Történeti Múzeum Középkori Osztályának munkatársa vezette (TEREI 2012, 122–124).

A második ütemre, az utcahálózat csatornázására 2012-ben került sor. A munkafeladatok két részre oszlottak.

1. A Csepel-sziget nyugati oldalán a Háros városrészen (a kerület déli határa és a korábban már csatornázott lakótelep közötti területen), a II. Rákóczi Ferenc út menti laza szerkezetű utcahálózat COL4 LOT3 elnevezésű csatornaépítési projekt-elem, ahol a földmunkák szakfelügyeletét a BTM Középkori Osztálya látta el.

2. A keleti oldal jóval sűrűbben beépített utcahálózatában a COL4 LOT2 elnevezésű csatornaépítési projekt-elem

Report on the archaeological work connected to the COL4 LOT2 sewer development project in Csepel

(Budapest XXI, Csepel, Lrn.: 70009)

The Municipality of Budapest has prepared a sewerage and wastewater treatment plan covering the entire city as a part of the Budapest Central Municipal Wastewater Treatment Works And Collector Systems project. A separate element in this project was laying down sewage lines in the streets in those parts of the Csepel Island that were previously not supplied with a public utility system. The first phase of the works, supported by the European Union, was the construction of the trunk sewer connecting the district with the Central Wastewater Treatment Plant. Preceding preventive excavations had already been carried out in 2011. These works were conducted by György Terei, archaeologist at the Medieval Department of the Budapest History Museum (TEREI 2012, 122–124).

The second phase, establishing the sewerage system for the street network was carried out in 2012. The tasks constituted two groups.

1. The element of the sewer construction project called COL4 LOT3 concerned the loose street network along II Rákóczi Ferenc Street on the western side of Csepel Island, in the section referred to as Háros (the area between the southern border of the district and the housing

mintegy 15 km²-nyi területen, megközelítőleg 52 km hosszúságú szakaszon húzódtott. A nyíltárkos csatornafektetés során a Budapesti Történeti Múzeum Ős-, és Népvándorlás kori Osztálya a 2012. június 11. és december 20. közötti időszakban, a földmunkákkal érintett, mintegy 240.000 m²-nyi felületen végzett megelőző régészeti feltárást, illetve biztosított szakfelügyeletet a terület régészeti emlékeinek és jelenségeinek megmentése érdekében.

A hálózatfejlesztési munkálatok a kerület Gyártelep, Ófalu, Szabótelep, Belváros, Királymajor, Kertváros, Erdőalja és Királyerdő néven ismert városrészeit érintették.

A csatornafektetések a Királyerdő városrész területén kezdődtek, a Hollandi út és a Budapest–Szigetszentmiklós közigazgatási határát jelző Királyerdő út által közrefogott területen. Már az első napokban szembesültünk a nyilvánvaló tényvel, hogy a projekt végrehajtása sem régészeti, sem kivitelezői szempontból nem lesz egyszerű feladat, mivel a városrész egy nagy kiterjedésű futóhomok-dombra épült.

A sziget alapját képező meszes lösziszappal, folyóvízi homokkal, kavicsos iszappal fedett magasártéri területnek jellemző talajai a réti csernozjom és a csernozjom jellegű homoktalajok, míg a Soroksári-Duna mentét réti és nyers öntéstalajú sáv kíséri. Legidősebb felszíni képződménye a Duna óholocén időszaki I/b sz. terasz anyaga: kavicsos homok, öntésszap és agyag. A Würm glaciális első felében végbement felkavicsolódás után a szerkezeti mozgások hatására a Duna völgybevágodásra kényszerült. A Würm végi és óholocén időszaki klímaingadozások hatására a feltehetően több ágban szétágazó folyó az óholocén elején letarolta a teraszfelszínt, és medreket vágott bele, amelynek követ-

estate where sewerage development had already been finished). Archaeological observation work was carried out here by the Medieval Department of the Budapest History Museum.

2. In the much denser street network of the eastern side of the island, the sewer construction project element called COL4 LOT2 covered an area of about 15 m² along an approximately 52 km long section. During the work to lay down ducts with open trenches, the Department of Prehistory and Migration Period of the Budapest History Museum carried out preventive excavation and archaeological observations over a 240,000 m² surface impacted by earthmoving between 11 June and 20 December 2012 so as to rescue the archaeological relics and phenomena found in the area.

The works connected to sewerage network development impacted the parts of the district known as Gyártelep, Ófalu, Szabótelep, Belváros, Királymajor, Kertváros, Erdőalja és Királyerdő.

Workers began with laying down the ducts on the territory of Királyerdő, in the area bordered by Hollandi Road and Királyerdő Road that mark the administrative border of Budapest-Szigetszentmiklós. It was extremely clear from the start on the first day that implementation of the project was not going to be an easy task for either the archaeological or the construction side of the work as this part of the town was built on an extensive hill of shifting sand.

The characteristic soil types in the area of the high flood plain covered with calcareous loess silt, river sand, pebbly silt that form the base of the island are meadow chernozem and chernozem type sandy soils, while along the Soroksár arm

kezményeként észak-északnyugat – dél-délkeleti terasz-szigetek vésődtek ki, a köztük futó medervonulatokkal létrehozva az óholocén felszínüket. Az ezt követő időszakban még egy sekély völgybevágódás, illetve völgyzsélesítés történt, amely a mai meder kialakítását közvetlenül megelőző szakaszban főleg völgyzsélesítéssel létrehozta az újholocén felszínüket. Ezek az ártéri szintek most gátakkal védettek. Vékony lösziszap és öntéshomok borítja felszínüket.

Az óholocén magasártéri felszínbe (98-102 mBf) elhagyott medrek és szélesebb laposok mélyülnek. A magasabb felszín az óholocén terasz, az alacsonyabb (96-98 m) az újholocén ártér. A régészeti lelőhelyek is ezeken a felszíndarabokon foglalnak helyet.

A terasz-szigetek közötti területen 50-80 m széles, 2-3 méterrel mélyebben elhelyezkedő, feltöltődött, gyakran lepelhomokkal borított, mezőgazdasági művelés alá vont hajdani medrek húzódnak. A síma felület egyhangúságát az óholocén felszínre helyenként ráfúvódott újholocén homokos buckák törik meg, mint például a Királyerdő is (SCHWEITZER 1992, 9–13).

További adatokat nyerhetünk a sziget geomorfológiájához a Fiar Sándor és Kohán Zoltán által újabban elvégzett mikroklimatikus vizsgálatok analizéséből. Ezen vizsgálatok alapján kimutatták hogy a jelenlegi települések főként az óholocén magasártéri teraszokra rakódott futóhomok dombokon alakultak ki (FIAR-KOHÁN 2004, 1–24). Ezek kialakulására, saját ásatási tapasztalataink alapján kétségtelenül, valamikor a vaskort követő időszakokban kerülhetett sor. Többek között az M0 autópálya építésével kapcsolatos, Szigetszentmiklós

of the Danube the earth s characterized by meadow and raw alluvial soil. The oldest surface feature is the Early Holocene material of the I/b terrace of the Danube comprised of pebbly sand, alluvial silt and clay. After the valley was filled with gravel deposits in the first half of the Würm glaciation, the Danube was forced to carve out a valley for itself as a result of tectonic movements. As a result of the climate changes at the end of Würm glaciation and during the Early Holocene, the river apparently split into several branches and wore off the terrace surface at the beginning of the Early Holocene, incising beds into it. Terrace islands with riverbed ranges between them and oriented north-northwest – south-southeast were cut out as a result of this fluvial activity, thus, creating the Early Holocene surface. In the following period, shallow valleys were cut and broadened again, which resulted in the formation of the Late Holocene surfaces in the phase directly preceding the formation of the present riverbed. These flood plain levels are protected by dams now. Their surface is covered by a thin layer of loess silt and alluvial sand.

Abandoned riverbeds and broader bottomlands were sunk deeper into the Early Holocene high floodplain surface (98-102 a.B.s.). The higher surface represents the Early Holocene terrace while the lower one (96-98 m) is the Late Holocene flood plain. The archeological sites too were located on these surfaces.

In the area between the terrace islands, 50-80 m wide, filled former riverbeds run 2-3 meters deeper, often overlaid by cover sand, now under agricultural cultivation. The uniformity of the plain surface is sometimes broken by dunes of Late Holocene sand blown over the Early

határában (ENDRŐDI 1992a-b; ENDRŐDI-HORVÁTH 2009a, 150–166; ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010, 170–180), illetve a Vecsés-Csepel gázvezeték (ENDRŐDI-HORVÁTH 2002, 27–46), valamint a Csepel-Szennyvíztisztító területén végzett feltárások során ugyanis minden esetben megfigyelhettük, hogy a lelőhelyek az óholocén korban kialakult mederágak által körülfogott terasz-szigeteken helyezkedtek el. A mederágak teljes feltöltődése a késő népvándorlás kor, kora Árpád-kor idejére bizonyosan lezajlott, mivel a feltöltődött részekre benyúló régészeti jelenségek csak ezekből a korszakokból ismertek (HORVÁTH 2005, 177–185; HORVÁTH-ENDRŐDI-MARÁZ 2007, 218, 2. kép).

A Csepel-szigetet szórányosan előkerülő neolit és rézkori (Ludanice-, Kosztolác- és Baden-kultúra) előzmények után (NAGY 1973, 45–55; ENDRŐDI 1992a, 63–82; M. VIRÁG 1992, 15–60) igazán intenzíven a kora bronzkor időszaka óta lakták. A nyugat-európai eredetű Harangedényes kultúra Csepel-csoportjának települései a Csepel-sziget mindkét partján sűrűn sorakoznak. A nyugati oldalon Tököltől az északi szigetcsúcsig, a keleti parton Szigetszentmiklóstól a Hollandi útig több település is ismert. A településeket a sziget belseje felé a mára feltöltődött folyóágak közötti szigeteken követik a kultúra temetői. (A korszak lelőhelyeit főként Nagy Tibor, Kalicz-Schreiber Rózsa és Endrődi Anna munkásságából ismerjük. Lásd irodalomjegyzék.)

A középső bronzkor időszakában ugyancsak sűrűn lakott a Csepel-sziget. Csepel-Rádióadó, Csepel-Háros területéről ismertek a Vatyá-kultúra telepei és nagy kiterjedésű temetői, míg a késő bronzkor időszakában a sziget legjelentősebb lelő-

Holocene surface, such as at Királyerdő (SCHWEITZER 1992, 9–13).

Recent microclimatic investigations carried out by Sándor Fiar and Zoltán Kohán provided further data on the geomorphology of the island. The analysis demonstrated that the present settlements were formed mostly on the shifting sand dunes settled on the Early Holocene high floodland terraces (FIAR-KOHÁN 2004, 1–24). The formation of the dunes undoubtedly took place sometime after the Iron Age based on our own observations during the excavations. It was possible to detect that the archaeological sites were located on the terrace islands between the riverbed branches that formed in the Early Holocene period, for example during the excavations carried out at nearby Szigetszentmiklós connected to the construction of the M0 Motorway (ENDRŐDI 1992a-b; ENDRŐDI-HORVÁTH 2009a, 150–166; ENDRŐDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010, 170–180), to the Vecsés-Csepel gas pipeline (ENDRŐDI-HORVÁTH 2002, 27–46), and on the territory of Csepel Wastewater Treatment Plant. The riverbed branches were surely filled completely by the Late Migration Period – Early Árpád Period, as the archaeological phenomena extending to these filled parts date only from these periods (HORVÁTH 2005, 177–185; HORVÁTH-ENDRŐDI-MARÁZ 2007, 218, fig. 2).

Following the sparse Neolithic and Copper Age (Ludanice, Kostolac and Baden culture) antecedent occupations (NAGY 1973, 45–55; ENDRŐDI 1992a, 63–82; M. VIRÁG 1992, 15–60), Csepel Island was densely inhabited from the Early Bronze Age. Settlements of the Csepel group of the Bell Beaker Culture originating from Western Europe were densely sit-

helye a Szabadkikötő területén feltárt urnás temető (NAGY 1973, 60)

A Kr. e. 4. század végén a Kárpát-medencébe érkező kelták leletanyagát sokáig csupán a Budapest területén előkerült szórványleletek jelezték. A csepeli Központi Szennyvíztisztító telep építését megelőző feltárások során előkerült mintegy 100 síros gazdag temető a korszak egyetlen feltárt lelőhelye a főváros területén (HORVÁTH 2005, 177–185; HORVÁTH–ENDRŐDI–MARÁZ 2007, 216–232). A Kr. e. 4–3. századi gazdag, fegyveres népesség temetőjéhez tartozó települést sajnos nem ismerjük, azonban az előkerült leletek alapján bizonyosnak tűnik, hogy a Kr. e. 1. századra helyüket átveszi egy földművelő életmódot folytató népesség, amelynek falusias jellegű településeit az északi szigetcsúcs mellett, mind a hárosi Duna-parton, mind a ráckevei Duna-ág mentén egészen Szigetszentmiklós határáig megtalálhatjuk. (HANNY 1992, 241–276; ENDRŐDI–HORVÁTH 2009a, 150–166).

A népvándorlás korból elsősorban az avarok megtelepedésére vannak adataink. Településeik az északi szigetcsúcsra (a Szennyvíztisztító területén) és a keleti parton, Szigetszentmiklós térségében kerültek elő. A sziget belsejére és a nyugati partra viszont inkább a temetkezések jellemzőek. Itt elsősorban a kavicsbányák környékéről előkerült aranyveretes kardra, valamint a Csepel-Vízmű, az egykori Betonelem Gyár (BUCEM, BVM), illetve a Szabadkikötő területén feltárt sírokra gondolunk (NAGY 1973, 196–197; NAGY 1998, 144–188; ENDRŐDI–HORVÁTH 2002, 33–38; HORVÁTH 2005, 177–185).

A honfoglalás időszakából és az Árpád-korból, a sziget történeti jelentősége

uated on both banks of Csepel Island. Several settlements are known on the western side from Tököl up to the northern tip of the island and on the eastern bank from Szigetszentmiklós to Hollandi Road. Towards the center of the island, the settlements are accompanied by cemeteries of the population of the Bell-beaker culture situated on the one-time islands between now filled riverbed branches. (The archaeological sites dating from this period are known mostly based from research by Tibor Nagy, Rózsa Kalicz-Schreiber, and Anna Endrődi. See the bibliography.)

Csepel Island was densely inhabited in the Middle Bronze Age as well. Settlements and extensive cemeteries of the Vátya culture are known in the area of Csepel Rádióadó and Csepel Háros. The most significant Late Bronze Age archaeological site in the island is a cemetery (NAGY 1973, 60) with urn burials on the territory of Szabadkikötő (Port of Csepel).

The archaeological heritage of the Celts, who arrived in the Carpathian Basin at the end of the 4th century BC, was represented for a long time only by stray finds in the territory of Budapest. The only archaeological site dating from the period excavated in the capital is a rich cemetery consisting of 100 graves unearthed during the excavations preceding the construction of the Central Wastewater Treatment Plant (HORVÁTH 2005, 177–185; HORVÁTH–ENDRŐDI–MARÁZ 2007, 216–232). The settlement belonging to the cemetery of the rich military population from the 4th–3rd century BC unfortunately has not yet been identified. It seems sure however, that by the 1st century BC they were replaced by an agrarian population whose villages can be found near the northern tip of the island, both

ellenére, viszonylag kevés lelőhelyet ismerünk. A sírleletek közül a legismertebbek a Szabadkikötők, illetve a Királymajor környékén előkerült 10. századi női sírok (NAGY 1973, 212; IRÁSNÉ MELIS 1983, 15), míg az északi szigetcsúcs továbbélő népvándorlás kori települése mellett a várostól délre, a szigetszentmiklói határban elterülő Szöllös (a soroksári Duna-ág mentén), illetve a nyugati oldalon a Háros településre vannak adataink (IRÁSNÉ MELIS 1992, 41–70; KOVÁCS 2001, 437–446; ENDRÓDI–HORVÁTH–KOVÁCS 2010, 170–180).

A Királyerdő városrész délkeleti szegletében álló Nádfedeleselecsárdától induló Hollandi és Királyerdő út, valamint a Szentmiklói út – Arany János utca – Tiborc utca – Határ utcák által határolt területen elterülő homokdombokon zajlott le a csatornafektetési munkálatok zöme. Már az első napok tapasztalatai alapján kiderült, hogy a Hollandi út – Szent István út – Határ utca közötti területre előírt megelőző feltárást nem tudjuk annak klasszikus értelmében elvégezni. A teljes egészében gravitációs kiépítésű csatornarendszer a terep egyenetlenségek és a kivitelezési technológia révén 2–6 m mélységben került telepítésre. A csatornaárkok szélessége a gerincvezetékénél és a házi bekötéseknél 1 m, míg a főgyűjtők esetében 2 m volt. A kivitelezést a munkavédelmi szabályzat szerinti 1 m mélység alatti területekre előírt zsaluzatok igénybevételével végezték el. A keskenyebb árkoknál mozgatható (1. kép), míg a főgyűjtőkénél épített vaszsaluzatot alkalmaztak. A területet borító futóhomok miatt erre nagy szükség volt, mivel a fokozott biztonsági eljárások ellenére is előfordult, hogy egy-egy eső vagy zápor után a lesuvadó homokréteg a masszív zsaluzatot is elmozdította.

along the Danube bank at Háros and the Ráckeve Danube-branch down to the border of Szigetszentmiklós (HANNY 1992, 241–276; ENDRÓDI–HORVÁTH 2009a, 150–166).

Migration Period data mostly reflect the settlement of the Avars. Their settlements were located at the northern tip of the island (on the territory of the Wastewater Treatment Plant) and on the eastern bank, in the area of Szigetszentmiklós. The central part of the island and the western banks were characterized more by burials. A sword ornamented with golden mounts found in the area of the gravel mines and the graves unearthed on the territory of the Csepel Water Treatment Plant, the former Concrete Block Factory (BUCEM, BVM) and at the Szabadkikötő (Csepel Port) should be mentioned (NAGY 1973, 196–197; NAGY 1998, 144–188; ENDRÓDI–HORVÁTH 2002, 33–38; HORVÁTH 2005, 177–185).

Relatively few archaeological sites are known from the Period of the Hungarian Conquest and the period of the Árpád dynasty in spite of the historical significance of the island. Among the burial finds, the most well-known are 10th century graves of females unearthed in the area of the Szabadkikötő (Csepel Port) and Királymajor (NAGY 1973, 212; IRÁSNÉ MELIS 1983, 15). Besides the settlement by the northern tip of the island that has been continuously inhabited since the Migration Period, there is data on the settlement of Szöllös situated south of the town on the edge of Szigetszentmiklós (by the Soroksár Danube-branch) as well as the settlement of Háros on the western side of the island (IRÁSNÉ MELIS 1992, 41–70; KOVÁCS 2001, 437–446; ENDRÓDI–HORVÁTH–KOVÁCS 2010, 170–180).

1. kép: Mobil dúcos csatornafektetés
Fig. 1: Duct laying with a mobile formwork

A kivitelezés földmunkáit a zsaluzatok elhelyezése után, az azok közötti területen gépi erővel végezték (ld 1. kép). Tevékenységünk így a kivitelezéssel párhuzamosan elvégzett szakfelügyeletre korlátozódott, melyet leletek vagy régészeti jelenségek előkerülésekor a kivitelezési munkálatok felfüggesztésével, a leletek és jelenségek dokumentálásával egészítettünk ki.

A kivitelező konzorcium két fő résztvevője a munkálatokat egymás között 20 projektterületre felosztva végezte el, így egyes hosszabb utcákban gyakorta több részletben került sor a csatorna kiépítésére. Ezen okok miatt az 52 km hosszúságú építési szakaszon a több alvállalkozó által, a munka dandárjában (augusztus–október), a kivitelezési idő rövideje miatt időnként 30-35 munkahelyen történő egyidejű munkavégzés mellett, összesen 579 adatlapot vettünk fel, amelyek tartalmazzák a gerincezetékek, a házi bekötések és a

The major part of the sewer construction works was carried out on the sand dunes in the area designated by Hollandi and Királyerdő Roads – both starting from the Nádfedeles Csárda (Restaurant) located in the southeastern corner of the Királyerdő area – defined by Szentmiklósi Road, Arany János Road, Tiborc Street and Határ Street. It already became clear based on the first day of experiences that it was not possible to carry out the proper preventive excavation prescribed for the territory between Hollandi Road, Szent István Road and Határ Road. The entire sewer system had to be laid down 2-6 m below the ground surface because of the uneven terrain and the construction technology. The ditches were 1 meter wide for the trunk sewers and the house connections and 2 meters wide for the main sewers. Formwork established below 1 meter was used during the construction according to the labor safety regulations. Mobile formwork was used in the narrow ditches (Fig. 1) and built iron formwork at the main sewers. This proved to be necessary due to the shifting sand that covered the area. The layer of sand slid after rain or showers sometimes also moving the massive formwork in spite of the increased safety regulations. Earthwork related to the construction was carried out with machines after the construction of the formwork in the surfaces between them (see Fig. 1). Our activity was thus limited to archaeological observation carried out during the construction and the documentation of the detected finds and phenomena while the construction work was suspended.

The two main participants in the consortium charged with executing this work divided the territory into 20 project areas and shared the work based on this basis.

közműkiváltások szakfelügyeletét is. Ezen felül a területen 143 stratigáfiai egységet regisztráltunk. Ezek közül 26 helyszínen, 17 utcában 9 bizonyult egymástól elkülöníthető lelőhelynek, de szakmai szempontból a futóhomok alatt húzódó, helyenként szórványleletekkel is jelentkező humuszrétegek dokumentálása is fontos eredménye volt munkánknak.

A kivitelezés során, az említett építési technológia folytán, a régészeti feltárások is újfajta munkamódszert és dokumentálási technikát is igényeltek. A megszokott (régész néhány technikussal és sok ásatási munkással) leosztást fel kellett váltani.

Mivel a munkálatok dandárjában naponként 30-35 munkahelyen folyt csatornafektetés, egyértelmű volt, hogy a múzeumból rendre segítségül érkező régész kollégákkal együtt sem tudtunk a kb. 15 km²-nyi munkaterületen folyamatosan jelen lenni. A területet így a régészek mellett, régész végzettségű technikusok, illetve nagy ásatási tapasztalattal rendelkező technikusok és ásatási dolgozók járták be, folyamatos felügyelet alatt tartva a munkálatokat, objektumok vagy kultúrrétegek előkerülésekor értesítve a régészeket.

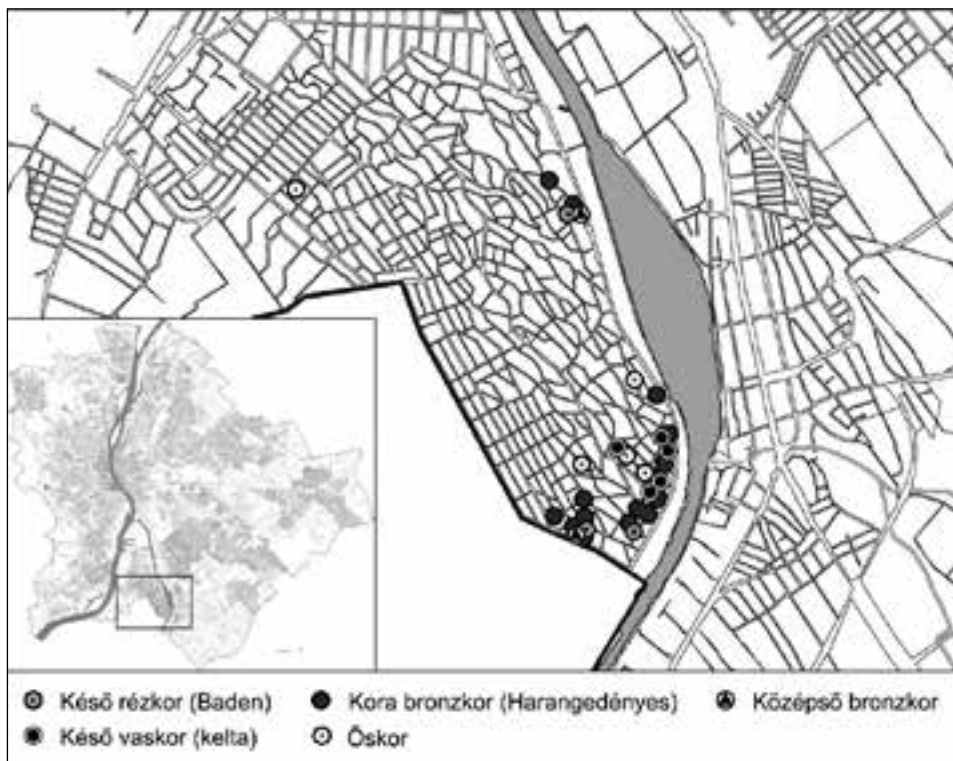
Az is világos volt, hogy a BTM klasszikus feltárásokra tervezett ásatási és dokumentációs protokoll adatlapjai sem felelnek meg a helyzetnek. A meglévő adatbázis és a hozzátartozó adatlapok általában egy (nagyobb) lelőhely egyes elemeinek, szelvényeinek, illetve az ott előkerült leletek, objektumok leírására készültek.

A csatornafektetés azonban itt 52 km-en 50 m-től olykor csaknem 1 km hosszúságban mintegy 180 utcát érintett. Értelemszerű volt, hogy a hosszabb utcákat a dokumentálhatóság érdekében kisebb szakaszokra kell bontani. Annál is inkább, mivel a kivitelezők a csatornákat nem lineá-

Consequently, on relatively long streets, the sewer was often constructed in several sections. Due to the tight schedule, during the season of the most intense work (from August to October) the work along the 52 km long construction area was carried out by several sub-contractors sometimes in parallel at 30-35 work sites. This is why a total of 579 data sheets had to be filled in including the archaeological observation work at the trunk sewers, the house connections and the public utility relocations. In addition, 143 stratigraphic units were registered in the area. Among these, nine proved to be distinct archaeological sites on 17 streets at 26 work sites. The documentation of the humus layers occasionally containing stray finds under the shifting sand was another important professional result of our research.

During the construction, due to the above-mentioned technical applications, the archaeological excavations also required the use of new methods and documentation techniques. The usual labor distribution between an archaeologist, a few site assistants and many workers had to be modified.

As at the highest peak of the work the sewer construction was carried out in parallel at 30-35 work sites each day, it was obvious that it would not be possible to supervise the work continuously everywhere on the entire 15 km² of this construction site, even with help provided by archaeologist colleagues from the museum who came regularly to help. Thus, the area was walked over, not only by archaeologists, but also site assistants with a degree in archaeology and those workers with extensive field experience, who kept the construction work under continuous supervision and informed the archaeolo-

2. kép: A Csepel-Királyerdőn a csatornaépítés során előkerült régészeti lelőhelyek
 Fig. 2: Archaeological sites identified in Csepel-Királyerdő during sewer construction

risan fektették le, sőt egyes hosszabb utcát több szakaszra bontva, esetenként változó kivitelezéssel és más-más alvállalkozóval végezték el.

A vizsgált területek között a számunkra legjelentősebbek az Aggteleki, Csáklya, Gyimesi, Hajós, Huzal, Jegénye, Kárpáti, Pálma, Sáska, Sügér, Szárca, Szászország, Szökőár utcák, valamint a Damjanich János, Daru, Királyerdő, Szent István és Vihorlát út, illetve Mária királyné útja voltak (2. kép).

A Csepel-Királyerdő területén megfigyelt és feltárt régészeti lelőhelyek csoportosulása, elhelyezkedése jól mutatja, hogy azok az M0 autópálya építését megelőzően Szigetszentmiklósnál fel-

gists about the occurrence of archaeological features or finds.

It also became clear that the data sheets comprising the archaeological protocol of the Budapest History Museum were designed for regular excavations and were not sufficient for such a situation. The existing database and the corresponding data sheets were created to describe the elements, trenches and the archaeological features and finds generally encountered at a (relatively large) archaeological site.

Here, however, about 180 streets were affected by the sewer construction, for a total length of 52 km, along stretches of 50 m to 1 km each. The longer streets

tárt lelőhelyekhez (ENDRÓDI 1992a-b; ENDRÓDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010, 170–180) hasonlóan, az egykori Soroksári Duna-ág menti ártéri szigeteken, felszínen helyezkednek el (SCHWEITZER 1992, 3. kép), elsősorban a Duna-ághoz közelebbi, a mai medertől számított kb. 120-300 m-es sávban. A munkavégzés által érintett területen regisztrált kilenc régészeti lelőhely szinte kivétel nélkül őskori (késő rézkori, kora és középső bronzkori, valamint késő vaskori) települések nyomaként volt értelmezhető. A kisszámú szórványleletet vagy nehezen keltezhető, jellegtelenebb leletanyagot eredményező helyszínek datálását több esetben az őskoron belül egyelőre nem pontosíthattuk. Egyedül a Kis-Duna, illetve az azzal párhuzamos Hollandi út vonalától távolabb, a Pálma és Jegenye utcákban, valamint a Szent István úton feltárt és megfigyelt késő vaskori telepobjektumoktól kb. 300 m-re északnyugatra, a Pálma utca 33. számú ház előtt szórványleletként előkerült, erősen korrodált vastárgyak (köztük vasfibula töredéke?) utalhatnak esetleg a területen régészeti korú (kelta) temetkezésre.

A feltárt, illetve megfigyelt terület legkorábbi időszakát a késő rézkori jelenségek és leletek képviselik. A Vihorlát úton észlelt kultúrréteg és a 97-106. számok előtti részen talált objektumkomplexum zömmel a kora bronzkorra tehető kerámialeletei között késő rézkori edények beszürkült díszítésű, fényezett fekete oldaltöredékei (Baden-kultúra) is felbukkantak. A Mária királyné útján a 238–242. házsámok előtti területen egy sötétebb barnásszürke, elszórtan patics- és faszén-szemcsékkel kevert, erősen agyagos réteg jelentkezett, szórványosan kerámia- és állatcsont-töredékekkel. A 240. szám kapuja előtti területen a rétegben a leletanyag

had to be divided into shorter segments in order to document them. This was also necessitated by the fact that the constructors did not lay down continuous ducts, but divided the longer streets into several segments where various constructors and sub-contractors worked.

The areas that were the most significant from the archaeological point of view were the Aggteleki, Csákyla, Gyimesi, Hajós, Huzal, Jegenye, Kárpáti, Pálma, Sáska, Sügér, Szárca, Százszorszép, and Szökőár Streets, the Damjanich János, Daru, Királyerdő, Szent István, Vihorlát Roads, and the Mária királyné Road (Fig. 2).

The clustering and the position of the archaeological sites observed and excavated on the territory of Csepel-Királyerdő showed that they were located on the former floodland islands and plains in the Soroksár Duna-branch (SCHWEITZER 1992, Fig. 3), primarily in a 120-300 m wide zone running along the Danube bank measured from the present riverbed, similarly to the sites excavated at Szigetszent-

3. kép: Késő rézkori díszkerámia töredékei a Mária Királyné útja 240. előtti csatornaszakaszból
Fig. 3: Fragments of Late Bronze Age luxury ware from the sewer section in front of 240 Mária királyné Road

4. kép: Kibontott őskori gödör (SE 91) a Hajós utcában

Fig. 4: An excavated prehistoric pit (SE 91) on Hajós Street.

feltűnő sűrűsödést mutatott. Az itt előkerült, égésnyomokat mutató karcolt és beszurkált díszítésű, a Baden-kultúra időszakára keltezhető kerámiatöredékek (3. kép) és állatsontok a kontextusuk alapján feltehetően egy áldozati gödörből származnak. További rézkori leleteket a Hajós utcában (Hrsz.: 206120 – a továbbiakban a szövegben jelzett helyrajzi számok nem a házszámokhoz, hanem minden esetben az adott utca felületéhez kapcsolódnak.), a 20/b–25. számú házak előtti szakaszon feltárt kora és középső bronzkori telepjelenségek leletei közt is találtunk.

Az itt megismert régészeti lelőhelyek között a legtöbb településjelenség és leletanyag a kora bronzkorra keltezhető. A már említett Hajós utcai objektumok a Hollandi úttól kb. 50–150 m távolságban kerültek elő: a különböző méretű gödrök (4. kép) és

miklós prior to the construction of the M0 Motorway (ENDRÓDI 1992a-b; ENDRÓDI-HORVÁTH-KOVÁCS 2010, 170–180). Almost all of the nine archaeological sites registered in the construction area could be interpreted as Prehistoric (Late Copper Age, Early and Middle Bronze Age, and Late Iron Age) settlement remains. The sites yielded only a few stray finds or not particularly distinctive finds could therefore not be dated more precisely within the Prehistoric Period. The presence of burials of that could be dated archaeologically (Celtic) was suggested only by the largely corroded iron objects found in them (including a fragment of an iron brooch?) found as stray finds in front of 33 Pálma Street, further from the line designated by Kis-Duna Road and the parallel Hollandi Road, approximately 300 m northwest from the Iron Age settlement features observed and excavated in Pálma and Jegyene Streets and on Szent István Road.

The earliest archaeological period in the area was represented by Late Copper Age features and finds. Stab-and-drag ornamented, black, burnished wall fragments of Late Copper Age (Baden culture) ware appeared as well among the mostly Early Bronze Age pottery finds from the culture-bearing layer observed on Vihorlát Road and the feature complex found in front of lot No. 97–106. In the area in front of lot 238–242 on Mária királyné Road, a dark brownish grey, strongly clayey layer occasionally mixed with speckles of daub and charcoal with sparse pottery and animal bone fragments was observed. The area in front of the gate of lot No. 240 was characterized by a conspicuous clustering of the finds. Incised and stab-and-drag ornamented potsherds found here (Fig. 3)

5. kép: Középső bronzkori bronz huzalspirál a Hajós utcából (SE 92)

Fig. 5: A Middle Bronze Age bronze wire spiral from Hajós Street (SE 92)

oszlophely betöltése, valamint egy hamus, nagy mennyiségű állatsontot tartalmazó és egy átégett, paticsos rétegződés főként a Harangedény-Csepel csoport leletanyagára jellemző kerámiatöredékeket, pattintott kőeszközöket, továbbá paticsdarabokat és állatsontokat tartalmaztak. Kisebb számban a középső bronzkor időszakára tehető kerámiatöredékek is felszínre kerültek ezekből az objektumokból. Az egyik gödör betöltésének felső, paticsos-faszenes része középső bronzkori edénytöredékek mellett egy ritkább leletet, bronz huzalspirált (5. kép) is tartalmazott. A 2/b számú ház előtt kb. 160 cm mélységből előkerült kora bronzkori szórvány kerámiatöredékek minden bizonnyal ugyanehhez a lelőhelyhez köthetők, ami valószínűleg a Kalicz-Schreiber Rózsa által a Hollandi úton (KALICZ-SCHREIBER 1976, 184–214), illetve Póczy Klára által a Hajós utca 2. számú ház kertjében feltárt (KALICZ-SCHREIBER 1997, 182) Harangedényes teleppel és az ahhoz kapcsolódó temetkezésekkel is azonos.

Szintén a kora bronzkorra keltezhető az a jelenségek és szórványleletek, amelyek a Hajós utcai lelőhelytől délre, ugyancsak a Kis-Duna vonalához közel, a Csáklya

dated to the period of the Baden culture and displaying traces of burning probably came from a sacrificial pit based on their context. Further Copper Age finds were unearthed on Hajós Street (Lrn.: 206120 – in the following the topographical numbers provided in the text do not mark the actual plots but the road surface on a particular street), and among the finds from the Early and Middle Bronze Age settlement features excavated in the zone in front of lot No. 20/b–25.

Among the archaeological sites identified here, most of the settlement features and finds can be dated to the Early Bronze Age. The already mentioned features on Hajós Street were discovered 50–150 m from Hollandi Road. The fill in the pits of various sizes (Fig. 4), of the postholes, and a layer mixed with ash containing a large number of animal bones and another, burned layer mixed with daub yielded mostly potsherds, chipped stone tools characteristic of the Csepel group of Bell Beaker Culture, pieces of daub and animal bone. A small number of Middle Bronze Age potsherds was unearthed from these features too. In one of the pits the upper part of the fill mixed with daub and charcoal contained an uncommon find, a bronze wire spiral (Fig. 5) in addition to the Middle Bronze Age potsherds. The stray Early Bronze Age pottery fragments found at a depth of 160 cm in front of lot No. 2/b are probably associated with the same archaeological site, which is likely to be identical with the settlement and the related burials of the Bell Beaker Culture excavated by Rózsa Kalicz-Schreiber on Hollandi Road (KALICZ-SCHREIBER 1976, 184–214) and by Klára Póczy in the garden of 2 Hajós Street (KALICZ-SCHREIBER 1997, 182).

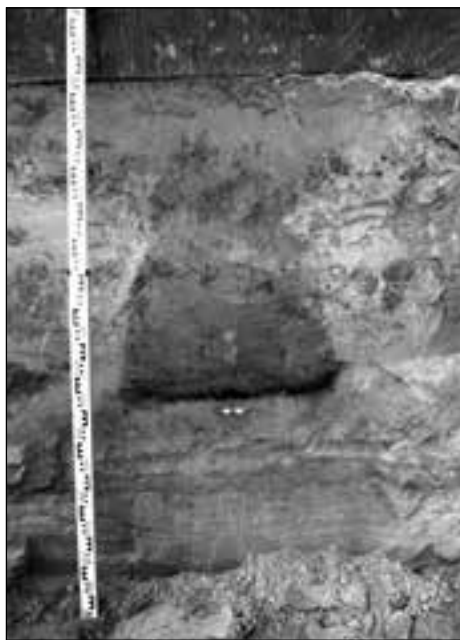
(Hrsz.: 205408) és a Százszorszép (Hrsz.: 205278) utcákban kerültek elő. A Csáklya utca 22. számú ház előtt dokumentált közepek méretű tárológödör, valamint a 15/b számú ház előtt és a Százszorszép utca 40. előtt humuszos, helyenként paticsos rétegből gyűjtött szórványleletek valószínűleg egy összefüggő, laza szerkezetű, kora bronzkori településhez tartoztak. Minden bizonnyal ehhez a lelőhelyhez kapcsolható a Jegenye utca 30. számú ház előtt megfigyelt, kevés őskori kerámiatöredéket tartalmazó réteg is, amelynek felső harmadában jelentkező, apró paticsszemcsékkel erősen kevert sáv többnyire a kora bronzkori házak omladékára jellemző. FeltételeSEN ehhez a lelőhelyhez köthetjük a Horgász utca 9. és 10. számú házak közötti sötétbarna, iszapos rétegből előkerült, szórvány kora bronzkori kerámiatöredékeket is.

Kora bronzkorra keltezhető lelőhelyet a Hajós utcában valamint a Csáklya, Százszorszép és Horgász utcákban megfigyelték mellett a Királyerdő délkeleti részén is azonosítani tudtunk. Az ehhez tartozó telepjelenségek a Szent István úton, valamint a Sügér, Szárca és Sáska utcákban kerültek elő; az ezen utcák által határolt lelőhely kb. 250 m hosszan és 60 m szélességben húzódik a Kis-Duna-ág, illetve a Hollandi út mentén, a jelenlegi partvonalától kb. 170-200 m-re. A Szent István úton megfigyelt rétegből a 347. és 320. számú házak vonalától a 316. számig tartó szakaszon több, kora bronzkori leletanyagot is tartalmazó gödör indult, amelyekből a korszakra jellemző kerámiatöredékeket, paticsdarabokat és pattintott kőszközöket gyűjtöttünk. A Sügér utca 7. előtt, ugyanebből a rétegből induló, kisméretű, átégett aljú, régészeti leleteket nem tartalmazó gödör valószínűleg ugyanehhez a kora bronzkori megtelepedéshez kapcsolható,

The features and stray finds discovered south of the archaeological site on Hajós utca, also close to the line of the Little Danube on Csáklya Street (Lrn.: 205408) and Százszorszép Street (Lrn.: 205278) date to the Early Bronze Age too. The middle-sized storage pit unearthed in front of 22 Csáklya Street and stray finds collected from a layer mixed with humus and occasionally with daub in front of lots No. 15/b and 40 Százszorszép Street probably belonged to a continuous, sparse, Early Bronze Age settlement. The layer containing a few prehistoric potsherds observed in front of 30 Jegenye Street are, in all likelihood, associated with the same site. A strip mixed with a large amount of daub speckles in the upper third part of this layer is mostly characteristic of remains of Early Bronze Age houses. The stray Early Bronze Age potsherds found in a dark brown, silty layer situated between the houses at 9 and 10 Horgász Street can conditionally be connected to this site too.

Early Bronze Age sites could be identified in the southeastern part of Királyerdő too in addition to the ones observed on Hajós, Csáklya, Százszorszép and Horgász Streets. Settlement features belonging to this site were found on Szent István Road and on Sügér, Szárca and Sáska Streets. The archaeological site bordered by these streets extends along a length of about 250 m and across a width of 60 m along the Little Danube-branch and Hollandi Road, about 170-200 m far from the present Danube bank. Several pits also containing Early Bronze Age finds were sunk from the layer observed on Szent István Road in the segment of construction designated by the line of the houses at No. 347 and 320. Potsherds were collected here that were characteristic for the pe-

hasonlóan a 12–14. számú házak előtti agyagos, faszenes rétegből származó, pontosan nem datálható szórvány leletekhez (kő, állatcsont). A Sáska utcában (Hrsz.: 205194) szintén több, a kora bronzkori Harangedény-Csepel csoport leletanyagára jellemző tárgyakat (kerámiatöredékeket, állatcsontokat) tartalmazó telepobjektum került elő. A Sügér utca kereszteződésénél, valamint a Sáska utca 23., 26. és 30. számok előtt megfigyelt különböző méretű és formájú gödrök tartoztak a lelőhely objektumai közé (6. kép). A Szárca utcában (Hrsz.: 204942) sötétbarna, homokkal kevert, humuszos rétegből a 14/a szám előtt előkerült szórvány kora bronzkori kerámiatöredékek mellett kisméretű gödör, a 22. szám előtt, hasonló réteg alatt, azonos

6. kép: Méhkas alakú, átégett aljú tároló gödör a Sáska utcából (SE 123)

Fig. 6: Beehive-shaped storage pit with a burned bottom on Sáska Street (SE 123)

riod as well as pieces of daub and chipped stone tools.

The small pit with a burned bottom that began in the same layer in front of 7 Sügér Street yielded no finds and can probably be associated with the same Early Bronze Age settlement, similarly to the stray finds (stone and animal bone) from the clayey layer mixed with charcoal in front of No. 12-14 that could not be dated precisely. Several Early Bronze Age settlement features were found also on Sáska Street (Lrn.: 205194) containing objects (potsherds and animal bones) characteristic of the Csepel group of the Bell Beaker Culture. Pits of various size and shape observed by the intersection of Sügér Street and in front of 23, 26 and 30 Sáska Street represent features from this site (Fig. 6). A dark brown layer mixed with sand and humus on Szárca Street (Lrn.: 204942) contained a small pit in addition to the stray Early Bronze Age potsherds found in front of lot No. 14/a while a broad, shallow pit containing finds dated to the same period was observed under a similar layer in front of lot No. 22.

Between lots No. 57–62 and 99–110 on Vihorlát Road (Lrn.: 204428) settlement features appeared in varying densities. Potsherds, animal bone fragments and stone tools appeared unevenly in the sediment layer, but only a few features could be distinguished in the culture-bearing layer (in the construction segment in front of 100–106 Vihorlát Road). Most of these features comprise pits cut into the culture-bearing layer from the level of the humus layer. A small baking surface paved with potsherds and a 8-10 cm thick layer of daub at the bottom of the culture bearing layer could be observed in the wall of the ditch, but no traces of any built structures were found.

7. kép: Kora bronzkori kerámiatöredékek az SE 56. objektum körüli árokszakaszból
Fig. 7: Early Bronze Age potsherds from the ditch segment nearby SE 56

korú leleteket tartalmazó, széles, sekély gödröt dokumentálhattunk.

A Vihorlát úton (Hrsz. 204428) az 57-62.–99-110. számok előtt változó sűrűségben jelentek teleobjektumok. A hordalékrétegből kerámia- és állatsont-töredékek, valamint kőeszközök kerültek elő, amelyek intenzitása nem egyenletes, de csak néhány objektum vált el konkrétan a kultúrrétegtől (a Vihorlát út 100–106. számok előtti szakaszon). Ezek nagy része gödör, amelyek a humuszréteg szintjéről indulva vágják a kultúrréteget, továbbá egy kisméretű, kerámiával alapozott sütőfelület, valamint a kultúrréteg alján egy 8-10 cm vastag, szétterülő paticsréteg látszódott az árok falában, de épületre utaló nyomot nem találtunk. Leletgazdagságával kiemelkedik az objektumok közül egy viszonylag nagy mennyiségű kerámiát

A pit located in front of 97–106 Vihorlát Road containing a relatively large amount of pottery exceeds the rest of the features in terms of number of finds found in it. Fragments of a bell beaker vessel were unearthed on its bottom in a heavily ashy layer. This feature can be dated the most precisely within the site (Fig. 7).

A homogenous, yellow loess mixed with clay could be observed on Kárpáti Street (Lm. 201682) at the excavated depth. The stone tools found at 17 and 19 Kárpáti Street came from this layer. The tools comprise a fragment of a grinding stone and a river-smoothed pebble with a striking platform.

Remains of a hollow pit containing animal bones, stones and Early Bronze Age pottery was found at the intersection of Mária királyné Road (Lm.: 203736) and

tartalmazó gödör a Vihorlát út 97–106. számok előtt, amelynek alján egy erősen hamus rétegből harangedény töredékei kerültek elő – ez a lelőhely legpontosabban keltezhető objektuma (7. kép).

A Kárpáti utcában (Hrsz. 201682) a kibontott mélységig homogén, sárga színű, agyaggal kevert lösz található. Ebből származtak a Kárpáti utca 17. és 19. számoknál talált kőeszközök: egy őrlőkő töredéke és egy folyami kavics, ütőfelülettel.

A Mária királyné útja (Hrsz. 203736) és a Kárpáti utca – Szúnyog utca találkozásánál sekély gödör vagy árok maradványából állatsont, kő és kora bronzkori kerámia került elő. Hasonló edénytöredékeket tartalmazott az említett réteg is, amely a Mária királyné útja 202. számig követhettünk.

Az Aggteleki utca (Hrsz. 205024) 6–8. számok előtt, az újkori feltöltés alatt húzódó futóhomok és az alatta észlelhető sárga, homokos lösz között vastag, sötétbarna színű, agyaggal kevert humuszréteget vágott a gerincvezeték árka amelyből kora bronzkori kerámia, állatsontok, és egy magkő került elő.

A Szárcsa utca (Hrsz. 204941) 14/a valamint a 20. számnál is kora bronzkori leletanyagot tartalmazó objektumokat találtunk.

Biztosan a középső bronzkorra datálható leletanyagot a kutatott területen egyedül a fent említett Hajós utcai lelőhelyen találtunk, ugyanakkor több utcában is kerültek elő olyan pontos időrendi besorolásra nem alkalmas, őskori szórvány kerámiatöredékek és más leletek, melyek akár ehhez az időszakhoz is kapcsolhatók. Feltételezen középső bronzkori leletanyag a Vihorlát út túlnyomórészt kora bronzkorra keltezhető jelenségeiből is előkerült.

A kora bronzkor mellett a legtöbb, a csepeli csatornázási munkálatok során meg-

Kárpáti Street – Szúnyog Street. Similar pottery fragments came from the above-mentioned layer that could be followed until 202 Mária királyné Road.

A thick, dark brown layer of humus mixed with clay was cut by the ditch of the trunk sewer yielded Early Bronze Age pottery, animal bones and a core. It was located in front of 6–8 Aggteleki Street (Lrn.: 205024), between the shifting sand under the modern fill and the yellow, sandy loess below.

Features containing Early Bronze Age finds were observed at 14/a and 20 Szárcsa Street (Lrn: 204941).

Finds that could be certainly dated to the Middle Bronze Age were found only on the previously mentioned archaeological site on Hajós Street within the researched area. At the same time, stray prehistoric potsherds and other finds that could not be dated more precisely were unearthed on several streets. These finds may also be associated with this period too. Finds that had been identified conditionally as Middle Bronze Age were found in features on Vihorlát Road too mostly dated to the Early Bronze Age.

Besides the Early Bronze Age, most of the archaeological phenomena and finds observed and excavated during the sewer construction works on Csepel Island are associated with the Late Iron Age La Tène period in connection with the settlement of the Celts on the northeastern edge of Csepel Island.

Stray finds unearthed in the layers mixed with humus and occasionally with charcoal and daub observed in front of 233 Damjanich János Road (Lrn.: 205278/1) and 5 Szökőár Street (Lrn.: 205291) probably indicate the presence of a Late Iron Age settlement located in the area desig-

figyelt és feltárt régészeti jelenség, illetve lelet a késő vaskori La Tène időszakba sorolható, a keltáknak a Csepel-sziget északi keleti peremén való megtelepedéséhez köthető.

Valószínűleg egy, a Szökőár utca – Damjanich János út – Hollandi út által határolt területen, a jelenlegi Kis-Duna-ágtól mintegy 110-160 m távolságban húzódó, késő vaskori települést jeleznek azok a szórványleletek, melyek a Damjanich János út (Hrsz.: 205278/1) 233., valamint a Szökőár utca (Hrsz.: 205291) 5. számú ház előtt jelentkező humuszos, helyenként faszenes-paticsos rétegekből kerültek felszínre.

Késő vaskori településhez köthető jelenségeket az előbbiektől délre, kb. 170 m-re, a jelenlegi Kis-Duna-ágtól mintegy 140-230 m-re fekvő, viszonylag jól körülhatárolható területen, a Jegyenye, Pálma és Sügér utcákban, valamint a Szent István úton is megfigyelhettünk. Az előzetesen a középső La Tène időszakba sorolható lelőhely kiterjedése kb. 70×140 m. A Szent István úton, a Hollandi út és a Muskátlí utca kereszteződése közti szakaszon a területet elfedő futóhomok-réteg alatt szórványosan őskori régészeti leleteket (kerámia, állatsont) tartalmazó szürkésbarna, agyagos humuszréteg húzódott. Ezt a réteget hasonló mélységben a Sáska, Sügér és Szárca utcákban is azonosítani tudtuk. A Szent István út (Hrsz.: 205201) 316. szám előtt, valamint a Sügér utca (Hrsz.: 205154) 1. és 2. számú házak vonalában, a Szent István út kereszteződése előtt, félig földbe mélyített, betöltésében késő vaskori leleteket (elsősorban kerámiatöredékeket) tartalmazó házak kerültek elő (8. kép). A Pálma utcában (Hrsz.: 205221) az 58–62. számok előtti szakaszon húzódó barna, iszapos rétegből elő-

nated by Szökőár Street, Damjanich János Road and Hollandi Road, about 110-160 m from the present Danube-branch.

Phenomena that could be associated with a Late Iron Age settlement could also be observed in a relatively well-defined territory about 170 m south of the previously mentioned ones and approximately 140-230 m from the Little Danube-branch, on Jegyenye, Pálma and Sügér Streets as well as on Szent István Road. The extension of the archaeological site, preliminarily dated to the Middle La Tène phase, measured approximately 70×140 m. A greyish brown, clayey humus layer containing sparse prehistoric finds (pottery and animal bones) was located under the shifting sand that covered the area on Szent István Road, in the construction segment between the intersections of Hollandi Road and Muskátlí Street. This layer could be identified at a similar depth on Sáska, Sügér and Szárca Streets as well. Semi-subterranean houses were found with fill containing Late Iron Age finds (mostly potsherds – Fig. 8) came to light in front of 316 Szent István Road (Lrn.: 205201) and along the line of houses No. 1 and 2 on Sügér Street (Lrn.: 205154) and before the intersection with Szent István Road.

Stray prehistoric and Late Iron Age finds (potsherds, animal bones and silicate slag) were found in a brown, silty layer on Pálma Street (Lrn.: 205221) in the section in front of No. 58 to 62. Stray finds with less certain dating were unearthed at a similar depth further to the northwest, in front of house No. 50 although these finds are probably connected to the same archaeological site. The stray iron knife found in front of 32 Jegyenye Street (Lrn.: 205241) is likely to belong to the finds from this Late Iron Age site too. The only find com-

8. kép: Késő vaskori kelta kerámiatöredékek a Sügér utcából (SE 136)

Fig. 8: Late Iron Age Celtic potsherds from Sügér Street (SE 136)

került őskori és késő vaskorra keltezhető szórványleletek (kerámiatöredékek, állatcsont és szilikátsalak), valamint az ezektől távolabb, északnyugatra, az 50. számú ház előtt hasonló mélységben talált, de bizonytalanabban datálható szórványleletek valószínűleg szintén ehhez a lelőhelyhez köthetők. Feltehetően ennek a késő vaskori településnek a leletanyagához tartozik a Jegyene utca (Hrsz.: 205241) 32. előtt előkerült szórvány vaskés is.

Az egyetlen, hipotetikusan temetkezéshez kapcsolható leletgyűjtést a Pálma utca 33. számú ház csatornabekötésekor, kb. 2 m mélységben, barna, iszapos rétegből előkerült, erősen korrodált vas tárgyak jelentik. Az egyik darab valószínűleg nagyméretű, a La Tène időszakra jellemző vasfibula töredéke. Ebből, a más jellegű leletek (patics, kerámiatöredékek,

plex that can hypothetically be related to a burial context are the badly corroded iron objects unearthed at a depth of 2 m in the brown, silty layer when the house connection was established at 33 Pálma Street. One of these objects is probably a fragment of a large iron brooch characteristic of the La Tène Period. Based on this, the absence of further finds (daub, potsherds, etc.), and its distance (200-300 m) from the settlement localized on Jegyene, Pálma and Sügér Streets and on Szent István Road it can be assumed that these stray iron objects may well be grave goods from a partly destroyed or disturbed Celtic grave.

In contrast with the majority of sites, prehistoric, probably Neolithic stray finds (potsherds and chipped stone tools) were found in the section in front of No. 10, 12

stb.) hiányából, valamint a Jegénye, Pálma és Sügér utcákban és a Szent István úton lokalizált késő vaskori teleptől való távolságából (200-300 m) feltételezen arra következtethetünk, hogy ezek a szórvány vastárgyak akár egy részben elpusztult, vagy bolygatott kelta sír mellékleteiként is értelmezhetőek.

A lelőhelyek többségétől eltérően a Huzal utcában (Hrsz.: 202367) – a 10., 12. és 14. számú házak előtti szakaszon – nem a Kis-Dunához közel, hanem a Királyerdő belső, északnyugati részén, a Csepel-sziget északi nyúlványának közepén kerültek elő őskori, talán a neolitikumba sorolható szórványleletek (kerámiatöredékek és patintott kőeszközök).

A part menti lelőhelyektől szintén távolabb, a Daru utca (Hrsz.: 204292) 45. számú ház előtt, a futóhomok alatt jelentkező barna, humuszos rétegből régészeti kontextus nélküli, kisszámú, jellegtelen, kézzel formált őskori kerámiatöredéket gyűjtöttünk.

A „megelőző feltárás” és a szakfelügyelet során lokalizált lelőhelyek és az előkerült leletek fontossága mellett nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a munkálatok talán legfontosabb eredménye a Budapest XXI. kerületének szinte teljes területére kiterjedő topográfiai adatgyűjtés volt. Még soha nem fordult elő, hogy szinte egy időben ekkora felületen tudtunk volna ilyen összetett vizsgálatokat végezni. A lelőhelyek azonosítása és a leletek begyűjtése mellett igen nagy eredménynek számít a sokszor nem önálló SE-ként, hanem csupán az utcaszakaszok megfigyelési adatlapjain megjegyzésként megjelenő rétegek regisztrálása is. Budapest régészeti topográfiájának szempontjából nem elhanyagolható ugyanis azoknak a geológiai rétegeknek az ismerete, amelyekből eset-

and 14 –on Huzal Street (Lrn.: 202367), not in the proximity of the Little Danube-branch, but in the inner, northwestern part of Királyerdő, in the middle of the northern projection of Csepel Island. Prehistoric hand-formed pottery, not particularly characteristic of any period and from an unknown archaeological context was also collected further from the sites along the Danube bank in front of 45 Daru Street (Lrn.: 204292) in the brown soil layer mixed with humus located beneath the shifting sand.

Besides the importance of the archaeological sites that could be localized and the finds that were unearthed during the “preventive excavation” it must be emphasized that perhaps the most important result of this archaeological work was the collection of topographical data covering almost the entire territory of District XXI of Budapest. Such complex examinations have never before been carried out almost in parallel over such an extensive area. In addition to the identification of the sites and the collection of the finds, it was a significant result that several layers could be registered, even if not as separate stratigraphic units but as observations recorded on the datasheets for the street segments. Information about the geological layers that might yield archaeological finds in the future as well cannot be neglected with respect to the archaeological topography of Budapest. The fact that they yielded only sparse finds or no finds at all does not mean the results from the entire area were negative from the archaeological point of view since the data were collected from the only one meter wide strip of the above-mentioned layers.

Considering that previously only sparse information was available about the pos-

leg régészeti leletek is származhatnak az eljövendőben. A tény, hogy jelenleg nem, vagy csak szórványosan kerültek elő belőlük leletek, nem minősíthetik negatívnak a teljes területet, hiszen az általunk gyűjtött adatok, az említett rétegek csupán egy méternyi szélességű sávjára vonatkoznak. Ha azt vesszük, hogy korábban csupán szórványos ismereteink voltak arról, hogy a futóhomok-domb alatt leletek is lehetnek (KALICZ-SCHREIBER 1997, 177–197), akkor további eredményként könyvelhetjük el az olyan észleléseket, mint például a Csepel-sziget legmagasabb területének számító Tamariska-domb délnyugati oldalán húzódó Kies utcában megfigyelt, a jelenlegi felszíntől mintegy 430 cm mélységben (101,93 mBf) jelentkező vékony humuszréteget. Ezek a magasabb térszínen, a Kis-Duna vonalától távolabb elhelyezkedő lelőhelyek és rétegek jelezhetik, hogy további régészeti lelőhelyek meglétével számolhatunk a magasabban fekvő, futóhomokkal vastagabban borított területeken is, annak ellenére, hogy azokat a csatornázáshoz kapcsolódó munkavégzés jelenleg nem érintette.

*Horváth M. Attila – Sánta Barbara
– Tóth Farkas Márton*

sible existence of archaeological finds under the shifting sand dune (KALICZ-SCHREIBER 1997, 177–197) a further result comprises such observations as the presence of the thin humus layer identified at a depth of 430 cm from the present surface (101.93 a.B.s.) on Kies Street running on the southwestern side of Tamariska Hill, the highest point on Csepel Island. The existence of sites and layers situated at a higher level, further from the line of the Little Danube, may signal the possible existence of further archaeological sites in higher areas covered with a thick layer of shifting sand, even if these were not impacted by the work connected to sewer construction.

*Attila Horváth M. – Barbara Sánta
– Márton Tóth Farkas*

Irodalom/References:

ENDRŐDI 1992a • Endrődi A.: Késső rezkori leletek Szigetszentmiklós-Üdülősoron. Szigetszentmiklós határában (Late Copper Age Assemblages at Szigetszentmiklós-Üdülősor). In: Régészeti kutatások ... I, 63–82.

ENDRŐDI 1992b • Endrődi A.: A kora bronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában (The settlement and cemetery of the Bell Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós. In: Régészeti kutatások ... I, 83–201.

ENDRŐDI–HORVÁTH 2002 • Endrődi A. – Horváth M. A.: Kora bronzkori és avar sírok Budapest, Csepel-szigeten. RKM 1999 (2002) 27–46.

ENDRŐDI–HORVÁTH 2009a • Endrődi A. – Horváth M. A.: Régészeti kutatások Szigetszentmiklós-Üdülősoron az M0 autópályán (Archaeological investigations at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the track of highway M0). Aqfűz 15 (2009) 150–166.

ENDRŐDI–HORVÁTH 2009b • Endrődi A. – Horváth M. A.: Budapest XXI. ker. Csepel, északi szigetcsúcs, Hrsz.: 20990/4; 209996; 209973; 210011. Aqfűz 15 (2009) 182–184.

ENDRŐDI–HORVÁTH–KOVÁCS 2010 • Endrődi A. – Horváth M. A. – Kovács E.: Kora bronzkori temető és Árpád-kori település Szigetszentmiklós-Üdülősoron az M0 körgyűrű nyomvonalán (Early Bronze Age cemetery and Árpád period settlement at Szigetszentmiklós-Üdülősor in the path of the M0 motorway). Aqfűz 16 (2010) 170–179.

FIAR–KOHÁN 2004 • Fiar S. – Kohán Z.: Tájegység meghatározás mikroklimatípusok alapján a Csepel-szigeten. In: II.

Magyar Földrajzi Konferencia, Szeged, 2004. szeptember 2-4. (http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/cikkek/fiar_kohan.pdf).

H. HANNY 1992 • H. Hanny E.: Kelta település nyomai az M0 autópályán – Szigetszentmiklós-Üdülősor, -Vízműtelep (Spuren einer keltischer Siedlung auf der Spurlinie der Autobahn M0 Szigetszentmiklós-Urlaubsheimreihe-Wasserwerkanlage Szigetszentmiklós-Üdülősor, -Vízműtelep). In: Régészeti kutatások ... I, 241–276.

HORVÁTH 2005 • Horváth M. A.: Régészeti kutatás a tervezett csepeli Központi Szennyvíztisztító telep területén (Archaeological investigations on the territory of the planned Central Sewage Plant in Csepel). Aqfűz 11 (2005) 177–185.

HORVÁTH–ENDRŐDI–MARÁZ 2007 • Horváth M. A. – Endrődi A. – Maráz B.: Régészeti kutatások a csepeli Központi Szennyvíztisztító telep területén (Archaeological investigations in the territory of the Central Waste Water Treatment Plant on Csepel Island). Aqfűz 13 (2007) 216–232.

HORVÁTH–ENDRŐDI 2008 • Horváth M. A. – Endrődi A.: Budapest XXI. Ker. Csepel, északi szigetcsúcs, Nagy-Dunator, Hrsz.: 210007/2. Aqfűz 14 (2008) 200–202.

IRÁSNÉ MELIS 1983 • Irásné Melis K.: Adatok a Pesti-síkság Árpád-kori településtörténetéhez. Monumenta Historica Budapestinensia IV Budapest 1983.

IRÁSNÉ MELIS 1992 • Irásné Melis K.: Árpád kori falvak Szigetszentmiklós határában (Villages de l'époque Arpadinne á la limite de Szigetszentmiklós.) In: Régészeti kutatások ... II, 41–70.

KALICZ-SCHREIBER 1976 • Kalicz-Schreiber, R.: Die Probleme der Glocken-

- becherkultur in Ungarn. In: Lanting J. N. – van der Waals, J. D. (Hrsg.), *Glockenbecher Symposium Oberried 1974*. Bussum/Haarlem 1976, 184–214.
- KALICZ-SCHREIBER 1997 • Kalicz-Schreiber R.: Kora bronzkori temetkezések a Csepel-sziget keleti partján (Frühbronzezeitliche Bestattungen am östlichen Ufer der Csepel-Insel bei Budapest). *BudRég* 31 (1997) 177–197.
- KOVÁCS 2001 • Kovács E.: Földbe vájt kemencéjű veremház feltárása Csepel-Nyilasokra dűlön. In: Cseri M. – Tárnoki J. (szerk.), *Népi építészet a Kárpát-medencében a Honfoglalástól a 18. századig*. Szentendre, 2001, 437–446.
- M. VIRÁG 1992 • M. Virág Zs.: Újkőkori és későrézkori telepnyomok az M0 autópálya szigetszentmiklósi szakaszánál (Neolithic and Middle Copper Age Settlements on the Szigetszentmiklós Line of Motorway M0). In: *Régészeti kutatások ... I*, 15–60.
- NAGY 1973 • Nagy T.: Budapest története az őskortól a honfoglalásig. In: Gerevich L. (szerk.), *Budapest Története I*. Budapest Története az Őskortól az Árpád-kor végéig. Budapest 1973, 39–216.
- NAGY 1998 • Nagy M.: Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest I-II. In: *Monumenta Avarorum Archaeologica*. Budapest 2002.
- Régészeti kutatások ... • In: Havassy P. – Selmeci L. (szerk.), *Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán* (Archaeological researches on the line of Motorway M0). I-II. BTM Műhely 5-6. Budapest 1992.
- SCHWEITZER 1992 • Schweitzer F.: A Szigetszentmiklóstól északra húzódó M0 autópálya környezetében elhelyezkedő régészeti lelőhelyek geomorfológiai viszonyai (Die geomorphologischen Verhältnissen der nördlich von Szigetszentmiklós, in der Umgebung der Autobahn M0 liegenden archäologischen Fundstellen). In: *Régészeti kutatások ... I*, 9–13.
- TEREI 2012 • Terei Gy.: Budapest, XXI. ker., Csepel, Nagy-Duna sor – Vas Gereben utca. *Aqfűz* 18 (2012) 122–124.

A Budapesti Történeti Múzeum kisebb feltárásainak helyszínei és eredményei a 2012. évben*

(Jelölésük a hátsó borító belső oldalán lévő térképen)
(Marked on the map on the inside back cover)

9. Budapest III. ker., Nagykevély utca 8., Hrsz.: 21529/15

2012. április 17-én Bedő Károly és Bedőné Hrobecz Szilvia megbízása nyomán megkezdtek a fent nevezett telken a pincebóvíítési munkákhoz előírt régészeti szakfelügyeletet. Mivel a gépi földmunka során római kori falmaradványok, omladék és jelentős mennyiségű lelet került elő, ezért leállítottuk azt.

Ezt követően hatósági (Budapest Főváros Kormányhivatala Kulturális Örökségvédelmi Irodája) szemle során a tulajdonosok vállalták az előkerült emlékek feltárásának, dokumentálásának többletköltségeit a szakfelügyelet keretein belül.

Mindezek alapján 2012. május 2. és 4. között elvégeztük a szükséges feltárást és dokumentálást, amelynek során a korábbi pince által nem érintett, összesen 85 m²-es területet vizsgálhattunk át. A tervezett építési helyet átszelte egy részben bolygatott, kötőanyag nélkül kialakított, északkelet-délnyugati irányú, 60 cm széles fal, amelyet egy 185 cm és egy 85 cm széles nyílás, feltehetően bejárat, szakított meg (1. kép). A fal alighanem kerítés vagy legfeljebb gazdasági létesítmény fala lehe-

tett, omladékát tőle északra, északkeletre tártuk fel. Magának a falnak csupán a legalsó, illetve helyenként az alsó két kőora maradt fenn, irányítása teljesen egyezik az innen 180 m-re feltárt csúcshegyi villa főépületének falaiéval. A bejáratról délnyugatra lapkőves járószint részlete is előkerült, valamint további köves omladék, de az északkeleti metszetben dokumentált falcsont is további beépítésre utal. A leletanyag kora a késő kelta – kora római kor időszakára jellemző kerámiától, az 1. századi észak-itáliai terra sigillatán át egészen a késő római mázas kerámiáig és a fémmerevítő átvizsgálás (Sándor Lajos) során talált 4. századi érmekig terjed, súlypontja a 2-3. századra tehető.

A feltárás eredményei ismét jól szemléltették, hogy a két, régebb óta ismert szomszédos lelőhely, a csúcshegyi villa (NAGY 1937) és a Harsánylejtőn (HAVAS-SZILAS-M. VIRÁG 2007, legutóbb HAVAS 2012, valamint ebben a kötetben 54–80) feltárt falusias település területi és kronológiai szempontból is mutat összefüggést. A kelta jellegű emléktárgyak és a római villa létesítményeinek együttes jelenléte egy kiterjedtebb terület folyamatos, intenzív használatára utal. A falusias

* Jelen összeállítás nem tartalmazza a BTM munkatársai által, zömmel közműfektetések során végzett régészeti szakfelügyelet helyszíneit.

1. kép: A kerítésfal részlete (Budapest III. ker., Nagykevény utca 8.)

településként értékelt telepjelenségek és a római villaként számon tartott épített emlékek közé nem húzható éles határvonal, ezek használatának időszaka és területe is átfedést mutat. Mindez nagyobb távlatokban egy olyan jelenségsorozatba (HAVAS 2011, 186–187) illeszkedik, ami mind sürgetőbben késztet a római kori településformákról és az Aranyhegyi-patak völgyének régészeti topográfiájáról alkotott képünk újragondolására.

Az előkerült épített emlékek jellege és állapota a BTM és a KÖI közös álláspontja szerint nem tette szükségessé azok helyszíni megtartását, így a pincebóvítás gépi földmunkái szakfelügyelet mellett tovább folyhattak.

Havas Zoltán

Irodalom:

HAVAS–SZILAS–M. VIRÁG 2007 • Havas Z. – Szilas G. – M. Virág Zs.: Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében II

(Test excavation in the region of the Roman villa on Csúcshegy II). Aqfüz 13 (2007) 154–179.

HAVAS 2011 • Havas Z.: Új adalékok a római kori szőlőműveléshez Aquincum környékén (New data on viticulture around Aquincum in the Roman era). BudRég 44 (2011) 183–197.

HAVAS 2012 • Havas Z.: Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Excavations and Archaeological Supervisions at Csúcshegy-Harsánylejtő in 2011). Aqfüz 18 (2012) 45–55.

NAGY 1937 • Nagy L.: A csúcshegyi római villa Óbudán. BudRég 12 (1937) 25–62.

10. Budapest III. ker., Flórián tér délkelti oldal (Pacsirtamező utca – Serfőző utca sarok), Hrsz.: 17720

Óbuda-Békásmegyér Önkormányzatának megbízásából 2012. március 30. és április 5. között négy napos régészeti megfigyelést végeztünk a Fogadalmi oltár (Szent Fló-

2. kép: A Fogadalmi oltár alapozási gödrében jelentkező északkelet-délnyugati irányú falazat (Budapest III. ker., Pacsirtamező utca – Serfőző utca sarok)

rián-szoborcsoport) helyreállítását megelőző alapozási munkálatokhoz kapcsolódóan.

A szobortalapzat gödrének alapozási síkja a járószinttől számított 1 m-es mélységben húzódott. 40-50 cm mélyülést követően egy északkelet-délnyugati irányú, törtköves falazat (2. kép) maradványa jelentkezett. A 60 cm széles falat szabálytalan kövekből rakták, a pontatlanságokat egy-egy téglasor beillesztésével egyenlítették ki. A szelvény keleti szélénél kváder kőpenyezést figyeltünk meg a fal megmaradt részének tetején. A falszerkezet vizsgálatára az alapozási sík alatt nem nyílt lehetőség. A szelvény északnyugati végében futó újkori vezeték árkanak ásása hozzájárult a falmaradvány érintett szakaszának modern kori visszabontásához. A vizsgálható részeket teljes mértékben újkori feltöltés

ölelte körül, amelyből több nagyméretű kő, a fal omladékának darabjai is napvilágra kerültek.

A fal párhuzamosan fut a középkori királynéi vár ismert külső falával (ALTMANN–BERTALAN 1991, 124–127), de egyértelmű kapcsolat közöttük egyelőre nem mutatható ki. A keletkezés kérdésében a fal tetejéről gyűjtött római kerámiatöredék sem relevánsak, miután ezek a feltöltés során is odakerülhettek. A maradvány pontos funkciójának és korának meghatározásához további régészeti kutatások szükségesek.

Kiss Virág

Irodalom:

ALTMANN–BERTALAN 1991 • Altmann, J. – Bertalan, H.: Óbuda vom 11. bis 13. Jahrhundert/Óbuda im Spätmittelalter. In: Biegel, G. (Hrsg.), Budapest im Mittelalter. Braunschweig 1991, 113–131, 185–200.

11. Budapest II. ker., Margit körút 19–21., Hrsz.: 13374

A 2010-es próbafeltárás (BENCZE 2011), továbbá a 2011-es megelőző feltárás (BENCZE–SZILÁGYI 2012) után 2012. szeptember 3. és október 19. között folytattuk a régészeti munkát a területen. A megelőző feltárás 2012-ben a tornateremben és az ettől északra található udvaron befejeződött. A parkoló területén épp hogy elkezdődött a régészeti kutatás, a szűkös időkeret miatt egyelőre csak két kutatászonda nyitására nyílt lehetőség.

Az egykori iskola belső udvarán több 13. századi kemence és egy kút is előkerült

2011-ben (BENCZE-SZILÁGYI 2012, 63). A külső udvaron egy 13. századi nagyméretű kemencét tártunk fel 2012-ben, amelyet részben elvágott egy modern kerámia szennyvízelvezető csatorna. A kemence szája délkelet felé nyílt, sütőfelületébe hőátadási célzattal 13. századi vonaldíszes edénytöredékeket tapasztottak. Az Árpád-kor és a hódoltság kora közötti időszakra tehető objektumok kora kerültek napvilágra, leletanyag viszont igen. Mindenképp említést érdemel az a tornateremben feltárt réteg, amely sok szürke négyzetes kályhaszem-töredéket tartalmazott.

A hódoltság korában épült Gül Baba türbe környezetében Evlia Cselebi 17. századi leírása szerint temetők voltak (EVLIA CSELEBI 1904, 253). E korszakból 2010-2011-ben már 14 sírt találtunk (BENCZE-SZILÁGYI 2012, 66–68). A temető újabb 20 sírját tártuk fel 2012-ben. A délnyugat-északkeleti tájolású sírok közül tizenegy a tornateremben (3. kép), hat a külső udvaron, három pedig a parkoló területén került elő. A hódoltság kori

temetőben eddig összesen 34 délnyugat-északkeleti tájolású sírt tártunk fel. A jó megtartású vázak mindegyike háton fekvő, nyújtott testhelyzetben került elő. A karok általában a test mellett kinyújtva helyezkedtek el. A 34 sír közül 26 bolygatott, 8 pedig bolygatatlan volt. 21 sírt vékony lucfenyőből készült deszkával takarták be, amely a testet részlegesen vagy teljesen befedte (4. kép). Egy esetben, a parkoló területén feltárt gyereksírnál, a kiásott sírgödörbe is tettek egy vékony deszkát, erre fektették a halottat, majd egy másik deszkával letakarták. A sírok húrírnyban vágott, vékony lucfenyő deszkával történő fedése a terület jellegzetes temetési rítusa lehetett, hiszen a halottak kétharmadát így temették el. (Gryneus András dendrokronológus végezte a vizsgálatokat.) A többi sírnál talán valamilyen halotti lepelbe csavarva helyezhették az elhunytakat a sírgödörbe. Az eddigi antropológiai vizsgálatok alapján női és férfi sírokat egyaránt fedtek le fával. Ha az elhelyezkedésüket nézzük, akkor azt figyelhet-

3. kép: Hódoltság kori sírok (Budapest II. ker., Margit körút 19–21.)

4. kép: Lucfenyő deszkával fedett sír (Budapest II. ker., Margit körút 19–21.)

jük meg, hogy a belső udvaron 12 sírból 5 volt lucfenyő deszkával fedett, a tornaterem területén 13-ból 11, a külső udvaron pedig 6-ból 4. A 8 bolygatatlan sír közül 6 lucfenyőből készült deszkafedéses sír volt, amelyből 5 a tornaterem területén került elő. A parkoló területén feltárt 3 sírből egy gyereksír kapott deszkafedést.

Az antropológiai vizsgálat folyamatban van, Bernert Zsolt antropológus dolgozza fel az anyagot. Az eltemetettek nemét 23 esetben lehetett biztosan megállapítani, ebből 18 férfi, 5 pedig nő volt. A deszkafedéses sírok közül tízbe férfit, négybe pedig nőt temettek. Előzetesen egy érdekes esetet emelnék ki, a 78. számú, hódoltság kori férfisír ágyékcsigolyájában ugyanis egy puskagolyó akadt meg, amely előlről és kissé felülről érkezett.

A Dombóvár-békatói 16-17. századi temető 260 sírja közül csak 19 esetben lehetett valamilyen fa nyomait megfigyelni

(GAÁL 1982, 164–165). Ezek a sírok a temető területén elszórva helyezkedtek el, és sem a nemekkel, sem a temető belső időrendjével nem hozhatók összefüggésbe (GAÁL 2002, 211). A hódoltságkori budai temetők folyamatos feldolgozása (ÉRY-BERNERT 2009-2012) tovább gyarapítja ismereteinket.

Bencze Zoltán

Irodalom:

BENCZE 2011 • Bencze Z.: Régészeti feltárás Felhévíz nyugati határán (Archaeological excavations on the western border of Felhévíz). Aqfűz 17 (2011) 74–79.

BENCZE-SZILÁGYI 2012 • Bencze Z. – Szilágyi G.: Újabb régészeti kutatások a Margit körút 19–21. szám alatti egykori iskola területén (New archaeological excavations in the area of a former school building at 19–21, Margit Boulevard). Aqfűz 18 (2012) 63–73.

EVLIA CSELEBI 1904 • Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664. Török-magyarokori Történelmi Emlékek II/3. Budapest 1904.

ÉRY-BERNERT 2009-2012 • Éry K. – Bernert Zs.: Török kori csontvázak a budai Várhegy keleti oldaláról. BudRég 42-43 (2009-2010) 151–180.

GAÁL 1982 • Gaál A.: A Dombóvár-békatói XVI-XVII. századi temető. A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 10-11 (1982) 133–224.

GAÁL 2002 • Gaál A.: A Dombóvár-békatói 16-17. századi temető. In: Gerelyes I. – Kovács Gy. (szerk.), A hódoltság régészeti kutatása. Opuscula Hungarica III. Budapest 2002, 209–218.

12. Budapest I. ker., Kapucinus utca 9.,
Hrsz.: 14292/2

2012. május 21. és július 18. között építkezést megelőző régészeti feltárást végeztünk a fent nevezett telken álló, műemlékileg védett ház felújításához kapcsolódó földmunkák során.

A jelentős középkori falazatokkal rendelkező épületet mind a régészeti, mind a műemlékes szakma számon tartja. Jelen kutatás előtt az ötvenes évek műemléki felmérései 15. században épültnek tartották a ház legkorábbi részeit (HORLER 1955, 633). Harminc évvel később Hollné Gyürky Katalin foglalkozott a környezetével (középkori Szent István külváros) és magával a házzal részletesebben (GYÜRKY 1987-88, 62–63, 2-3. kép). Ő a Kapucinus és a Pala utcai falakat párkánymagasságig késő középkori eredetűnek tartotta. A ház alapozásának közvetlen közelében végzett feltárást részben megerősítette, részben finomította a falak datálását.

A műemlék-ház keleti pincéjében végzett szintsüllyesztés során a szondaárokban megtaláltuk a sárga altalaj szintjét, amelyet több kultúrréteg fedett: középkori, török kori és újkori. A szonda északi szélén, a pince északnyugati sarkában és a közepén török kori beásásokat találtunk. Az északnyugati sarokban lévő szemétdödör gazdag török kori leletanyagot tartalmazott. A gödör keleti oldalfalában észak-déli irányú, szárazon (?) rakott kőfalat (?) találtunk. Korát – lelet híján – nem sikerült megállapítani. A másik két török kori gödör feltáráására nem volt mód. Külön megrendelői kérésre feltártuk a középső és a nyugati pince járósintjét és mindkettőben egységes, „CI” jelzésű téglákból rakott újkori padlót találtunk.

Az épület északi, udvari homlokzata előtt több korszakból származó falakat tártunk fel. Az árok közepe táján egy 18. századi pincelépcsőt bontottunk ki, amelynek – egy későbbi időpontban elfalazott – nyílása a középső pinceterbe vezetett. A lépcső északi fele alatt vastag feltöltési ré-

5. kép: Két középkori fal és kút (Budapest I. ker., Kapucinus utca 9.)

teget találtunk, amely török kori leletanyagot tartalmazott. A lépcsőtől nyugatra pedig egy kör alaprajzú, Árpád-kori leleteket tartalmazó szemétködör alsó részét ástuk ki. Felső fele a ház közműárkainak létesítésekor semmisült meg. A lépcsőtől keletre egy kör alakú kút szárazon rakott kőfalazata került elő. Ennek felső két kősora (kávája) ívesre faragott sárga homokkőből készült a 18. században. Alatta kisméretű tört mészkőből és hasított márgából rakott fal húzódott lefelé. A kút feltárása során betöltéséből kevés, 19. századi kerámiatöredék került elő, amelyek a kút földdel való feltöltésének idejét adják meg. A kútban 6 m mélységig tudtunk lemélyíteni, mert a feltörő talajvíz miatt lehetetlenné vált a további munka. 4,5 m-es mélységben egy 40 cm széles fatörzs került elő, amelynek közepét kivájták – valószínűleg egy szivattyúszerkezet része lehetett. A törzs mélyen a kútba ágyazódott, ezért alját nem találtuk meg, így kiemelni sem tudtuk. Felső, ismeretlen hosszúságú részét egy korábbi időpontban kitérték. A fatörzsből egy 120 cm hosszúságú szakaszt fűrésszel levágtunk és vizsgálat céljára kiemeltünk. A kút létesítésének pontos korát nem sikerült megállapítani, de a felhasznált hasított márga falazata alapján a 16. századra tehető.

Az árok keleti harmadában két észak-déli irányú középkori falat bontottunk ki (5. kép). A keleti fal a keleti pince nyugati falának közvetlen folytatása. A keleti melléképület udvari (nyugati) falsíkja mellett is ugyanezzel a fallal találkozunk. A pincetér betöltéséből török kori kerámiák kerültek elő. Ezen fallal párhuzamosan a kút és a középső pincejáró között egy szintén észak-déli irányú falat találtunk. A részben elbontott fal koronáját vastag, török kori leleteket tartalmazó réteg fedte. A két fal közötti rétegsorban 14. századi

6. kép: A Kapucinus utca középkori útkövezete (Budapest I. ker., Kapucinus utca 9.)

járószintet, ez alatt pedig egy Árpád-kori és egy római kori sekély beásás kis részletét sikerült megfigyelni.

A Kapucinus utcai homlokzat előtt a modern útrétegek alatt két, középkorra datálható útfelület került elő (6. kép). A vékony, zöldesbarna földdel fedett felső réteget nagyobb kövekkel, míg az alatta levőt kisebb kövekből és kavicsokból rakták ki. A felső útkövezésnél, a ház közvetlen közelében, „útpadkát” alakítottak ki, azaz a házfaltól 40-60 cm távolságban nagyjából 20 cm-rel magasabb szinten volt a kövezet. Mindkét réteg jelentős mennyiségű rozsdás vasdarabot és állatcsontot tartalmazott.

A ház Pala utcai homlokzata előtt az utca járószintjének lépcsőssé alakításakor a középkori és török kori rétegek és utca-szintek sajnos megsemmisültek. Lejjebb mélyítve két török kori szemétködört és egy 16. vagy 17. századi ostromkor kelet-

kezett bombatölcsér betöltött földjét találtuk meg. A széles becsapódási gödörben egy gömb alakú bomba széttört darabjait, épülettörmeléket és egy ló csontvázának részeit bontottuk ki. Közvetlenül ezalatt egy török kori szemégtödör mélyült az altalajba. Az árok keleti végében egy valószínűleg faszerkezetes épület északnyugati sarkának alsó, alapozási kősorát ástuk ki. A falon belül talált földréteg 15. századi leleteket tartalmazott. A sárga márgás altalajon vastag őskori (bronzkori) és római kori réteg húzódott igen kevés leletanyaggal. Az udvar szinte teljes területét követett burkolattal borították a 18. század folyamán. A lerakott kövek a hosszú ideig tartó használat során sima és gömbölyded felületűekké koptak. Az eredeti terepszint északkelet felé erősen lejt, amit a lerakott kövezeten lehetett a legszembetűnőbben nyomon követni. A telek északnyugati sarkába tervezett garázs helyén egy korábbi (18. századi) épület falait és sittel, törmelékkel feltöltött belső terét találtuk meg. Az épületben történt mintegy 1,5 m-es szintemelést követően egy újabb járószintet alakítottak ki. Ennek felülete sárga agyaggal volt leszigetelve és ezen feküdt a pármafákra erősített deszkapadló. Az épületben keletkezett tűz a padlót megsemmisítette, az agyagot pedig vörösré színezte. A telek délnyugati sarkában tervezett melléképület helyén egy szintén a 18. században épült épület (műhely?) állt. A házat egy későbbi időpontban elbontották és kisebb alapterületen újraépítették. Északi fala így délebbre került, míg keleti, nyugati és déli fala a korábbi alapozásra épült. A helyiséget sárga agyagtapasztású padló borította, amely egy tűz során vörösré színeződött.

Összefoglalásul elmondható, hogy a kis kutatási felület (112 m²) ellenére igen sok

adattal gazdagodott a ház építéstörténete. Míg az udvarban a meredek szintezés miatt csak újkori rétegeket és objektumokat találtunk, addig a ház közvetlen környezetében mind az épület építési periódusainak, mind használatának nyomait sikerült feltárnunk. Ezen kívül az épület átalakítása miatt szükségessé vált falbontások alkalmával nagy mennyiségű, török kori turbános sírkő és egy római kori sírkő töredéke került elő.

Benda Judit

Irodalom:

HORLER 1955 • Horler M., Farkas bírósági tanácsos. Budapest 9. In: Pogány F. (szerk.), Budapest műemlékei I. Budapest 1955, 633.

GYÜRKY 1987-88 • H. Gyürky K., A középkori Buda Szent István külvárosa a régészeti kutatások tükrében. ArchÉrt 114-115 (1987-88) 62–79.

13. Budapest I. ker., Pala utca 8., Hrsz.: 14313

2012. április 2. és 6. között megelőző régészeti feltárást végeztünk a Pala utca 8. számú ház középkori építésű pincéjében (7. kép). A házfelújítás kapcsán alap-megerősítéseket és talajvíz-elvezető szivárgórendszert építettek a veszélyeztetett helyekre, ezért volt szükség a földmunkákkal bolygatandó részeken a régészeti beavatkozásra. Az épület kertjében 1999-ben Végh András végzett ásást (VÉGH-BELÉNYESSY 1999), amelynek során középkori falak kerültek elő.

A középkori pince 5×15 m (kb. 75 m²) alapterületű, hosszú, szabálytalan téglalap

7. kép: A középkori pincetér dél felől fotózva (Budapest I. ker., Pala utca 8.)

alakú, észak-déli irányú, a Pala utcára merőleges szögben fekszik. A középkorban a déli falában kialakított kőkeretes kapun keresztül volt megközelíthető, az eredeti lépcsőlejárata azonban nem ismerjük. A 18. században keskeny helyiséget emeltek a pince déli fala mellé és itt építették meg a lépcsőt. Falazata tört kőből és kevés homokkőből áll, szemközti, tehát nyugati falán vakablak vagy mécsesstartó fülke található. A pince középkori bejárata a déli falból nyílt, amelybe szépen megmunkált kváderkövekből rakott félköríves nyílást, kapukeretet illesztettek. Ajtóra utaló csapolásnyomokat nem találtunk. A keskeny helyiségben szondaárkot nyitottunk és a 18-19. századi járószintek alatt egy nagyméretű, újkori téglával boltozott tetejű csatornára bukkantunk. A főág dél felé húzódott, észak felől két keskeny, kőlapokkal fedett mellékág futott bele. A keskeny csatornák V alakban értek össze és a nagy csatornába vezették a talajvizet. A főágot az újkorban épült pincelejáró déli fala vágta el.

A pincetér járószintje ma „CI” jelzésű téglákkal borított, amely arra utal, hogy a

18. század első felében fektették le őket. A téglapadlót csak néhány helyen bolygatták meg, rakták újra, azonban több helyen máig látszódnak a hordók ászokfáinak benyomódásai. A pince mind a négy fala középkori építésű: tört mészkő, kavicsos mészhabarcossal szilárdítva. Az újkorban az eredeti téglaboltozatot derékmagasságig visszabontották és nagyobb méretű téglákkal újraakták. Ekkor került megújításra a kő hevederív is, amelynek legalsó három sora eredeti helyén maradt, a fentebbi részeit újraakták és téglával kipótolták. Az ív így feltételezhetően félköríves formájából kosárívesre változott. A középkori téglaboltozat néhány sora megmaradt és erre ültették rá az újkori boltozatot. Az északi falfelületen található kőívvvel erősített nyílás alatt szárazon rakott kőfalacsát találtunk igen roncsolt állapotban. Mögötte betöltési rétegek látszódtak, ezért valószínűsíthető, hogy a nyílás valamikor az utca felé nyitott volt, szabadon állt. Az ív mélysége miatt nem valószínű, hogy lejáratként vagy pinceablakként használták, rendeltetése egyelőre ismeretlen. Ugyanilyen jellegű nyílás kere-

tére találtunk a nyugati fal déli részén, ám ebben az esetben a nyílást még a középkor folyamán befalazták.

A pince délkeleti sarkában egy ismeretlen mélységű, kerek gödör (kút vagy talajvízgyűjtő zsomp) került elő. Teljes feltárását a magasan álló talajvíz miatt nem lehetett elvégezni. Betöltésében 18. századi kerámia volt. A nyugati fal mellett nagyméretű, hasított márgalapok voltak letéve – valószínűleg járőfelületként, mivel csatorna alépítményére utaló nyomok nem kerültek elő. Ezt szintén újkori kerámia datálta. Az északi részen és az északi fal mellett nagyméretű gömbölyded kövekből rakott járőfelület került elő. Kora ismeretlen, de középkori vagy török kori keltezése nem kizárható. A köves szintet megbontottuk, de alatta csak a sárga, bolygatatlan altalajt találtuk.

A ház északnyugati sarkán, a leomlott vakolat alól kilátszott a középkori kváderes sarok megerősítése. Ezt a ház renoválásakor levakolták. Az épület emeletén, az utcai szoba déli falában az 1950-es években

középkori ajtókeretet tártak fel (HORLER 1955, 679–680), amely ma sajnos szintén nem látható.

Benda Judit

Irodalom:

HORLER 1955 • Horler M.: Pala utca 8. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Műemlékei I. Budapest 1955, 679–680.

VÉGH–BELÉNYESSY 1999 • Végh A. – Belényessy K.: Budapest, I. Pala utca 8. Szakvélemény (kézirat). Budapesti Történeti Múzeum, 1999.

14. Budapest I. ker., Úri utca 45., Hrsz.: 6649

2012. március 26. és 29. között négy napos régészeti megfigyelést végeztünk az Úri utca 45. számú épület udvarán. Az udvar területén csatornarekonstrukciót tervez-

8. kép: Újkori pince nyílása és boltozatának részlete (Budapest I. ker., Úri utca 45.)

tek, részben a meglévő csatorna cseréjét végezték el, részben új, esővíz elvezetésére szolgáló csatornaárkot ástak. Ez utóbbi létesítések az udvar déli felében nagyméretű törtkövekből álló, 80-90 cm széles falra bukkantunk, majd az árok vonalában barokk kori téglából épített pince boltzata került elő.

Az Úri utca 45. számú telken a középkorban két ház állott, az 1687-es Haiüterkép még jelöli a telekhatárt. Az 1686-os ostrom során súlyosan megrongálódott házakat még a 17. század végén egyesítették és helyreállították. A 18. század második felében épült fel az egyesített telek déli, udvari szárnya. A 19. században nem történt nagyobb változtatás az épületen. 1932-ben Szepesy Sándor tulajdonos idején a közepén nyíló kapualjat befalazták, s eredeti kapuját a baloldali szélső tengelybe helyezték át. Kapuszármányait neobarokk stílusúra cserélték fel (HORLER 1955, 561).

Az Úri utca 45. számú épületen először Bertalan Vilmosné végzett kutatást 1960-ban (BTM RA ltsz.: 222-77.), a műemléki helyreállítást megelőzően. A falkutatás során megfigyelték, hogy a két épületrész alapozása elválik egymástól, a déli épülethez építették hozzá az északi részt. Az utcaszint alatt kb. 70 cm mélyen sikerült megfigyelniük a középkori-újkori réteget. Az épület Úri utca 43. számmal határos falánál kialakított kutatóárkukban megfigyeltek egy, a falhoz később hozzáépített kelet-nyugati irányú falat is (BERTALANNÉ 1960, 63).

2004-ben Zádor Judit végzett szondázó kutatást az épület pincéjében, valamint a földszinti terekben (ZÁDOR 2005, 183). Azonosították az épület középkori alapfalait, valamint sikerült a korai, 13. századi réteget megfigyelni.

2012-ben történt először kutatás a telek udvarán – sajnos csak a megfigyelés keretében és csupán a kivitelezéshez szükséges mélységben. Megfigyeltük, hogy az említett, ekkor feltárt kelet-nyugati irányú kőfal egyik része habarcsos, másik fele inkább meszes kötésű volt. Láthatóan viszszabontották a falat valamikor az udvar átalakításakor vagy a pince átépítésekor. Amennyire a megfigyelés keretében lehetőségünk volt, tovább tisztítottuk a falat, amely valószínűleg folytatódott az udvar keleti, újkori kőfaláig. Elképzelhető, hogy a középkori telekhatár falát találtuk meg, ennek tisztázásához azonban további kutatásra lenne szükség.

Az újkori téglából épített pince boltzatának (8. kép) széléit az udvar középső és északi felén figyelhettük meg. Úgy tűnik, hogy folytatódik a keleti telekhatár fala alatt is, tehát ez is átnyúlhat a jelenlegi telek mögötti telrületre. Ez is arra utal, hogy az eredeti telekhatár nem a jelenlegi helyén volt, hanem tovább húzódott az Országház utca felé eső területre. Az udvar északi felében, a boltzat nyugati oldalán, előkerült a pince nyílása laza, törmelékes betöltéssel. A pince fölötti és a fal feletti vegyes épülettörmelékes rétegből 17–18. századi kerámiák kerültek elő, ekkor egyengethették el az udvart, viszszabontva a korábbi falakat és esetleges kisebb építményeket. A pinceboltzat déli végénél és a kelet-nyugati fal keleti felénél újkori, barokk téglából épített négyzet alaprajzú aknaszerű építményt figyeltünk meg az udvar délkeleti sarkában. Ez is részben a korábbi falra, illetve azt viszszabontva épült, tömör, sötét, agyagos betöltésében elszórtan újkori kerámiát találtunk.

A kelet-nyugati törtköves fal mellett a metszetfalakban egy sötét agyagos réteget

sikerült megfigyelni, amelyből török kori kerámia került elő – ez az udvar egy korábbi használati idejét is jelentheti. Sajnálatos módon a megfigyelés keretében nem tudtunk 60-70 cm-nél mélyebbre ásni, így nem lehetett tisztázni az udvar középkori periódusait.

Kiss Virág

Irodalom:

HORLER 1955 • Horler M.: Úri utca 45. In: Pogány F. (szerk.), Budapest Műemlékei I. Budapest 1955, 561–562.

BERTALANNÉ 1960 • Bertalan Vilmosné: Budapest, I. Úri utca 45. Régészeti Füzetek 14 (1960) 63.

ZÁDOR 2005 • Zádor J.: Budapest, Úri utca 45. RKM 2004 (2005) 183.

15. Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar, Hrsz.: 6452/1

2012. június 5. és 29. között megelőző feltárást végeztünk a Budavári Palota Csikós udvarán a Várgondnokság Nonprofit Kft. megbízásából, a területen épülő mélygarázshoz dél felől kapcsolódó lépcsőház, valamint a szintén az építmény ellátására szolgáló távhővezeték leendő nyomvonala területén. Az udvar területén korábban is folytak már feltárások, mind szondázó jelleggel, mind a jelen beruházáshoz kapcsolódóan: 1978-1984 között Zolnay László, 1986-1995 között Magyar Károly végzett kutatásokat, a garázs teljes feltárására pedig 2005-2007 között került sor (ZOLNAY 1984, 207–209; MAGYAR 1992, 112–114; TÓTH 2011, 227–247). Az építkezés során az újonnan bolygató területet

9. kép: Ásatási alaprajz (Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar)

észak, kelet és dél felől teljes méretében sikerült vizsgálat alá vonnunk, nyugati irányban viszont a lépcsőház vonalában egy szennyvízelvezető csatorna húzódik, így ezen a részen a munkaterületünket a közmű keleti szélénél lezártuk (9. kép).

A kutatót területet észak felől a mélygarázshoz készített beton cölöptámfal határolja, dél felől pedig úgy lett kijelölve, hogy a lépcsőház vonala mellett a bekötendő távhővezeték számára is elég hely legyen.

A magagödör legnagyobb része bolygatót volt, modern és újkori rétegek kerültek elő, azonban a terület északkeleti részén érintetlen jelenségeket találtunk.

A Palota nyugati falszorosában épült középkori védmű és török kori továbbépítése már Magyar Károly korábbi feltárásaiból ismert volt (MAGYAR 2002, 59–68),

10. kép: Támfal a török erődítéstől nyugatra
(Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar)

amelynek északnyugati része még éppen a mostani munkaterületünkbe esett, ennek északabbi pillére került részben kibontásra.

Ettől nyugatra, a még bolygatatlan részen a korábbi ásások alapján is várt, kövekkel megerősített árok maradványa, valamint egy nagy kövekből szárazon rakott támfal részlete került elő (10. kép).

Az északkeleti sarokban a partoldalt a védművonaláig átvágtuk egy kb. 70 cm széles sávban. Ennek során középkori kerámiával (14-15. századi serleg, fazekek, bögrék, fedő és mécses töredékei) keltezett rétegeket bontottunk el, köztük egy köves-kavicsos útréteget, amelyhez hasonlókkal a terület korábbi feltárásai során már találkoztunk. A szondában elértük a márgás altalajt, s egy, az altalajba vágott középkori gödör részletét is kibontottuk.

Tóth Anikó

Irodalom:

MAGYAR 1992 • Magyar K.: Ásatások a Budavári Palota területén és annak északi előterében 1982-1991 között (Ausgrabungen auf dem Gelände des Schlosses in der Burg von Buda und in seine nördlichen Vorraum zwischen 1982-91). *BudRég* 29 (1992) 109–115.

MAGYAR 2002 • Magyar K.: Török kori erődítések a budai vár déli részén. In: Geregyes I. – Kovács Gy. (szerk.), *Opuscula Hungarica III*. Budapest 2002, 59–70.

TÓTH 2011 • Tóth A.: Török kori településrészlet a budavári Palota Csikós udvarán (Teil einer Siedlung aus der Türkenzeit im Csikós-[Hirten] Hof des Budaer Burgpalastes). *BudRég* 44 (2011) 227–247.

ZOLNAY 1984 • Zolnay L.: Előzetes jelentés a budai királyi vár déli részén végzett 1975-81. évi feltárásokról (Vorläufiger Bericht über die an der S-Seite der Burg von Buda in den Jahren 1975/81 durchgeführten Erschliessungen). *BudRég* 26 (1984) 203–216.

16. Budapest I. ker., Várkert Bazár, Hrsz.: 6452/2

A kormány által kiemelt beruházásnak minősített Várkert Bazár átépítéshez kapcsolódó régészeti kutatások 2012 nyarán kezdődtek újra. A múzeum már korábban, 1998-2000-ben is végzett kisebb szondázó feltárásokat (MAGYAR 2002), amelyeket az építkezés előtt még további, megelőző ásásoknak kellett volna követniük. Ez azonban a program sokéves leállása miatt nem valósulhatott meg. A korábbi szondázó kutatásokat a 2012-ben elfogadott, új építési tervek ismeretében ki kellett egé-

11. kép: Anjou-kori kályhacsempe töredéke (Budapest I. ker., Várkert Bazár)

szíteni, hogy ezek segítségével az építkezés területén szükséges további régészeti beavatkozások, feltárások és megfigyelések helyét és mértékét pontosabban meg lehessen határozni.

Az ásások két nagyobb területen folytak. A déli rész egykor Buda külvárosához tartozott, itt a török korban épült védőműveket, árkot, benne az egykori ostromok pusztításainak nyomaival (ágyúgolyó, épülettörmelék, kerámiaedények töredékei, továbbá egy temetkezés) tártunk fel.

Az északi rész a középkori királyi palota Dunához lenyúló erődtítéséhez tartozott. Ezen a területen az 1998-2000 közötti ásásokon 16-18. századi ágyúöntő műhely részletei váltak ismertté. Ennek a feltárása akkor félbe maradt, és befejezésére sajnos a mostani munkák keretei között sincs lehetőség

E műhely alatt egy hatalmas, mintegy 90 m hosszú, korábbi, középkori épület maradványai húzódnak, amely a keleti oldalon a Dunával párhuzamosan futó várfalhoz épült hozzá. Ez lehet az a rejtélyes építmény, amelynek tetőzete Buda első látképén, a Schedel-féle Világkrónika (1493) Buda ábrázolásán feltűnik.

Rendeltetésére nézve felmerült, hogy Zsigmond király reprezentatív „mulatópalotája” lehetett. A korábbi és a mostani feltárások eredményei alapján azonban valószínűbbnek tűnik, hogy itt valójában egy nagyobb, a királyi palotához tartozó gazdasági épületről lehet szó.

Az ide tervezett új, mintegy 10 m mélységet elérő alaptettek helyén nyitott kutatóárból nagy mennyiségű leletanyag, köztük Anjou- (11. kép) és Zsigmond kori címeres kályhacsempék darabjai, 13-15. századi házi kerámiaedények töredékei, sőt néhány őskori kerámiatöredék is napvilágra került.

A beruházás kivitelezése számos ponton további feltárásokat tesz szükségessé, amelyekből jelentős eredményekre lehet számítani a Budai Vár történetének megismeréséhez.

Magyar Károly – B. Nyékhelyi Dorottya

Irodalom:

MAGYAR 2002 • Magyar K.: Budapest I., Budavári palota, Öntőház udvar. RKM 1999 (2002) 174–175.

Locations of and results from small-scale excavations conducted by the Budapest History Museum in 2012

(Marked as numbers on the back inside cover)

9. Budapest III, 8 Nagykevély Street
Remains of a Roman Period building and settlement
10. Budapest III, southeastern side of Flórián Square,
corner of Pacsirtamező Street – Serfőző Street
Detail of a Roman or Mediaeval wall
11. Budapest II, 19–21 Margit Boulevard
Remains of an Arpad Period settlement and detail of a 16th century cemetery
12. Budapest I, 9 Kapucinus Street
Remains of a Roman, Mediaeval and Turkish Period settlements, survey of a 16th century building
13. Budapest I, 8 Pala Street
Survey of a Mediaeval cellar
14. Budapest I, 45 Uri Street
Remains of a Mediaeval and Early Modern Period settlement
15. Budapest I, Buda Castle, Csikós court
Remains of a Mediaeval and Turkish Period fortification
16. Budapest I, Várkert Bazaar
Remains of a Mediaeval building and a Turkish Period fortification

Rövidítésjegyzék

Abbreviations

ActaArchHung	• Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
Aqfüz	• Aquincumi füzetek. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései (Budapest)
ArchÉrt	• Archaeológiai Értesítő (Budapest)
BAR	• British Archaeological Reports (Oxford)
BTM	• Budapesti Történeti Múzeum
BTM RA ltsz.	• Budapesti Történeti Múzeum, Régészeti Adattár, Dokumentációs gyűjtemény leltári szám (Budapest History Museum, Department of Archaeology, Documentation Collection inventory number)
BHM	• Budapest History Museum
BudRég	• Budapest Régiségei (Budapest)
RKM	• Régészeti Kutatások Magyarországon (Budapest)
TBM	• Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)

A 2012. évi feltárások közreműködői

Participants in the excavations in 2012

- Anderkó Krisztián • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Bencze Zoltán • régész (BTM Középkori Osztály)
- Benda Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
- Bernert Zsolt • antropológus (Magyar Természet-tudományi Múzeum)
- Beszédes József • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Bodnár Eszter • technikus
- Budai Balogh Tibor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Daróczi Szabó László • archaeozoológus (BTM)
- Duschanek Júlia • technikus
- Csányi Nikolett • technikus
- Czakó Balázs • technikus
- Éder Katalin • régész (BTM Régészeti Adattár)
- Endrődi Anna • régész (BTM Ős- és Népvándorláskori Osztály)
- Gyenes Gábor • technikus
- Havas Zoltán • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Hóbor Katinka • technikus
- Horváth Dániel • technikus
- Horváth László András • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Horváth M. Attila • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Illés László • rajzoló (BTM Aquincumi Múzeum)
- Jakucs Gábor • régész (BTM Ásatási Iroda)
- Hliva Tamara • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
- Kiss Virág • régész (BTM Középkori Osztály)
- Koncz Miklós • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
- Kovács Eszter • régész (BTM Középkori Osztály)
- Kovács Tibor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
- Kozma Adrienne • régészhallgató (ELTE)
- Labancz Károly • műszaki ellenőr (BTM Ásatási Iroda)
- Lajtos Tamás • technikus
- Láng Orsolya • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Lassányi Gábor • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Magyar Károly • régész (BTM Középkori Osztály)
- Nagy Alexandra • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Németh Heléna • régészhallgató (PTE)
- B. Nyékhelyi Dorottya • régész (BTM Középkori Osztály)
- Petrik Ildikó • adminisztráció (BTM Ásatási Iroda)
- Rostás Zsuzsanna • technikus
- Sánta Barbara • szerződéses régész
- Seres Viktor • geodéta (BTM Aquincumi Múzeum)
- Somogyi Ferenc • technikus
- Szilas Gábor • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Terei György • régész (BTM Középkori Osztály)
- Tézer Zita • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Tímár Zoltán • technikus
- Tóth András • szerződéses régész
- Tóth Anikó • régész (BTM Középkori Osztály)
- Tóth Farkas Márton • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Váradai Adél • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Vámos Péter • régész (BTM Aquincumi Múzeum)
- Végh András • régész (BTM Középkori Osztály)
- Viemann Zsolt • geodéta (BTM Középkori Osztály)
- M. Virág Zsuzsanna • régész (BTM Ős- és Népvándorlás kori Osztály)
- Zádor Judit • régész (BTM Középkori Osztály)
- Zsidi Paula • régész (BTM Aquincumi Múzeum)

A 2012. évi jelentősebb feltárások megbízói és támogatói

Employers and patrons of the most important excavations in 2012

KuLa HUNGÁRIA Kft.
2330 Dunaharaszti Nádor u. 35.
(Budapest III. ker., Bécsi út 58.)

ÉPKAR Zrt.
1122 Budapest, Némethölgyi út 146.
(Budapest XXII. ker., Nagytétény történelmi városrész rehabilitációja)

NEMZETI INFRASTRUKTÚRA
FEJLESZTŐ Zrt.
1134 Budapest, Váci u. 45.
(Budapest – Tárnok vasútvonal)

KATLAN Befektetési Zrt.
1033 Budapest, Polgár utca 8–10.
(Budapest III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő)

STRABAG MML Kft.
1113 Budapest, Daróci út 30.
(BKSZT és Kapcsolódó Létesítményei:
COL4 LOT2 – Csepeli hálózatfejlesztés I. csatorná-
zási munkái)

ORSZÁGGYŰLÉSI HIVATAL
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 1–3.
(Budapest V. ker., Kossuth téri mélygarázs)

ÓBUDAI BRICK FACTORY Baseball és Softball SE
1031 Budapest, Gúla u. 44.
(Budapest III. ker., Keled utca)

CBA-BALDAUF Invest Kft.
1028 Budapest, Hidegkúti út 167.
(Budapest V. ker., Váci utca 54.)

MET-ÉP Kft.
1149 Budapest, Egressy út 103.
(Budapest I. ker., Pala u. 8.)

3 R Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
1126 Budapest, Kiss János altábornagy u. 47.
(Budapest I. ker., Kapucinus u. 9.)

VÁRGONDNOKSÁG Nonprofit Kft.
1014 Budapest, Színház u. 5-7.
(Budapest I. ker., Budavári Palota Várkert bazár;
Budapest I. ker., Budavári Palota, Csikós udvar)

BUDAPEST I. KER.,
BUDAVÁRI ÖNKORMÁNYZAT
1014 Budapest, Kapisztrán tér 1.
(Budapest I. ker., Budavári Palota Várkert bazár)

PRO-DUE Kft.
1051 Budapest, Szent István tér 11/b
(Budapest II. ker., Margit krt. 19–21.)

BUDAPEST III. KER.,
ÓBUDA-BÉKÁSMEGYER ÖNKORMÁNYZAT
1033 Budapest III. ker., Fő tér 3.
(Budapest III. ker., Florián tér)

BEDŐ Károly
2015 Szigetmonostor, Mackó u. 3.
(Budapest III. ker., Nagykevény u. 8.)

SINVEST ÚRI 45 Ingatlanforgalmazó és
Hasznosító Kft.
1023 Budapest Vérhalom u. 12–16. I. ép.
(Budapest I. ker., Úri u. 45.)

A Budapesti Történeti Múzeum régészeti osztályainak 2012-ben megjelent publikációi

Publications by the Archaeology Departments of the Budapest History Museum in 2012

(Összeállította: Keszthelyi Anna)
(Compiled by Anna Keszthelyi)

Évkönyvek

Szvoboda Dománszky G. (szerk.), Tanulmányok Budapest múltjából 36. Budapest, BTM, 2012.

Sorozatok

Zsidi P. – Vámos P. (szerk.), Aquincumi füzetek 18. A Budapesti Történeti Múzeum ásatai 2011-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2011). Budapest, BTM, 2012.

Facsády A. – Vámos P. (szerk.), Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye 2.: Choyke, A. M. – T. Bíró M. – Vass L. – Vecsey Á., Aquincumi csonttárgyak (Bone objects in Aquincum). Budapest, BTM, 2012.

Munkatársak publikációi

BENCZE Zoltán

-- Szilágyi G., Újabb régészeti kutatások a Margit körút 19-21. szám alatti egykori iskola területén (New archaeological excavations in the area of a former school building at 19-21, Margit Boulevard). Aqfüz 18 (2012), 63-73.

Budapest, II. Margit körút 19-21. (KÖH 73641). RKM 2010 (2012) 189.

BENDA Judit

-- B. Nyékhegyi D. – Tóth A., Régészeti feltárás a Dísz tértől a Donáti utcáig tartó távhővezeték nyomvonalán (Archaeological excavation along the path of the remote heating pipe between Dísz Square and Donáti Street). Aqfüz 18 (2012) 99-106.

Budapest, I. ker., Szabó Ilonka utca 9., Hrsz.: 14181/1. Aqfüz 18 (2012) 118.

Budapest, I. ker., Fő utca 30-32., Hrsz.: 14286. Aqfüz 18 (2012) 119-120.

Budapest, I. Logodi utca 49. (KÖH 76433). RKM 2010 (2012) 188.

Budapest, I. Ostrom utca 5. (KÖH 76431). RKM 2010 (2012) 188.

Budapest, I. Tárnok utca 12. (KÖH 76435). RKM 2010 (2012) 189.

Budapest, II. Csalogány utca 43. (KÖH 76427). RKM 2010 (2012) 189.

BESZÉDES József

Katonai táborok Aquincumban (Military forts at Aquincum). In: Visy Zs. (szerk.), Rómaiak a Dunánál. A Ripa Pannonica Magyarországon mint világörökségi helyszín (Romans on the Danube. The Ripa Pannonica in Hungary as a World Heritage Site). Pécs, Pécsi Tudományegyetem Régészet Tanszéke, 2011, 22-28.

Auxiliáris lovaskatona sírkertbe foglalt, kora császárkori hamvasztásos sírja Nagytétényből (Budapest, XXII. Ker., M6 autópálya nyomvonala) (Graveyard with a cremation burial of an auxiliary cavalryman from the early Roman period in Nagytétény (Budapest, district XXII)). In: Bíró Sz. – Vámos P. (szerk.), Firkák 2. Fiatal római koros kutatók 2. konferenciakötete. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2012, 327-360.

Budapest, XI. Építész utca (KÖH 73043). RKM 2010 (2012) 196.

- M. Virág Zs., Budapest, XI. Mezőkövesd utca 1-3. (KÖH 42763). RKM 2010 (2012) 196-197.
Budapest, XI. Október 23-dika útja (KÖH 75225). RKM 2010 (2012) 197.
-- Szilas G. – M. Virág Zs., Budapest, XXII. Növény utca csomópont (KÖH 33364). RKM 2010 (2012)
198-199.

BUDAI BALOGH Tibor

Budapest, III. Herkules utca (KÖH 76441). RKM 2010 (2012) 194-195.
Budapest, III. Nánási út 3. (KÖH 76489). RKM 2010 (2012) 195-196.

CHOYKE Alice

Az állati vázrészecskék mint alapanyagok (Skeletal elements from animals as raw materials). In: Bíró M. – Choyke A. – Vass L. – Vecsey Á., Aquincumi csonttárgyak (Bone objects in Aquincum). Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye 2. Budapest, BTM, 2012, 43-54.
-- Sofaer, J. – Bender Jørgensen, L., Craft Production: Ceramics, Textiles and Bone. In: Harding, A. (ed.), Oxford Handbook of the European Bronze Age. Oxford, Oxford University Press, 2012, 465-487.

ENDRÓDI Anna

Kora bronzkori fejdísz. A Harangedény-Csepel csoporton belüli társadalmi státuszt kifejező jelenségek (Early Bronze Age headdress. Markers of the social status in the Bell Beaker-Csepel Group). ArchÉrt 137 (2012) 7-26.

FACSÁDY Annamária, R.

-- Vámos P. (szerk.), Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye 2.: Choyke, A. M. – T. Bíró M. – Vass L. – Vecsey Á., Aquincumi csonttárgyak (Bone objects in Aquincum). Budapest, BTM, 2012.
Un type de bijou facile à dater? Remarques sur la « bague de Caracalla » d'Aquincum. Arrabona 49. (2012/1) 109-120.

„Piperéző” aquincumi hölgyek. Szépségápolás a római korban (Roman Ladies and their toilet. Beauty care in the Roman Age). In: Magyar Régészet. 2012. nyár – online magazin
http://www.magyarregeszet.hu/wp-content/uploads/2012/08/Facsady_pipere_12Ny_0814.pdf
http://www.hungarianarchaeology.hu/wp-content/uploads/2012/08/eng_Facsady_12Ny.pdf

HAVAS Zoltán

Feltárások és régészeti megfigyelések a Csúcshegy-Harsánylejtőn 2011-ben (Excavations and Archaeological Supervisions at Csúcshegy-Harsánylejtő in 2011). Aqfűz 18 (2012) 45-55.
Egy középkoros ásátás római eredményei. Másodlagos, többedleges lelőhelyű római kőfaragványok a Hajógyári-szigeten (Die römischen Ergebnisse einer mittelalterlichen Ausgrabung. Römische Spolien auf der Schiffswerft-Insel [Hajógyári-sziget]). In: Bíró Sz. – Vámos P. (szerk.), Firkák 2. Fialat római koros kutatók 2. konferenciakötete. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2012, 125-150.

HORVÁTH M. Attila

Budapest, XXIII. Soroksár, Rétek-dűlő IV. (KÖH 33368). RKM 2010 (2012) 199-200.
Szigetszentmiklós, Üdülősor (KÖH 76449). RKM 2010 (2012) 368.

KISS Virág

A nagylózsi Szent István templom. Az „opus spicatum” falazástechnika román kori építészetünkben. (The St. Stephan Church of Nagylózs. The „Opus Spicatum” Building-Technique in the Hungarian Romanesque Architecture). In: Szócs P. L. (coord.), Középkori egyházi építészeti Erdélyben. Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2012, 119-137.
Budapest, II. ker., Gerecse utca 13-15., Hrsz.: 54098/3. Aqfűz 18 (2012) 120-121.

LÁNG Orsolya

Aquincum. Off the grid story. Archaeology 65 (2012/5) 12.
Aquincum polgárvárosa (The Civilian Town of Aquincum). In: Visy Zs. (szerk.), Rómaiak a Dunánál. A Ripa Pannonica Magyarországon mint világörökségi helyszín (Romans on the Danube. The Ripa

Pannonica in Hungary as a World Heritage Site). Pécs, Pécsi Tudományegyetem Régészet Tanszéke, 2011, 29-36.

Új eredmények az aquincumi polgárváros délkeleti régiójának kutatásában – az úgynevezett Festőház és közvetlen környezete (New result in research on the southeastern part of the Civil Town in Aquincum – the so-called „Painter’s House” and its surroundings). Aqfűz 18 (2012) 17-36.

Budapest, III. ker., Szentendrei út nyugati oldal. Aqfűz 18 (2012) 117.

Budapest, III. Aquincum polgárváros déli része (KÖH 31058). RKM 2010 (2012) 189-192.

Budapest, III. Monostori út 15. (KÖH 32597). RKM 2010 (2012) 195.

Budapest, III. Záhony utca 10. (KÖH 31505). RKM 2010 (2012) 196.

LASSÁNYI Gábor

Megmentett örökség. Kincsek Európa szívéből. Kiállítás az elmúlt évtized magyarországi régészetének legjelentősebb eredményeiből az Országházban, 2012. április 20-27. / [a kiállítást a Magyar Régész Szövetség és a Megyei Múzeumok Igazgatóságainak Szövetsége rend.]. [Budapest], [M. Régész Szövets.], [2012].

On the Archaeology of the Native Population of the Eastern Desert in the First–Seventh Centuries CE.

In: Barnard, H. – Duistermaat, K. (ed.), The History of the Peoples of the Eastern Desert. Los Angeles, Cotsen Institute of Archaeology Press, 2012, 248-269.

Római kori kőépület feltárása a Testvérhegy oldalában (Research on Roman stone building on the slopes of Testvérhegy). Aqfűz 18 (2012) 56-62.

Budapest, III. ker., Barátpatak utca 6/a., Hrsz.: 63565. Aqfűz 18 (2012) 114-116.

Római katonai diploma töredéke Sándorfalváról (Fragment of a Roman military diploma from Sándorfalva (Eastern Hungary)). In: Bíró Sz. – Vámos P. (szerk.), Firkák 2. Fialat római koros kutatók 2. konferencia-kötete. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2012, 199-204.

Budapest, III. Gázgyár déli része (KÖH 33262). RKM 2010 (2012) 193-194.

MAGYAR Károly

The City and the Castle. An Example of Cohabitation in the Case of Buda. In: Měřínský Z. (red.), Forum Urbes Medii Aevi V. Městské fortifikace ve vrcholně středověkých zeměpanských městech střední evropy. Brno, Archaia, 2008, 96-103.

Budapest, I. Fő utca 2. (KÖH 34699). RKM 2010 (2012) 187-188.

NYÉKHELYI Dorottya, B.

-- Benda J. – Tóth A., Régészeti feltárás a Dísz tértől a Donáti utcáig tartó távhővezeték nyomvonalán (Archaeological excavation along the path of the remote heating pipe between Dísz Square and Donáti Street). Aqfűz 18 (2012) 99-106.

Budapest, I. Dísz tér – Támok utca (KÖH 32379). RKM 2010 (2012) 187.

Budapest, I. Szentháromság tér keleti oldal (KÖH 52378). RKM 2010 (2012) 189.

PAPP Adrienn

Budapest, I. Budai várfal (KÖH 52319). RKM 2010 (2012) 186.

Budapest, I. Rác fürdő (KÖH 39577). RKM 2010 (2012) 188.

Budapest, I. Rudas fürdő környéke (KÖH 43163). RKM 2010 (2012) 188-189.

Budapest, III. Mókus utca – Perc utca (KÖH 76443). RKM 2010 (2012) 195.

SZILAS Gábor

-- M. Virág Zs. – Beszedes J., Budapest, XXII. Növény utca csomópont (KÖH 33364) RKM 2010 (2012) 198-199.

TEREI György

-- Horváth Z. – Mindszenty A., Az Árpád-kori Kána falu objektumaiban talált kőzettípusok és azok lehetséges származási helyei (Building stones of the medieval village of Kána. Typology and possible provenance). In: Petkes Zs. (szerk.), Hadak útján XX. Népvándorláskor Fialat Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete. Budapest – Szigethalom, 2010. október 28-30. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központja, 2012, 313-326.

Budapest, XXI. ker., Csepel, Nagy-Duna sor – Vas Gereben utca. Aqfűz 18 (2012) 122-124.
Szigetszentmiklós, Dunára-dűlő (KÖH 43138). RKM 2010 (2012) 367-368.
-- Nováki Gy., Nagylók, Felső-Garda (KÖH 38020). RKM 2010 (2012) 300.

TÓTH Anikó

-- Benda J. – B. Nyékhelyi D., Régészeti feltárás a Dísz tértől a Donáti utcáig tartó távhővezeték nyomvonalán (Archaeological excavation along the path of the remote heating pipe between Dísz Square and Donáti Street). Aqfűz 18 (2012) 99-106.
Budapest, XXIII. ker., Péteri major, Hrsz.: 196049/27. Aqfűz 18 (2012) 121-122.
Budapest, III. Csúcs-hegy. Harsány lejtő (KÖH 49984). RKM 2010 (2012) 192-193.

VÁMOS Péter

-- Zsidi P. (szerk.), Aquincumi füzetek 18. A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2011-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2011). Budapest, BTM, 2012.
-- Facsády A. (szerk.), Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye 2.: Choyke, A. M. – T. Bíró M. – Vass L. – Vecsey Á., Aquincumi csonttárgyak (Bone objects in Aquincum). Budapest, BTM, 2012.
-- Bíró Sz. (szerk.), Firkák 2. Fialat római koros kutatók 2. konferenciakötete. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2012.
Some remarks in Military Pottery in Aquincum. ActaArchHung 63 (2012/2) 395-405.
A hely szelleme. Genius-relief mint építési áldozat? (The spirit of place – Genius representation as a form of building sacrifice?). In: Bíró Sz. – Vámos P. (szerk.), Firkák 2. Fialat római koros kutatók 2. konferenciakötete. Győr, Mursella Régészeti Egyesület, 2012, 361-373.

VECSEY Ádám

Az állati vázrészek mint megmunkálása (Utilization of animal skeleton elements). In: Bíró M. – Choyke A. – Vass L. – Vecsey Á., Aquincumi csonttárgyak (Bone objects in Aquincum). Az Aquincumi Múzeum gyűjteménye 2. Budapest, BTM, 2012, 55-71.

VÉGH András

Kutak, vízművek. Kiegészítés Buda város középkori helyrajzához. In: Kóvári K. – Miklós Zs. (szerk.), „Fél évszázad terepen”. Tanulmánykötet Torma István tiszteletére 70. születésnapja alkalmából. Budapest, MTA Régészeti Intézete, 2011, 327-332.

VIRÁG Zsuzsanna, M.

Újabb kutatások az M0 autópálya Növény utcai csomópontjában – További adatok a középső neolitikus település megismeréséhez (New research at the intersection of Növény Street with the the M0 motorway – Further data on the Middle Neolithic settlement). Aqfűz 18 (2012) 74-98.
-- Beszédes J., Budapest, XI. Mezőkövesd utca 1-3. (KÖH 42763). RKM 2010 (2012) 196-197.
-- Beszédes J. – Szilas G., Budapest, XXII. Növény utca csomópont (KÖH 33364). RKM 2010 (2012) 198-199.

ZSIDI Paula

-- Vámos P. (szerk.), Aquincumi füzetek 18. A Budapesti Történeti Múzeum ásatásai 2011-ben (Excavations at the Budapest History Museum in 2011). Budapest, BTM, 2012.
Régészeti feltárások Budapest területén 2011-ben (Archaeological excavations in the territory of Budapest in 2011). Aqfűz 18 (2012) 7-12.
Vom spätantiken Aquincum zum mittelalterlichen Vetus Buda (Altofen). In: Konrad, M. – Witschel, C. (Hrsg.), Römische Legionslager in den Rhein- und Donauprovinsen – Nuclei spätantik-frühmittelalterlichen Lebens? München, Beck, 2011, 549-570.
Begegnung mit der Antiken Welt. Nachleben und Neuleben auf den Ruinen von Aquincum. In: Vida T. (ed.), Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére (Archaeological Studies in Honour of Éva Garam). Budapest, ELTE Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézet, 2012, 15-23.

AQUINCUMI FÜZETEK

